

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AHMED EL-HAZNEVÎ (ö. 1949) VE HAZNEVİYYE
TARİKATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kutbeddin AKYÜZ

Enstitü Anabilim Dalı: Tasavvuf
Enstitü Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat ÖZEL

ARALIK - 2015

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AHMED EL-HAZNEVÎ (ö. 1949) VE HAZNEVİYYE
TARİKATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kutbeddin AKYÜZ (137213006)

Enstitü Anabilim Dalı: Tasavvuf
Enstitü Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bu tez 03/12/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. A. Murat ÖZEL

Yrd. Doç. Dr. Betül AVCI

Yrd. Doç. Dr. Nurullah KOLTAŞ

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kutbeddin AKYÜZ

03/12/2015

ÖNSÖZ

En basit bir nimetinin bile şüküründen insanların aciz kaldığı Allah'a hamd-ü senalar, Peygamberlerin imamı, Efendimiz Hz. Muhammed'e (a.s), onun Ehl-i beyti'ne, onun sohbetine erenlere ve onun takipçilerine salat ve selam olsun.

Tasavvuf; asırlardır ilahî muhabbeti elde etmek isteyen Müslümanlar tarafından ilgi görmüş, ümmet-i Muhammed'in felahı için çalışan Hakk dostları tarafından İslam coğrafyasına yerleşmesi için çaba ve gayret gösterilmiştir.

Günümüzde tasavvuf; her ne kadar birtakım insanlar nezdinde bir yaşam tarzı olarak kabul görmüşse de, bazı kesimler tarafından da bu gibi insanların ve zümrelerin eleştirildiğine şahit oluyoruz. Bu eleştirilerin müsebbibi de bu sahada işin ehli olmayan birçok insanın boy göstermesi olarak görülmektedir. Bununla beraber Allah dostlarının hayatına ve onların manevi kişiliklerine vukufiyetin yetersiz derecede olması da bu konudaki başlıca sebeplerdendir.

Tezimizde, çağımızda yaşamış bir İslam âlimi ve mutasavvıf, Nakşi yolunun önde gelenlerinden Şeyh Ahmed el-Haznevî'yi ve aynı zamanda kurduğu Hazneviyye tarikatını konu aldık. Ahmed el-Haznevî yaşamı boyunca İslam'a ve İslamî öğretilere hizmet etmiş bir âlim ve mürşittir.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; tez konumuzun önemi, amacı ve yöntemi üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde; Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin fikirlerini ve tasavvufî yaşantısını daha iyi anlayabilmemiz için mensubu olduğu Nakşibendi tarikatının ve aynı tarikatın Halidiyye kolunun tarihimizdeki yeri resmedilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin hayatı, yetişmesi, dinî ve ahlakî kişiliği anlatılmaya gayret edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin tasavvufî anlayışı, Hazneviyye tarikatının gelişim süreci; adabları ve Hazneviyye tarikatının günümüze kadarki müşitlerinin hayatlarının izahatı yapılmaya azmedilmiştir.

Öncelikle tez çalışmam boyunca desteğini benden esirgemeyen, tezimi okuyarak yapıcı eleştiride bulunan ve tezime büyük katkı sağlayan hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat Özel'e emeği için teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca tez hazırlama aşamasında gerek kaynak temininde gerekse teknik hususlarda yardımlarını esirgemeyen *İlim ve İrfan Dergisi* Genel Yayın Yönetmeni Saadettin Acar, ders arkadaşım Davut Orhan ve emeği geçen bütün dostlara medyunu şükran olduğumu belirtmek isterim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: HAZNEVİYYE’NİN AİT OLDUĞU TASAVVUFİ YOL: NAKŞİBENDİYYE	3
1.1. Nakşibendiyye ve Şah-ı Nakşibend.....	3
1.1.1. Nakşibendiyye’nin Yayıldığı ve Etkili Olduğu Coğrafya.....	6
1.2. Hâlidiyye ve Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî.....	7
1.2.1. Hâlidiyye’nin Etkili Olduğu Coğrafya	9
BÖLÜM 2: ŞEYH AHMED EL-HAZNEVÎ’NİN HAYATI	11
2.1. Soyu, Ailesi, Doğumu	11
2.2. Eğitimi ve Hocaları	13
2.2.1. Molla Hüseyin Küçük Efendi	15
2.3. Tasavvufa İntisabı	16
2.4. Seyrû Sülûk Yılları.....	19
2.4.1. Şeyh Abdulkadir Hezanî.....	24
2.4.2. Şeyh Muhammed Diyauddin Nurşinî	25
2.5. İrşat yılları	27
2.6. Vefatı.....	32

2.7. İlmî Seviyesi	32
2.8. Ahlakî ve Dinî Özellikleri	33
2.8.1. Ahlâkı ve Hoşgörüsü	33
2.8.2. Ferasetine Dair Örnekler	35
2.8.3. Misafirperverliği	36
2.8.4. Müritlerine ve Aile Efradına Karşı Tutumu	37
2.8.5. Tevazuu	38
2.8.6. Cesareti	39
2.8.7. Talebelerinin ve İhtiyaç Sahiplerinin İhtiyaçlarını Karşılamaı	41
2.8.8. Dünyevî Meselelere Karşı Tutumu	41
2.8.9. İlme ve Âlime Verdiği Önem	42
2.8.10. Himmet ve Tasarrufatı Hakkında Anlatılanlar	44
2.8.11. Müritlerini Terbiye Etme Yöntemi	45
2.8.12. Nefsini Hakir Görmesi	46
2.8.13. Nefis Muhasebesine Verdiği Önem	47
2.8.14. Sünnete Olan Bağlılığı	48
2.8.15. Şeyhine Olan Muhabbeti	48
2.8.16. Şeyhini Örnek Alması ve Ona Olan Saygısı	49
2.8.17. Tarikat Adabına Gösterdiği Dikkat	50
2.8.18. Tarikat Karşıtlarına Karşı Tutumu	50
2.8.19. Yaptığı Amelde Niyetini Kontrol Etmesi	51
2.9. Çocukları	51

2.10. Halifeleri	52
2.11. Eserleri	53
2.11.1. <i>Mektubat</i>	53
2.11.2. <i>Suhab</i>	54
2.12. Eserlerinde Yer Verdiği Kitap İsimleri	54
BÖLÜM 3: AHMED EL-HAZNEVÎ VE HAZNEVÎYYE TARİKATI.....	56
3.1. Haznevîyye Tarikatında Bey‘at.....	56
3.2. Tarikat Adabı	57
3.2.1. Hatme-i Hâcegân	58
3.2.2. Rabıta.....	59
3.2.3. Vird	62
3.2.4. Teheccüd Namazı	65
3.2.5. Kur‘an Tilaveti.....	65
3.2.6. Teveccüh.....	66
3.2.7. Sohbet	68
3.2.8. Murakabe	69
3.3. Şeyh Ahmed el-Haznevî’nin Tasavvufî Görüşleri.....	71
3.3.1. Tasavvuf Nedir?.....	71
3.3.2. Şeyh-Mürîd İlişkisi	73
3.3.3. Kerâmet.....	74
3.3.4. Mârifetullah	76
3.3.5. Dünya ve Zühd.....	77

3.3.6. Cezbe	78
3.4. Haznevîyye Tarikatının Yayılması ve Günümüzdeki Durumu.....	79
3.4.1. Haznevîyye ismi	79
3.4.2. Dünyada Tarikatın Yayılması ve İslam Öğretilerini Neşrindeki Rolü	79
3.4.3. Haznevîye Tekkesinin Günümüze Kadarki Şeyhleri.....	80
3.4.3.1. Şeyh Muhammed Mâsum el-Haznevî.....	80
3.4.3.2. Şeyh Alâeddin el-Haznevî.....	83
3.4.3.3. Şeyh İzzeddin el-Haznevî	85
3.4.3.4. Şeyh Muhammed el-Haznevî.....	87
3.4.3.5. Şeyh Muhammed Muta‘ el-Haznevî	89
3.4.4. Hazneviyye Tarikatının Günümüzdeki Durumu.....	90
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA	93
EKLER.....	100
ÖZGEÇMİŞ.....	104

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-selam
b.	: Bin / ibn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c	: Celle celaluhu
Çev.	: Tercüme eden
d.	: Doğum/doğum tarihi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör/ Yayına hazırlayan
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
k.s	: Allah sırrını kutsasın
m.	: Milâdi
mkp.	: Mektup
ö.	: Ölümü/ ölüm tarihi
r.a.	: Rahmetullahialeyh/Radiyallahuanh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Sad.	: Sadeleştiren
ss.	: Sayfalar
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trs.	: Basım tarihi yok/tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: İlk yazardan sonrakiler
vs.	: Vesair

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Ahmed el-Haznevî (ö. 1949) ve Hazneviyye Tarikatı	
Tezin Yazarı: Kutbeddin AKYÜZ	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat ÖZEL
Kabul Tarihi: 03.12.2015	Sayfa Sayısı: VI (Ön Kısım) + 106 (Tez)
Anabilim Dalı: Tasavvuf	Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
<p>Nakşibendi tarikatının Hazneviyye kolunun kurucusu ve İslam dünyasının önde gelen tanınmış şahsiyetlerinden olan Şeyh Ahmed el-Haznevî ve kurmuş olduğu Hazneviyye tarikatının ele alındığı bu çalışmada matbu çalışmalardan istifade edildiği gibi bazı nadir yazma eserlerden, kaynak kişilerden de yararlanılmıştır. Çok iyi bir medrese tahsili gördüğü anlaşılan Şah-ı Hazne lakabıyla meşhur Şeyh Ahmed el-Haznevî talebelik yıllarında tasavvufa ilgi duymuş ve bunun üzerine mürşidi Muhammed Diyauddin Norşini'nin yanına uzak mesafeleri kat ederek gitmiştir. Seyrû sülûkunu tamamladıktan sonra şeyhi tarafından kendisine hilafet verilmiş ve irşad amacıyla memleketine gönderilmiştir. Zaman içinde, etki alanının genişlemesini takip eden süreçte, Nakşibendî tarikatında kendisine nisbet edilen bir kolun oluşmasına yol açmıştır. Onun vefatının ardından da Şeyh Ahmed'in yerine geçen her bir mürşid kendi imkânları çerçevesinde tarikatın neşri için çalışmıştır. Onların da bu gayreti neticesinde zaman içerisinde Hazneviyye tarikatının adı dünyanın birçok yerinde duyulmaya başlamış, çeşitli kesimlerden yoğun ilgi görmüştür. Tezimizde Şeyh Ahmed'in hayatı ve tasavvufî anlayışı yanında, tesis ettiği Hazneviyye tarikatının gelişimi; günümüze kadarki durumu ve usul ile erkânı hakkında da bilgi aktarımında bulunulmuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Şeyh Ahmed el-Haznevî, Şah-ı Hazne, Hazneviyye Tarikatı, Nakşibendiyye, Halidiyye	

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Ahmad al-Khaznawi (d. 1949) and Khaznawiyya	
Thesis Author: Kutbeddin AKYÜZ	Advisor: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat ÖZEL
Date of Acceptance: 03.12. 2015	Total Number of Pages: VI (pretext) + 106 (thesis)
Department: Tasavvuf	Field of Study: Basic Islamic Sciences
<p>This study, employing some published works in addition to, certain unpublished manuscripts and living individuals, deals with Sheikh Ahmad al-Khaznawi, founder of the Khaznawiyya branch of the Nakshbandi order, and his sufi way. Seykh Ahmad al-Khaznawi, also well-known as Shah Khazne, seems to have received an excellent classical training, then got interested in Sufism, hence took a long trip to his spiritual guide Muhammed Diyauddin Norsini. After completing the sufi education, his master gave authority to him and sent to his city for guidance. After a while, in the process of what his effect become spreading, a branch within the Nakshbandiyya occurred and affiliated to him. When he died, his successors, took over the task, worked to spread this way. As a result of these efforts, Khaznawiyye branch has become known all over the world and too many people have begun interested in it. In this thesis, we focus on the development of Khaznawiyye way which had been established by him, and its condition up until now, its method and basic principles.</p>	
Keywords: Sheikh Ahmad al-Khaznawi, Shah Khazna, the Khaznawiyya Way, Nakshbandiyya, Khalidiyye.	

GİRİŞ

Geçmişteki büyüklerin hayatları hakkında bilgi sahibi olmak, herkesin öğrenmeye şevk ve özlem duyduğu bir haldir. Onların derlenen eserlerinde ve onlardan bahseden haberlerde bizleri teselli eden faziletler ve güzel etkiler vardır. Onların ahlakını ve hikmetli sözlerini hatırlamakla, yâd etmekle dışımız ve içimiz düzelir, ıslah olur.

Çalışmanın Konusu

Araştırmamızın konusu Suriye sınırları içerisinde yaşamış olup irşadı yeryüzünün birçok bölgesine yayılan büyük İslam âlimi ve Nakşibendi tarikatının çağımızdaki önemli simalarından biri olan Şeyh Ahmed el-Haznevî ve kurmuş olduğu Hazneviyye tarikatıdır.

Çalışmanın Amacı

Nakşibendi tarikatı, İmam Rabbanî (1034/1624) ve Hâlid-i Bağdâdî (1242/1827) döneminde farklı bir boyut kazanarak dünyanın farklı bölgelerine yayılma imkânı elde etmiştir. Özellikle XIX. Yüzyılda Anadolu'da Nakşibendiliğe yepyeni bir nefes getiren Hâlid-i Bağdâdî ile Halidilik, gerek Nakşibendiliğin diğer kollarını gerekse Abdulkadir Geylanî'nin Kadirilik tarikatı gibi tarikatları kendi potasında eritme başarısını göstermiştir (Özaydın, 2009: 155-156; Meçin, trs.: 2). Binaenaleyh bu çalışmada XIX. Yüzyılın sonları ve XX. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan, Nakşibendiyye-i Halidiyye Tarikatı'nın günümüzdeki güçlü kollarından biri olan Hazneviyye tarikatı ve bu tarikatın kurucusu Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin hayatı, kişiliği ve tasavvufî görüşleri hakkında bilgi sahibi olma yönünde taliplerine kapı aralayacak bir metin elde etmesi arzulanmıştır. Zira Suriye ve Türkiye başta olmak üzere birçok coğrafyada etkisini gösteren bu zat ve tarikatı hakkında neredeyse şimdiye kadar hiçbir akademik çalışma yapılmamıştır.

Çalışmanın Önemi

Şeyh Ahmed el-Haznevî yaşamış olduğu dönemde İslâm dünyasında önemli etkisi olan, vefatından sonra da günümüze değin etki alanı dalga dalga genişleyen önemli bir şahsiyettir. İlim ve irşat ufkunda sonradan gelen nesillere örnek olan bu zatın yetişmesi ve etkisi üzerine düşünmek ve gereken dersleri almak, geleceğin yapılandırılmasında istihdamı mukadder olan ilim ve irşat yolcularına ışık tutacaktır. Bu sebepten dolayı tarafımızdan yapılan bu araştırmanın önemli olduğu kanaatini taşımaktayız.

Çalışma Esnasında İzlenen Yöntem

Şeyh Ahmed el-Haznevî'yi ve tesis ettiği tarikatı anlayabilmemiz için, bağlı olduğu tarikatı ve tarikattaki soyağacını öncelikle bilmemiz icap etmektedir. Bu sebepten dolayı öncelikle asıl konumuza geçmeden önce Şeyh Ahmed'in bağlı olduğu Nakşibendiyye tarikatını ve ardından yine dayandığı Halidiyye ekolünü anlatmaya çalıştık. Şimdiye kadar söz konusu tarikatla ilgili birçok eser kaleme alındığından ve yine bu konuda yeterli akademik çalışmaların da olması hasebiyle bu tarikatı tanıtmada zorluk çekmedik. Araştırma esnasında birçok akademik eser ve çalışmadan istifade ettiğimiz gibi akademik olmayan lakin işin erbabı tarafından muteber kabul edilen eserlerden de istifade ettik.

Şeyh Ahmed'i ve Hazneviyye tarikatını bağımsız olarak ele alan kaynakların oldukça kıt olması, Şeyh Ahmed'in hayatını, kişiliğini, tasavvufi görüşlerini ve Hazneviyye tarikatını araştırırken bizi sınırlı sayıda gayri matbu eser ile iktifa etme mecburiyetinde bırakmıştır. Bununla beraber; bu durum bizi bir yerden sonra bazı konuların aydınlanması için şifahi bilgi ve bulgulara yöneltmeye mecbur bırakmıştır. Hazneviyye tarikatını yakından bilen biri olmamız hasebiyle bazı yerlerde kendi izlenimlerimizi aktardık. Dolayısıyla bu gibi yerlerde paragraf sonlarında kaynak gösteriminde bulunma gereksinimi duymadık.

BÖLÜM 1: HAZNEVİYYE’NİN AİT OLDUĞU TASAVVUFÎ YOL: NAKŞİBENDİYYE

“İnsanları Allah’a götüren yolların sayısı nefeslerin sayısı kadar çoktur.” sözünden ilham alan Müslümanlar, Allah’ın muhabbetini tahsil etme ve onun rızasını kazanma amacıyla farklı farklı yollara meyletmişlerdir.¹ Bu istek ve meyil neticesinde Müslümanların bir kısmı salahiyetlerine, takvalarına inandıkları bazı kişiler etrafında toplanmış onların rehberliğinde hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır. Çoğu zaman bu zatlara ait söz konusu hususları ve öğretileri düzenlemişler, yollarının âdâb ve erkânı halinde tespit etmişlerdir. Netice itibarı ile âlemi İslam içerisinde zamanla bu kişilerin adını taşıyan tarikatlar teşekkül etmeye başlamıştır. Bilahare Tarikatların ortaya çıkması kendiliğindedir. Yoksa tarikat kurucuları; Tarikat kurmak maksadıyla ortaya çıkmış değildirler. Bu bakımdan tarikatların ortaya çıkışı fıkıh mezheplerinin ortaya çıkmasına benzer. Aralarında fazla bir fark yoktur. Tasavvufun kurumsallaşmış şekli olan tarikatlar sistemli bir şekilde, yaklaşık 12. Yüzyıldan itibaren Müslümanlar içerisinde zuhur etmeye başlamıştır. Bu tarikatlardan bir tanesi de Nakşibendiyyedir (Akyüz, 2015: 44).

1.1. Nakşibendiyye ve Şah-ı Nakşibend

İslâm dünyasında en yaygın tarikatlardan biri olan Nakşibendiyye, anavatanı Orta Asya’da Kübreviyye ve Yeseviyye başta olmak üzere hemen hemen diğer bütün tarikatların yerini almıştır. Nakşibendiyye Tarikatı’nın pîri Bahâeddin Nakşibend’in bir tarikat kurmayı düşünmediği ve bunu gerçekleştirmediği âşikârdır. Nitekim XV. yüzyılın sonlarında Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1492), Bahâeddin Nakşibend’in mensup olduğu, Hâcegân denilen tarikatın silsilesini Hâce Yûsuf el-Hemedânî (ö. 535/1140) ile başlatmıştır. Bazı kaynaklarda ise bu silsile Yûsuf el-Hemedânî’nin halifesi Abdülhâlik-ı Gucdüvânî’ye (ö. 575/1179, 615/1218) dayandırılmaktadır (Algar, 2006: 335).

¹ Nasıl ki İslâm dininin temel kaynaklarının Arapça oluşu, Müslümanların Arapçaya özel bir ilgi duymalarına vesile olmuş ise hakeza İlahî aşkı talep edenler de muhabbet yolu olarak gördükleri tasavvuf ve tarikatlara özel bir ilgi duymuşlardır (Orhan, 2015: 64).

Aslen Horasanlı olan Hâce Yusuf Hemedanî'den feyz¹ alan Abdülhâlik-ı Gucdüvânî Maverâünnehir'de yetişmiş bir sûfidir. Tasavvuf yolunda kendine özgü bir yol izlemiş, Bu yol, ardından gelen halifeleri ve müridleri tarafından devam ettirilmiştir. Ve buna “Tarik-i Hâcegân” (hocaların yolu) adı verilmiştir. Bu sebeple ona, “Hâcegân tarikinin ser-i defteri” ve bu silsilenin “ser-halkası ve mihteri” (silsilenin başı ve en ulusu) unvanı verilmiştir. Bu yol, Bahaeddin Nakşibend'den sonra da, “Nakşibendiyye Tarikatı” adıyla devam etmiştir (Uludağ, 2014: 13).

Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'den sonra Hâcegân tarikatı Buhara civarında Ârif Rîvgerî (ö. 649/1251), Mahmud Encîrfağnevî (ö. 670/1271), Ali Râmîtenî (ö. 705/1305, 715/1315) Muhammed Bâbâ Semâsî (ö. 740/1339) ve Emir Külâl (ö. 777/1375) yoluyla devam etmiştir. Emir Külâl'e intisap ederek tasavvufî eğitimini tamamlayan Bahâeddin Nakşibend, son dönemlerde Abdülhâlik Gucdüvânî'nin oluşturduğu temel prensiplerinden uzaklaşmaya başlayıp cehrî (açık) zikir, halvet² ve semâ³ gibi uygulamaları benimseyen Hâcegân yolunu tekrar Gucdüvânî'nin prensiplerine çevirmek suretiyle tarikatın unutulmaya yüz tutan prensiplerini ihya etmiş, bu tasavvufî içtihadı sebebiyle zamanla tarikatın kurucusu olarak telakki edilmiştir (Tosun, 2015: 613).

Nakşibendi tarikatının piri kabul edilen Bahâeddin Nakşibend 718/1318'de Mâverâünnehir'de tarihi bir şehir olup, Özbekistan sınırları içerisinde bulunan Semerkand şehrinin Buhara nahiyesinin yakınlarında daha sonra Kasr-ı Ârifân adını alacak olan Kasr-ı Hindûvân köyünde doğdu (Şeşen, 1992: 363). Söz konusu köye Bahaeddin Nakşibend'in doğumunun ardından, kendisine nisbetle “Arifler Köşkü” anlamına gelen Kasr-ı Ârifân denmiştir (Özşimşekler, 2015: 204). Hz. Peygamber'in neslinden olduğunu, dedeleri arasında İmam Ca'fer es-Sâdık'ın da (ö. 148/765) bulunduğunu ileri süren rivayetler ihtiyatla karşılanmalıdır. Nitekim mürşidi Emîr

¹ Feyz: sâlikin çalışması ve çabası söz konusu olmaksızın Allah tarafından onun kalbine herhangi bir hususun verilmesine denir (Uludağ, 2012: 137).

² Halvet: Günahattan korunmak ve daha iyi ibadet etmek için ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek anlamında bir tasavvuf terimidir (Uludağ, 1997a: 386).

³ Semâ': Sözlükte “işitmek, duymak, dinlemek; işitilen söz, güzel ses, iyi şöhret” anlamlarındaki semâ' kelimesi genellikle “şarkı, nağme, müsiği, raks” mânalarını çağrıştıracak biçimde kullanılmaktadır. İlk sûfî müelliflerin eserlerinde semâ “sûfinin kendisine gelen vâridi işitmesi ve işittiğini kalbe aktarması” anlamına gelmektedir (Ceyhan, 2009: 457).

Külâl'in Hüseyinî bir seyyid olduğuna işaret eden eski kaynaklar ona böyle bir nesep atfetmemektedirler. Bu hususta Bahâeddin'in aile nesebiyle tarikat silsilesinin birbirine karıştırılmış olması imkân dâhilindedir (Algar, 1991: 458).

Hace Bahaeddin Buharalı olduğu için Buharî nisbesiyle, küçüklüğünde babasıyla birlikte nakışçılık yaptığı için de Nakşbend lakabıyla meşhur olmuştur. O dönemde kumaşlara nakış işleyen, nakışlı elbiseler ya da desenli halılar dokuyan kişilere nakşbend denmekteydi. Muteber kaynaklarda Bahaeddin'in gençliğinde babasıyla nakşbendlik yaptığı nakledilmektedir (Tosun, 2014: 8).

Bahâeddin daha üç günlük bebek iken dedesinin mürşidi Hoca Muhammed Baba Semmâsî tarafından mânevî evlâtlığa alındı. Semmâsî, beraberinde bulunan müridi ve vefatının ardından halifeliğini yapacak Emîr Külâl'i Bahâeddin'in tasavvuf terbiyesi için görevlendirip, manevi eğitimini ona havale etti (Küçükaya, 2011: 228).

Bahâeddin Nakşibend uzun yıllar Emîr Külâl'in dergâhında onun gözetimi altında kaldı. Henüz kemal mertebesine ulaşmadığı halde halinden memnun görünmesi üzerine mürşidi onu tekkeye abdest suyu taşımakla vazifelendirdi. Tarikatın âdâb ve erkânını öğrendiği bu dönemde gördüğü bir rüya üzerine, kendisinin doğumundan yaklaşık bir asır önce vefat etmiş olan Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'nin ruhaniyetine intisap etti ve Üveysî¹ lakabını aldı. Onun ayrıca uzun yıllar Hakîm et-Tirmizî'nin (ö. 320/932) ruhaniyetinden faydalanması da Üveysîliği ile ilgilidir. Bir gün Buhara'da mezarları dolaşırken yakın zamanda vefat eden Semmâsî'den Gucdüvânî'ye kadar ulaşan tasavvuf büyüklerini mâna âleminde müşahede etti. Bu sırada Gucdüvânî kendisine dinin emir ve yasaklarına uymasını, ruhsatlara ilgi göstermemesini, azîmetlere sadık kalmasını, Hz. Peygamber ve ashabının yolundan gitmesini tavsiye etmiştir. Bu olay Bahâeddin'in manevi hayatında büyük bir değişiklik yaparak cehrî zikirten hafî zikre yönelmesine yol açtı (Algar, 1991: 458). Bu olaydan sonra Emîr Külâl'in müridleri, mecliste açık zikre başladıklarında Bahaeddin o meclisten ayrılıp onların yaptığı zikre iştirak etmiyordu. Onun bu davranışı Emir Külâl'in müritlerine ağır geliyordu. Fakat Bahaeddin Nakşibend onların bu gibi davranışlarına iltifat etmiyordu. Bununla beraber

¹ Üveysilik: Bir kimsenin zâhiren görmediği kişi ya da kişilerden mânevî eğitim alması ve bu yolla meydana gelen tarikat anlamında tasavvuf terimi (Tosun, 2012: 400).

Emir Külâl'e yaptığı hizmetinde de kusur etmiyordu ve böylelikle onun gittikçe artan iltifatını kazandı. Nihayet günün birinde Emîr Külâl müridlerine Bahâeddin'e karşı olan bu tutumlarının yanlış olduğunu söyleyerek onu savundu (el-Malikî, 2014: 22). Emîr Külâl, doğduğu Suhâri köyünde yapılan bir camiye tuğla taşımakta olan Bahâeddin'i yanına çağırarak sülûkünü tamamladığını, artık Türk ve Tacik bütün şeyhlerden istifade edebileceğini söyledi. Bundan sonra Hâce Bahâeddin şeyhinin bir diğer müridi Mevlânâ Ârif Dikgerânî'nin sohbetlerine katıldı. Daha sonra Yûsuf el-Hemedânî'nin neslinden Yeseviyye tarikatı mensubu iki Türk şeyh ile irtibat kurdu. Bunlardan biri olan Kusem Şeyh ile ilişkisi fazla sürmedi; ama daha sonra yanına gittiği Halil Ata'nın dergâhında on iki yıl kadar kaldı (Algar, 1991: 458-459).

Uzun süren çok yönlü müridlik devresini tamamladıktan sonra doğum yeri Kasr-ı Hindûvân'a dönerek müridlerini yetiştirmeye başlayan Bahâeddin Nakşibend daha sonra ikisi hac için olmak üzere üç defa Buhara'yı terk etme durumunda kaldı. İkinci hac yolculuğunda üç gün kaldığı Herat'ta Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeynüddin el-Hâfi'yi ziyaret etti. Bir müddet sonra Hükümdar Muizzüddin Hüseyin'in davetlisi olarak yine Herat'a bir defa daha giderek bu ziyaret esnasında tasavvuf anlayışını ve tarikatının esaslarını hükümdara anlattı (Algar, 1991: 459).

Bahaeddin Nakşibend 791/1389 tarihinde yakalanmış olduğu hastalık neticesinde 73 yaşında vefat etmiştir. Kasr-ı Ârifan'ı kastederek "bizim kabrimiz burası olacak" dediği için oraya defnedilmiştir (Pesen, 2012: 32).

1.1.1. Nakşibendiyye'nin Yayıldığı ve Etkili Olduğu Coğrafya

Nakşibendi Tarikatı, Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden Alâeddin Attâr (ö. 802/1399), Zâhid Bedahşî (ö. 936/1529) ve Muhammed Pârsa (ö. 922/1516-17) tarafından Orta Asya başta olmak üzere çok geniş bir coğrafyaya yayıldı. Yeseviyye Tarikatı'nın kabul görüldüğü bölgelerde büyük bir teveccüh ile karşılandı. Bilhassa İmam-ı Rabbânî döneminde (ö. 1034/1625) Hindistan ve havalisinde yayılma kaydetti. İmam-ı Rabbânî'nin oğlu Muhammed Ma'sum'da (ö. 1079/1668) büyük bir gayretle babasının yolunu devam ettirerek tarikatın daha çok gelişmesine, farklı bölgelere yayılmasına katkıda bulundu. Oğlu Şeyh Seyfeddin (ö. 1096/1684), halifesi Seyyid Nur Muhammed Bedvânî (ö. 1135/ 1722) ile tarikat hem nakli, hem tasavvufi ve hem de

müsbet ilimleri tedris eden bir medrese, bütün halka açık bir müessese hâline geldi (Eraydın, 2011: 372).

Nakşibendi Tarikatı Orta Asya'daki etkisinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda da en etkili tarikatlardan biri hâline geldi. Osmanlı topraklarında Nakşibendi öğretilerini yayan kişilerin başında, Ubeydullah Ahrar'ın (ö. 895/1490) halifelerinden biri olan Kütahya Simavlı Abdullah İlâhî (ö. 897/1491-92) gelmektedir. Abdullah İlâhî İstanbul'da İlk Nakşibendî tekkesini kuran kişidir. Ardından da Nakşibendiliği Rumeli bölgesinde yaymıştır. Lamii Çelebi (ö. 1532) tarikatı Bursa'da kurarken, Daha sonra gelenlerden 1729 yılında İstanbul'da ölen Şeyh Muhammed Murad Buharî'de, Eyüb'ün Nişancı Paşa mahallesinde bir tekke kurmuştur (Kara, 2010:536).

XVIII. asırda Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin halifeleri vasıtasıyla tarikat, Osmanlılarda hem genişledi, hem de istikrar kazandı. Osmanlı Padişahları, bilhassa bu asırda Nakşibendiliği himâyeleri altına alıp tarikatın daha fazla taraftar toplamasına olanak tanıdılar. Son Osmanlı Pâdişâhı Vahdeddin'in Nakşî ve Hâlidî olduğu rivayet edilir. Nakşilik hususen İmparatorluğun orta tabakası arasında büyük bir nüfûz sağladı (Eraydın, 2011: 372).

Yapılan tespite göre Osmanlı'nın son dönemlerinde İstanbul'da 65 Nakşî dergâhının bulunması da, bu tarikatın halk tarafından fazlaca kabul gördüğünü ve aynı zamanda çok yaygın bir durumda olduğunu göstermektedir. Bu tarikat, Türk kültürüne halk maârifine, Anadolu vahdetine ve birliğine büyük hizmetleri geçmiş bir tarikat olarak kabul edilmiştir (Eraydın, 2011: 373).

1.2. Hâliyye ve Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî

Tasavvuf tarihine bakıldığında zaman içerisinde gelişim gösteren bütün tarikatların çeşitli alt kollara ayrıldığı müşahede edilecektir. Tarikatlarda meydana gelen söz konusu hususta, bu kolları tesis eden mürşidlerin yaptığı içtihad ve yenilikler etkili olmuştur. Nakşibendiyye'yi köklü bir ağaca benzetecek olursak, kolları için de bu ağacın dalları diyebiliriz. Bu kollardan birisi, belki de günümüzdeki en güçlü olanı Hâliyye koludur.

İslam coğrafyasında Hâlidîlik Nakşibendiyye'nin en yaygın kolu olarak görülmekte ve bilinmektedir. Tarikatın kurucusu Hâlid el-Bağdadî'dir.

Zamanının müceddidi olarak kabul edilen, hem zahiri ve hem de bâtni ilimlerdeki enginliğinden dolayı kendisine Zü'l-cenaheyn (*iki kanatlı*) denilen Mevlânâ Hâlid el-Bağdadî 1193/1779'da Kuzey Irak'ın Süleymaniye şehrine bağlı Karadağ kasabasında dünyaya geldi. Karadağ hem akarsuları, bağları, bahçeleriyle hem de âlim seviyesinde mezunlar veren medreseleriyle şöhretliydi. Babası Kadiriye sûfilerinden “Şeşangost” (altıparmak) lakabıyla meşhur Pir Mikail'dir. Baba tarafından Soyunun Hz. Osman'a dayandığı rivayet edilmektedir. Annesi de bu bölgenin meşhur sûfi ailelerinden birine mensuptu (Akyüz, 2014: 38).

Mevlânâ Hâlid daha küçük yaştan itibaren Karadağ medreselerinde Kur'an-ı Kerim öğrenme suretiyle ilim tahsiline başlamış oldu. Süleymaniye'de bulunan Abdülkerim el-Berzencî'nin (ö. 1213/1798) yanında bir süre ders gördü. Ardından bölgede bulunan birçok âlimden istifade etti. Daha sonra mantık ve kelim ilmi üzerine yoğunlaşarak bölgedeki diğer ilim merkezlerini dolaşan Mevlânâ Hâlid en son Bağdat'a ilim tahsili için gitti. Burada çok farklı ilim dallarıyla karşılaşmış ve o ilimlerden de nasibini aldı ve kendisine farklı âlimlerden değişik ilim dallarında icazet verildi (Akyüz, 2014: 38).

Bir süre sonra Süleymaniye'ye dönen Mevlânâ Hâlid'in etrafını kalabalık bir talebe kitlesi kuşatır. Namı bölgenin dört bir tarafına yayılan Mevlânâ Hâlid'e, bunun üzerine Süleymaniye şehrinin valisi Baban İbrahim paşa, Süleymaniye'deki medreselerde ders vermek üzere müderrislik teklifinde bulundu. Fakat o, liyakatsizliğini beyan ederek bunu kabul etmedi. Lakin hocası Şeyh Abdülkerim'in 1213'te (1798-99) veba hastalığından dolayı vefat etmesi üzerine Bağdat'tan dönen Mevlânâ Hâlid, henüz daha yirmi yaşındayken hocasının Süleymaniye'de bulunan medresesinin başına geçti ve burada yedi yıl kadar müderrislik vazifesinde bulundu. Bu süre içerisinde olabildiğince devlet erkânı ve halk ile bir araya gelmekten kaçınan genç müderris, tedrisatın yanında zikir ve murakabe gibi manen kendisini olgunlaştırıp Allah'a vasıl kılacak amellerle meşgul oldu (Memiş, 2011: 17; Şükrü, 2012: 24).

Mevlana Hâlid 1805'te hac farızasını eda etme niyetiyle çıktığı yolculuk sırasında tasavvufa ilgi duymasını sağlayan birtakım olaylar yaşadı. Medine'de, kendisini şeriata zâhiren muhalif gördüğü şeyleri acelece kınamaması hususunda uyarı alan Yemenli bir zatla karşılaştı. Mekke'ye ulaştığında Kâbe'ye giden Mevlânâ Hâlid, sırtı Kâbe'ye dönük vaziyette oturan birini görünce, Medine'de Yemenli zatın kendisine yaptığı

tavsiyeyi unutarak Kâbe'ye saygısızlık olarak düşündüğü bu tavrı sebebiyle içinden adamı kınadı. Bu zatın kendisine, “Allah indinde mümin bir kulun değerinin Kâbe'nin değerinden daha yüksek olduğunu bilmiyor musun?” demesi üzerine hayret ve pişmanlık duyguları içinde ondan af diledi ve kendisini mürid olarak kabul etmesini rica etti. Söz konusu kişi, mürşidinin kendisini Hindistan'da beklediğini söyleyerek onun bu isteğini geri çevirdi. Mevlânâ Hâlid hacdan sonra medresedeki vazifesine döndü. 1809'da Süleymaniye'yi ziyaret eden Mirza Rahîmullah Azîmâbâdî adındaki Hindistanlı bir derviş kendisine Hindistan'a giderek Delhili Nakşibendî şeyhi Abdullah Dihlevî'den el almasını tavsiye etti. Bunun üzerine derhal yola çıkan Mevlânâ Hâlid, İran ve Afganistan üzerinden altı ay kadar sonra Delhi'ye ulaştı. Yol boyunca karşılaştığı Şîî ulemâ ile özellikle de Tahranlı bir müctehid olan Şeyh İsmâil-i Kâşî ile mezhep tartışmalarına girişmesi ve bu tartışmaları ısrarla devam ettirmesi yolculuğunun meşakkatli geçmesine sebep oldu. Delhi'de Abdullah Dihlevî ile görüşerek ona intisap etti. Nakşibendiyye'nin seyrü sülûk mertebelerini beş ayda (diğer bir rivayete göre ise on bir ayda) katetti ve şeyhi tarafından halife olarak memleketine geri gönderildi. Kendisine Nakşibendiyye'nin yanı sıra Kâdirî, Sühreverdî, Kübrevî ve Çiştî tarikatlarından da irşad için izin verildi (Algar, 1997a: 284).

Mevlânâ Hâlid her ne kadar hilafet alıp mürşidinin talimatı üzere Bağdat'a dönmüş ve birçok mürit yetiştirmişse de rekabet duygusuna kapılan Iraklı bazı Kadirî şeyhlerinin eleştirileri üzerine 1823'te Şam'a göç etmiş ve ömrünün geri kalan kısmını orada geçirmiştir (Tosun, 2015: 651).

Eğitim ve irşad hizmetleri ile yoğun bir hayat geçiren Mevlânâ Hâlid, ardından birçok eser ve halife bırakarak 14 Zilkade 1242/9 Haziran 1827'de taun hastalığı sonucu Şam'da vefat etmiş ve orada bulunan Cebelükâsiyûn'un tepelerinden birine defnedilmiştir (Yıldız, 2005: 126-127).

1.2.1. Hâliyye'nin Etkili Olduğu Coğrafya

Hâliyye tarikatı, Nakşibendiye tarikatının bir devamı olarak çok geniş coğrafyaya yayılma fırsatı bulmuş, geniş kitlelerin teveccühünü kazanarak günümüze kadar artarak gelen bir şöhrete sahip olmuş ve toplum üzerindeki etkisini bütün zaman dilimlerinde korumayı başarmıştır. Tarikatın dünyanın değişik bölgelerinde çok etkili bir nüfuz

özelliğini korumuş olmasında Mevlânâ Hâlid'in fonksiyon ve etkisi göz ardı edilemez (Memiş, 2011: 104-105).

Mevlânâ Hâlid hemen her bölgeye gönderdiği halifeleri vasıtasıyla toplumun ihtiyaç ve beklentileri noktasında belli oranda çözüm mercii olma özelliğini kazanmıştır. Özellikle tekkeler toplum insicamını sağlamada harç görevi görmüştür (Memiş, 2011: 104-105).

Hâlidîyye tarikatı Kuzey Irak, Doğu Anadolu ve İran'ın Kuzey batısında Kürtler'in yaşadığı bölgelerde büyük gelişme göstermiştir. Söz konusu bölgelerde zaman zaman siyasi bir etkinliğe de sahip olmuşlardır. Etkili oldukları ve siyasi mücadelelerde ön plana çıktıkları bir başka bölge ise Rus yayılmasına karşı direndikleri Kuzey Kafkasya'dır (Kılıç, 2006: 103-104; Algar, 1997b: 295).

Bağdâdî'nin temel tasavvufî anlayışının tezahürü olarak her bölgeye bir halife gönderme anlayışı sonucundatarikat, Hindistan, Afrika, Dağıstan gibi birçok bölgede de yayılma imkânı bulmuştur (Yıldız, 2005: 126-127).

Bağdâdî'nin faaliyet gösterdiği Irak ve Suriye'nin Osmanlı Devleti'ne bağlı olması tarikatın İstanbul'da ve bütün Anadolu'da yayılmasını kolaylaştırmıştır (Uludağ, 1997: 299). Anadolu'nun İslami silüetinin şekillenmesinde önemli bir görev ifa eden Hâlidîlerin XIX. yüzyılda pek çok sorunla uğraşan Osmanlı Devleti'nde de tasavvufun en güçlü eğilimlerinden birini temsil ettikleri bilinmektedir. Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni yönetimin sert muhalifleri olarak yakından izlenseler de geleneklerinin esasını büyük ölçüde muhafaza etmiş olmaları ve bunun yanında Mevlânâ Hâlid'in Anadolu'da görev verdiği halifelerinin yeni öğrenciler yetiştirmiş olmaları hasebiyle Türkiye'de etkilerini bugüne kadar güçlü bir biçimde sürdürmeyi başardılar (Kılıç, 2006: 103-104).

İşte tezimizin konusu olan Şeyh Ahmed el-Haznevî bu koldan gelmektedir. Kurmuş olduğu Hazneviyye tarikatı da bu kolun bir diğer alt kolu konumundadır.

BÖLÜM 2: ŞEYH AHMED EL-HAZNEVÎ'NİN HAYATI

2.1. Soyu, Ailesi, Doğumu

Şah-ı Hazne¹ lakabıyla meşhur Şeyh Ahmed el-Haznevî, 1304/1887 yılında Suriye'nin Kamışlı kentine bağlı, Türkiye sınırına yaklaşık otuz km. uzaklıkta bulunan Hazne köyünde dünyaya geldi. Babası Molla Murat b. Sofî Hacı b. Muhammed b. Bekr b. Molla Muhammed b. Muhyiddin b. Molla Mahmut b. Molla Sıvar olup annesi ise Âmine Hanımdır (Haznevî, trs: 4).

Anlatıldığı üzere, Şeyh Ahmed el-Haznevî doğmadan önce annesi Âmine Hanım bir rüya görmüş ve rüyada iki salih evlada sahip olacağı müjdesi kendisine verilmişti. Bu rüyayı ise kocası Molla Murat Efendi'ye “rüyamda Güneş'in sağ omuzumun üstüne Ay'ın ise sol omuzumun üstüne indiğini gördüm” şeklinde anlatmıştır. Molla Murat ise bu rüyayı kendisinden iki salih evladın doğacağını ve birinin Müslümanlara faydalı olma hususunda güneş gibi değerinin ise Ay gibi olacağı yönünde yorumlamıştır. Aradan kısa zaman geçmiş ve Âmine hanımdan önce Ahmed el-Haznevî ve onun ardından iki yıl sonra da Molla Mustafa Efendi dünyaya gelmiştir. Bu iki zatın da ilim ve irşatları ile Müslümanlara çok faydalı oldukları, onları gören ve bilenler tarafından ikrar edilmiş ve böylelikle Âmine Hanımın rüyasının tahakkuk ettiği söylenmiştir. (Haznevî, trs: 3).

Şeyh Ahmed el-Haznevî iki yaşında iken kardeşi Molla Mustafa'nın doğumu sırasında annesini kaybetmiş bunun üzerine Şeyh Ahmed el-Haznevî ile kardeşi Molla Mustafa'nın bakımını babalarının diğer eşi olan Fatıma Hanım üstlenmiş ve onları bizzat kendisi eğitmiştir (Haznevî, trs: 3).

Fatıma Hanım, annelerinin ölümünden dolayı öksüz kalan Şeyh Ahmed el-Haznevî ile kardeşi Molla Mustafa'dan hiçbir zaman şefkat ve merhametini esirgememiş, onları öz evlatlarının üstünde tutmuştur. Bu sebepten dolayı Ahmed el-Haznevî her zaman ondan

¹ Şah: Bazı İslam devletlerinde yönetici, hâkim, padişah ve hükümdar anlamında kullanılan bir unvandır. Osmanlı tarihçilerinin pek çoğu Osmanlı sultanlarını şah, şehinşah veya şâh-ı Rûm gibi sıfatlarla anmıştır. Ayrıca Hz. Ali'ye ve ondan sonra gelen tarikat ulularına, büyük mutasavvıflara, tarikat pirlerine ve şeyhlerine şah unvanı verilmiştir. (bkz. Gündüz, 2010: 249-250.)

övgüyle bahsetmiş ve onun adına sadaka verip hayırlar işlemiştir. Ahmed el-Haznevî, babasının kabrinin yanı başında yer alan, Kamişlı'nın Doğu tarafına düşüp Şorık ve Tennuriye köyleri arasında kalan Diyarekêlê adlı yerdeki bu salih kadının mezarını sürekli ziyaret etmiştir (Haznevî, trs: 3).

Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin ailesi, Ali Reşka diye bilinen bir aşirete mensuptur. Reşka ise Kürtçede “siyahi” demektir. Bu lakabın aşiret büyüğüne verilmiş olmasının sebebi onun siyah tenli oluşundan dolayıydı. Ali Reşka aşiretinin soyunun Seyyid Abdülkadir Geylanî'ye ondan da Hz. Muhammed'in (a.s) torunu olan Hz. Hasan'a kadar uzandığı ve soy şecerelerinin de dedelerinden birinin yanında mahfuz olduğu fakat büyük bir yangının çıkışı esnasında bu soy şeceresinin yandığı söylenmiştir. Bu aşiretin bundan dolayı seyyid ve şeriflerden¹ oluştuğu ifade edilmiştir (Haznevî, trs: 5; Baz, 2012: 241).

Şeyh Ahmed el-Haznevî, Efendimiz'in soyundan olduklarını pek fazla dile getirmemiş ve bunun hikmetini soranlara ise “Evet, biz Hz. Resulullah'ın (s.a.v.) soyundanız fakat eğer biz bunu sıkça dile getirecek olursak halk bizim bu isim üzerinden çıkar ve menfaat elde etmeye çalıştığımızı düşünecektir. Bu da bizim halimize uygun değildir. Kaldı ki halkın tümü iyalullahtandır (ev halkı) ve bunların en hayırlısı da Efendimiz'in de (s.a.v.) belirttiği gibi Allah'ın iyaline en çok faydası dokunandır” (Haznevî, trs: 4).

Asılları Ağrı Doğubayazıt'tan olan Ahmed el-Haznevî'nin yedinci kuşaktan dedesi Molla Sıvar'ın çocukları buradan kalkıp önce Siirt Şirvan'nın bir köyü olan Mavit'e ardından da Şırnak'ın İdil ve Cizre arasında bulunan Banihe köyüne göç etmiş ve burada uzun yıllar kalmışlardır (Haznevî, trs: 4).

Anlatıldığı üzere; Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin dedesi Sofi Hacı, Banihe köyünün eşrafından olup köyde sözüne itibar edilen salih, müttaki, âlimleri çok seven ve yeri geldiğinde onlara bolca ihsanda bulunan bir kişiydi. Öyle ki Şeyh Halid el-Cezeri'nin²

¹ Seyyid: terim olarak “şerefli, asil soylu, onurlu, kutsal, mübarek” mânasına gelen şerîf ile (çoğulu eşrâf, şürefâ) birlikte “nesl-i pâk-i Muhammedî'ye mensup olup yüceltmış olan” anlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Fâtîma'dan doğan torunlarıyla onların soyundan gelenler için unvan olarak kullanılmıştır. Hem baba hem anne tarafından Hz. Ali'nin soyundan gelenlere aynı zamanda “seyyidü's-sâdât” denilir (Küçükkaşcı, 2009: 42).

² Şeyh Hâlid, Cizre'de doğdu. İlim tahsiline Cizre'de başladı. Sonra, Mevlana Hâlid-i Bağdâdî'nin sohbetinde kemale erdi. İnsanları irşat için icazet aldı. Memleketine zahir ve batın

(ö. 1839) halifesi Şeyh Salih'in halifelerinden olan Şeyh Zahir'in Banihe köyüne gelip oraya yerleşmesine vesile olmuştur. Daha sonra Banihe köyünde irşat ve tedrisat vazifesini sürdüren Şeyh Zahir Efendi'ye Sofi Hacı ve oğlu Molla Murat Efendi intisap etmiş, her türlü konuda ona yardımcı olmuş, onun talebelerinin iâşesini karşılamış ve böylelikle uzun yıllar onun sohbetinde ve hizmetinde bulunmuştur (Haznevî, trs: 5).

Sofi Hacı'nin vefatının ardından Banihe köyünde bazı fitneler ortaya çıkmış ve bunun üzerine Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin babası Molla Murat, köyü ve köyde bulunan arazilerini terk etmiş ve gidip Hazne köyüne yerleşmiştir. Salih ve muttaki bir âlim olduğu söylenen Molla Murat burada kendi imkânlarına göre bir mescit inşa etmiş ve imamlık vazifesini idame ettirmiştir. Burada bir süre kalan Molla Murat Efendi daha sonra Tennuriye köyüne (bu köy Hazne'ye çok yakın bir köydür) imamlığa gitmiş ve bir müddet yörede tebliğde bulunduktan sonra 1320/1903 yılında burada vefat etmiştir. Molla Murat'ın kabri Tennuriye'ye çok yakın bir mesafede bulunan Diyarekêlê adlı yerdedir. Söz konusu yer Tennuriye halkının ölülerini defnettiği yerdir. Anlatıldığı kadarıyla buraya ilk defnedilen kişi Nakşibendi halifelerinden bir zattır. Kaynaklarda bu zatın kim olduğuna ulaşılamamıştır. Molla Murat o zatın yanına defnedilmeyi murad etmiş ve onun bu isteği üzerine vefatının ardından buraya defnedilmiştir. O günden sonra orada medfun olan bu iki zatla bereketlenme niyeti ile orası bölge halkının ölülerini gömdüğü yer haline gelmiştir (Kişisel görüşme, 2014)¹.

Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin ailesi babalarının vefatının ardından tekrar gelip Hazne köyüne yerleşmişlerdir.

2.2. Eğitimi ve Hocaları

Şeyh Ahmed el-Haznevî öncelikle babasının yanında *Kur'an-ı Kerim*, Ahmed b. Hüseyin b. Ahmed el-Asfahani eş- Şafii'nin (Kadı ebu Şuca') *Ğayetu'l İhtisar*'ını, Abdülkerim Rafii'nin *Muharrer*'ini ve İbn Hacer el-Heytemî'nin *Mevlid-i şerif* i gibi

ilminde yetişmiş kıymetli bir âlim olarak döndü. Bir müddet Cizre'de insanlara dini öğretmekle, vaaz ve nasihatle meşgul oldu. 1255/1839 senesinde vefat etti. Türbesi Şırnak'ın Basret köyünün karşısındaki kabristandadır. (bkz. Tülek, 2012)

¹ Diyaddin Toğrap, kişisel görüşme, 2014.

kitapları yüzünden okuyarak ilk eğitim ve terbiyesini babasından aldı (Akdeniz, 2013: 4).

Ahmed el-Haznevî'nin babasının özellikle haram lokmanın boğazından geçmemesi hususunda çok gayret gösterdiği rivayet edilir. Bir rivayete göre Ahmed el-Haznevî daha küçükken bir haramı ağzına almış, bunu gören babası hemen yanına varıp Efendimiz'in Hz. Hüseyin'e yaptığı gibi, yutmuş olduğu yiyeceği dışarı çıkartmak için parmağını diline bastırarak onu kusturmuş ve böylece haram yemesine mani olmuştu (Mert, 2003: 281).

Ahmed el-Haznevî babası vefat ettikten sonra, ilim tahsili için birçok yeri dolaşmaya başladı. Şeyh Abdulhadi, Nusaybin müftüsü Molla Ahmed, Daralı Molla Muhammed Said el-Hamidî, Gercüşlü Şeyh Muhammed'in oğlu Molla Muhammed Ubeydullah ve Molla Ahmed el-Tızyanî gibi yörenin büyük âlimlerinden ilim tahsil etti (Haznevî, trs: 6).

Son olarak yörenin meşhur âlimlerinden, Farkin'de (Silvan) ikamet eden Seyda Molla Hüseyin Küçük'ün (ö. 1955) medresesinde ilim tahsiline devam etti. Burada usulüne uygun bir şekilde Sarf, Nahiv, Aruz, Mantık, Belağat, İstiare, Kelam, Fıkıh, Hadis ve Tefsir gibi bütün medrese ilimlerini tahsil eden, daha henüz yirmili yaşlarındaiken, dokuz yıl kadar bir süre içerisinde eğitimini ikmal eyleyen Ahmed el-Haznevî'ye, Hocası Molla Hüseyin Küçük Efendi tarafından icazet verildi (Geçer, 2013: 28).¹

Şeyh Ahmed el-Haznevî aynı zamanda Şam'ın meşhur muhaddislerinden Şeyh Bedreddin el-Hüsni'den de (ö. 1354/1935) hadis icazeti almıştır.

Ahmed el-Haznevî, kendisinde bulunan birtakım güzel meziyetler ile ilme olan düşkünlük ve gayreti sebebiyle birçok hocasının ve arkadaşının sevgisini kazanmıştı. Öyle ki Molla Ahmed el-Tızyanî gibi birçok hocası, “keşke hiçbir evladımız olmasaydı da sadece Ahmed evladımız olsaydı, o bize yeterli idi” diyor, böylelikle ona karşı muhabbetlerini gösteriyorlardı (Haznevî, trs: 6).

¹ İcazeti hakkında mevcut olan önemli bir bilgiyi sonraki konuyla ilişkisinden dolayı orada zikretmeyi uygun gördük.

Yukarıda Ahmed el-Haznevî'nin eğitimi hakkında bilgi verirken, onun hocalarından büyük bir kısmının ismini de zikrettik. Ahmed el-Haznevî, tahsîl hayatı boyunca birçok âlimden ders almıştır. Burada bütün hocaları hakkında bilgi vermek zordur; çünkü bu hem konunun uzamasına neden olur, hem de hepsi hakkında elimizde yeteri kadar bilgi mevcut değildir. Bundan dolayı aşağıda sadece yanında en çok tahsil görüp icazeti kendisinden aldığı hocası Molla Hüseyin Küçük hakkında bilgi vermekle yetineceğiz.

2.2.1. Molla Hüseyin Küçük Efendi

Molla Hüseyin Küçük, 1290/1871 yılında Cizre yakınlarında bulunan Deştadahl köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Abdullah, annesinin ismi Ayşe'dir. Molla Hüseyin, daha süt emerken annesini, üç yaşlarında iken de babasını kaybetmiştir. Bulunduğu medresede Hüseyin adında başka bir öğrenci olması hasebiyle, ikisinin birbirinden ayırt edilmesi maksadıyla hocası tarafından, hocaya küçük anlamına gelen "kiçik" denmiştir. Daha sonra soyadı kanunu çıkınca hocaya üstadının taktığı lakap olan "Küçük" soyadı verilir ve halk arasında onunla şöhret bulur. Medresede ders vermeye başladıktan sonra kendisine "büyük âlim" ya da "Doğu ve Güneydoğu Anadolu medrese geleneğinde baş müderris" anlamına gelen "Seyda" denmiştir. Ayrıca Molla Hüseyin, yazdığı bazı metinlerde kendisi için "Ebû Muhammed" künyesini kullanmıştır (Çiçek, 2009: 125).

Hoca, usule uygun bir şekilde medrese eğitimini tamamlayıp icazet aldıktan sonra, Diyarbakır'ın bir ilçesi olan Silvan'a (Farkin) yerleşir. Hoca Silvan'a geldiği zaman, Silvan'ın önemli ailelerinden olan Sadık Begler ve Azizoğulları, hoca için bir cami ve medrese yapmak için aralarında tartışır, her aile ona sahiplenme gayreti içerisine girer. Sonunda Azizoğulları, Hoca için bir cami ve medrese yaparlar. Ayrıca Hoca'nın geçimini sağlaması için Azizoğulları tarafından Hoca'ya bir de bahçe tahsis edilir (Çiçek, 2009: 126).

Hayatının tamamını ilim öğrenmek ve öğrenci yetiştirmekle geçiren Molla Hüseyin Küçük'ün, yaşamı boyunca Peygamber Efendimiz'i (s.a.v.) örnek aldığı, Kur'an ahlakı ile ahlaklanarak Allah'ın salih kullarından biri olduğu kaynaklarda aktarılır. Hoca vefat ettiğinde 1 evi, 1 katırı, 3 ineği ve 10'dan az miktarda küçükbaş hayvanın dışında hiçbir şeyi yoktu (Çiçek, 2009: 126).

Molla Hüseyin, eğitime verdiği önem ve eserleri ile bilinen bir âlimdir. Birçok ilimde büyük birikim sahibi olan Molla Hüseyin'in aynı zamanda söylediği bazı şiirlerden onun şiir söyleme yeteneğine sahip birisi de olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Molla Hüseyin bu yeteneğine rağmen pek fazla şiir söylememiştir (Çiçek, 2009: 136).

Doğudaki birçok âlim gibi Molla Hüseyin de, zahiri ilme ilgi gösterdiği gibi tasavvufa da ilgi göstermiştir. Tasavvuf karşıtı bazı âlimlere yazdığı mektuplar ve onlara yapmış olduğu sert uyarılar onun tasavvuf konusunda çok titiz olduğunu göstermiştir. Ayrıca tasavvuf aleyhtarlığıyla bilinen ve ismi tespit edilemeyen Çermik Müftüsüne yazdığı reddiyenin mukaddimesinde de onun tasavvuf hakkındaki düşüncesi net olarak anlaşılmaktadır. Zaten bu risalenin tamamı, kendi çağdaşı olan Çermik Müftüsünün tasavvufun can alıcı noktaları olan tevessül ve rabıta gibi hususlarla ilgili yazmış olduğu eleştirilere bir cevaptır (Çiçek, 2009: 135).

Molla Hüseyin, tasavvufta evvela Nakşibendi şeyhlerinden biri olan Şeyh Abdulkadir Hezani'ye (ö.1905) intisap eder. Onun vefatından sonra da Norşin'e gider ve yörede "Hazret" olarak bilinen Şeyh Diyauddin'e (ö.1342/1924) intisap eder. Hazret'ten sonra da kimseye intisap etmemiştir. Hazret onun ilmî kişiliğinin önde olduğunu bildiği için ona "ben sana fazla evrad vermem; sen ilim ve tedrisatla meşgul ol" demiştir (Çiçek, 2009: 135).

Molla Hüseyin 1375/1955 yılında, ömrünün büyük bölümünü geçirdiği Silvan'da Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Kabri orada bulunmaktadır (Çiçek, 2009: 126).

2.3. Tasavvufa İntisabı

Şeyh Ahmed el-Haznevî hocası Molla Hüseyin Küçük'ün yanında ilim tahsilinde bulunduğu süre içerisinde herhangi bir mürşide ve tarikata intisap etmemiş ancak ilmîni bitirmek üzere olduğu bir dönemde tarikata ve tasavvufa olan ilgisi artmıştı. Bir ihtimal olarak şeriata tabi, sünnet-i seniyyeye uyan bir mürşidi yöresinde bulamadığından, içindeki isteğe rağmen oradaki mürşitlere intisap etmemiştir (Geçer, 2013: 28).

Ahmed el-Haznevî, Molla Hüseyin Küçük'ün yanında ilmîni tahsil etmeye başlarken, her ne kadar yanında okuyacaksa da ilmî icazetin kendisinden değil de, bölgesinde bulunan âlimlerden almayı ve bu sayede bölge halkının nezdinde daha fazla itibar elde

etmek istediği yönündeki arzusunu ona söylemiş ve o da bunu kabul etmiştir (Haznevî, trs: 6).

Sonrasında, günün birinde hocası kendisine, mürşidi olan ve Hezan'da¹ ikamet etmekte olan, Seyda lakabıyla meşhur Norşin'li Şeyh Abdurrahman Tağî'nin (ö.1304/1886) halifesi Şeyh Abdulkadir el-Omerî el-Hezanî'yi (ö.1326/1905) ziyarete gitmek istediğini ve arzu ederse kendisinin de ona bu yolculukta refakat edebileceğini söyler. Bu teklifi kabul eden Ahmed el-Haznevî hocasıyla beraber yola koyulur. Daha öncede birçok defa farklı vesilelerle mürşidini kendisine vafeden Molla Hüseyin, bu sefer de yol boyunca ona mürşidinden bahseder ve uzun uzadıya şeyhini anlatmaya ve onun istikamet üzere bulunan kâmil ve mükemmil bir mürşit olduğunu izah etmeye çalışır. Hezan'a varıldıktan sonra Şeyh Abdulkadir'in sohbetinde hazır bulunan Ahmed el-Haznevî'nin kalbinde ona karşı bir muhabbet meydana gelir. Hocasının anlatmış olduğu bütün vasıfların onda eksiksiz bir şekilde mevcut olduğu kanaatine varır ve bunun üzerine oracıkta ona intisap eder ve böylelikle Nakşibendi tarikatına girmiş olur. Âdete ters olmasına rağmen, tarikata intisap esnasında Ahmed el-Haznevî'ye talimatı bizzat Şeyh Abdulkadir Efendi yapar. Bu da daha sonraları müridan tarafından Ahmed el-Haznevî'nin istikbalde geçeceği makama bir işaret olarak kabul edilir (Haznevî, trs: 7).

Ahmed el-Haznevî şöyle anlatır: “Günün birinde hocam Şeyh Abdulkadir Hezanî beni kendi özel odasına çağırır ve bana “benim şeyhim Seyda lakabıyla bilinen Şeyh Abdurrahman Tağî'dir (ö.1304/1886), onun şeyhi ise Seyyid Sıbğatullah Arvasî'dir (1287/1870), onun da şeyhi Seyyid Taha'dır (ö.1269/1853)” deyip bütün Nakşibendi şeyhlerinin silsilesini zikretti ve ardından çıkmam için bana izin verdi. Ben bu konuşmanın hikmetini ilk başlarda anlayamadım fakat daha sonraları bunun, benim bu silsilede yer alacağıma dair bir işaret olabileceği kanaatine vardım” (Haznevî, trs: 7).

Ahmed el-Haznevî hocasıyla beraber Şeyh Abdulkadir'in yanına gitmeden önce, hocası Molla Hüseyin Küçük, Silvan müftüsü Molla Ahmed Hamdi'den icazet almıştı. Daha önce Molla Hüseyin'den icazeti almayı düşünmeyen Ahmed el-Haznevî, tarikata intisabından sonra görüşünü değiştirmiş ve hocasına kendisinden icazet almayı

¹ Bazı kaynaklarda bu isme sehven Hizan denilip Bitlis'in Hizan ilçesi ile karıştırıldığı görölmektedir.

istediğini beyan etmiştir. Buna çok sevinen Molla Hüseyin bunun Şeyh Abdulkadir'in manevi tasarruflarıyla olduğuna kanaat getirdiğini izah etmiştir (Haznevî, trs: 8).

İcazet konusundaki görüşler netleştikten sonra Ahmed el-Haznevî hocasına: “Efendim icazetimi, mürşidim Şeyh Abdulkadir Hezanî'nin duasını aldıktan sonra okumanızı istirham ediyorum” dedi. Bundan fazlaca memnun kalan Molla Hüseyin “çok isabetli bir şey söyledin. Öyleyse efendimiz Şeyh Abdulkadir'in dergâhına var ve onu bu durumdan haberdar et. Ben de bu arada senin için bir cübbe hazırlayayım” diye buyurdu (Haznevî, trs: 8).

Hezanî'nin dergâhına varan Şeyh Ahmed el-Haznevî, Hezanî'yi kendisi için gerçekleştirilecek olan icazet merasiminden haberdar edip ondan izin aldı. Buna muvafakat veren Hezanî, Haznevî'ye “Allah seni muvaffak eylesin. Senin ve çocukların vasıtasıyla ilmi, şeriati, hidayeti ve tarikatı kıyamet gününe kadar neşreylesin” diye dua ettikten sonra, hangi vakitte icazetin okunacağını kendisinden sual etti. O da “Efendim, inşallah icazetim Cuma namazından bir saat önce okunacaktır” dedi. Hezanî, inşallah o vakitte size dua edeceğim dedi (Haznevî, trs: 8).

Haznevî'nin icazeti ile Molla Hüseyin Küçük'ün icazeti arasında üç ay kadar bir zaman dilimi bulunmaktadır.

Haznevî, ilmi icazetinin ardından kendi beldesi olan Hazne'ye gelir ve orada kendisine yönelen ilim talebelerine ilim öğretmeye başlar. İلمي ve ilim ehlini çok seven Ahmed el-Haznevî, medresesinde ilim tahsiliyle meşgul olan talebeleriyle çok yakından ilgilenir. Onların iaşesinden tutun, elbise, kitap ve kırtasiye malzemeleri gibi, bir talebeye lazım olabilecek her şeyi tedarik ederdi. Bu arada tarikatta mevcut olan adabları ve virdleri uygulamayı da ihmal etmeyen Haznevî, sık bir şekilde hem mürşidi Şeyh Abdulkadir Hezanî'yi ve hem de hocası Molla Hüseyin Küçük'ü ziyarete gider ve onlardan manen istifade etmeye çalışırdı (Haznevî, trs: 9).

Haznevî'nin, tamamıyla mürşidi Şeyh Abdulkadir Hezanî'ye yöneldiği ve onun talimatlarıyla seyrü sülûke yöneldiği bir dönemde, Şeyh Abdulkadir 1905 yılında vefat eder. Mürşidinin ölümünün ardından Haznevî, durumunu Şeyh Abdurrahman Tağî'nin oğlu ve Şeyh Fethullah Verkanî'nin (ö.1317/1899) halifesi “Hazret” lakabıyla tanınan Şeyh Muhammed Diyaüddin Norşinî'nin (ö.1342/1924) en büyük halifelerinden biri

olan “Mellaye mezin” (büyük hoca) namıyla meşhur Molla Muhammed Emin’e anlatır ve der ki: “Efendim benim müşidim Şeyh Abdulkadir Hezanî vefat etti. Başka bir müşitten tarikat almama ne dersiniz?” Molla Muhammed Emin: “Müşit öldükten sonra, daha henüz defnedilmeden önce kişinin hayatta olan bir müşitten tarikat alması icap eder” dedi (Haznevî, trs: 9).

Şeyh Ahmed el-Haznevî bunun ardından der ki; “Muhammed Diyauddin Norşinî’ye intisap etmek için Norşin’e gittim fakat onun orada olmadığını gördüm. Bana, kendilerinin şu anda civardaki beldeleri ve köyleri irşat amaçlı dolaştığını söylediler. Bunun üzerine almış olduğum bilgiler çerçevesinde kalkıp ona ulaşmak için yola koyuldum ve nihayet Kubula denen köyde ona ulaştım. Fakat oradan başka bir köye gitmek üzere hazırlık yaptıklarını gördüm. Hazret, köyün büyüğünü yanına çağırıp beni göstererek “bugün yanınızda istirahat etsinler, çünkü uzaktan gelmişlerdir, şimdi yorgundurlar, yarın bize falanca köyde ulaşınlar inşallah” dedi. Benim gönlüm onunla beraber gitme ve ona seferinde iştirak etmeden yanaydı fakat emir böyle tezahür edince benim yapabileceğim bir şey kalmamıştı. Geceyi büyük bir heyecan ve düşünce içerisinde geçirdim. Gecenin bir an önce bitip Şeyh Hazret’e ulaşmak onun sohbetine iştirak etmek istiyordum. Bu hal içerisinde sabahlayıp kendilerine söylenen köyde ulaştım ve emrolduğum istiharenin ardından da tarikata intisapla şereflendim. Bir müddet Şeyh Hazret’in değerli sohbetinde bulunduktan sonra dağları ve ovaları aşarak, büyük nehirleri geçerek evime ve köyüme yani Hazne’ye döndüm” (Haznevî, trs: 9-10).

2.4. Seyrû Sülûk Yılları

Şeyh Ahmed el-Haznevî, Şeyh Hazret’e intisabının ardından Hazne’ye döndükten sonra ilim ve şeriatın neşri, talebeleri eğitmesi yanında, büyük bir aşk ve şevk ile müşidinin talimatlarına uygun bir şekilde tarikat vazifelerini ve evradını gerçekleştirirdi (Haznevî, trs: 10).

Şeyh Ahmed el-Haznevî intisabının ilk yıllarında, müşidinin talimatına göre biri ilkbaharda, diğeri ise sonbaharda olmak üzere senede iki defa müşidini ziyarete giderdi. Müşidi tarafından belirlenen ziyaret vakti gelmeden müşidini ziyaret etme isteği kendisinde hâsıl olur, bir an önce vaktin gelmesini isterdi. Yüzlerce kilometre yol kat ederek, bazen binek üzerinde bazen ise yayan olarak nice tehlikeli yolları soğuk ve

yağışlı hava şartları altında aşarak mürşidinin dergâhına giderdi. Burada bazen yedi ayı bulacak şekilde uzun bir müddet kalır ve bu zaman diliminde mürşidinden edep ve kemalatı alma yönünde istifade ederdi. Manevi halleri ile ilgili birçok meselede mürşidine müracaat eden Ahmed el-Haznevî, kendi beldesine döndüğünde de hem manevi durumundan hem de Nakşibendi tarikatında bulunan adaplarla ilgili bir takım hususlardan, mektup gönderme yoluyla mürşidinden sual eder ve mürşidi de bu sorulara sürekli cevap ve açıklama sadedinde kendisine mektuplar yazardı (Haznevî, trs: 10).

Ahmed el-Haznevî, mürşidi Şeyh Hazret'e bir irşad seyahatinde iştirak eder. Şeyh Hazret ise irşat amaçlı köylere gittiği zaman, misafirleri ağırlama imkânları olduğundan, köyün ileri gelenlerinin evine gitmeyi tercih ederdi. O eve sığacak kadar kişi de burada Şeyh Hazret'le beraber bulunurdu. Geri kalan misafirleri ise köy halkı imkânları nispetinde ağırlardı. Köy halkı genelde çiftçilikle uğraştığından, gündüz tarlalarında çalışır ve akşam yatsıdan sonra da Şeyh Hazret'in sohbetine katılırlardı. Bu sebepten dolayı genelde Şeyh Hazret, köylülerin durumunu göz önünde bulundurarak sohbetlerini yatsı namazının ardından icra ederdi. Yine böyle bir irşat seyahatinde, âdeti üzere Şeyh Hazret köyün ağasının evine gider. Ahmed el-Haznevî ise Şeyh Hazret'in kardeşi Muhammed Said, Şeyh Fethullah Verkanısı'nın oğlu Şeyh Alaeddin ve Çermik müftüsü (bu şahsın adı tesbit edilememiştir) ile beraber kendilerini ısrarla davet eden kişinin evine giderler. Çermik Müftüsü yatsı namazının ardından Şeyh Hazret'in sohbetini dinlemeye gider. Ahmed el-Haznevî de gitmeyi çok arzulamasına rağmen Muhammed Said ve Alaeddin'den utandığından sohbeta gitmez. Gece evin dışına çıkan Ahmed el-Haznevî biriyle karşılaşır ve o kişi ona seslenerek kim olduğunu sorar. Sesinden bu kişinin Çermik müftüsü olduğunu anlayan Ahmed el-Haznevî "Efendim, ben Molla Ahmed!" diye cevap verir. Bunun üzerine kendisine: "Sana müjdeler olsun, Şeyh Hazretin konuşmalarından anladığıma göre Şeyh'in bir gözü senin üzerinde diğer bir gözüyse bütün müritlerin üzerindedir" der. Şeyh Ahmed, Çermik müftüsüne: "Bunu nasıl anladınız?" diye sorar. Çermik müftüsü de: "Bu konuda sana bir şey söylemeyeceğim" der. Ahmed el-Haznevî de Çermik müftüsünün Şeyh Hazret'in kendisi hakkında dile getirdiği vasıfları böbürlenmemesi için söylemediğini anlar (Haznevî, trs: 10-11).

Bir gün Şeyh Muhammed Dīyauddīn Norşīnī ata binmiş gidiyordu. Ahmed Haznevī'yi görünce atının yularını çekerek durdu ve onu yanına çağırıldıktan sonra “Molla Ahmed! İnsanın şu kadar, zerre miktarı kadar nefsi olsa, o, Allah’u Teâla’dan uzaktır. Zira insanın evini yıkan en büyük düşmanı kendi nefsidir. Onun için insanın kendinden haberi olmalı. Nefsin tuzaklarına düşmemeye çalışmalıdır.” buyurarak atını sürdü ve yoluna devam etti (Yavuz vd. 1992: 193-194).

Bu meyanda Şah-ı Hazne şöyle bir anekdotu paylaşır: “Nurşin’e gitmişim. On beş-yirmi gün mürşidim Şeyh Hazret’in evinde kaldım. Malûm, yemeğimiz darı ekmeği ve darı çorbasıydı. Bir gün Muş tarafından bir ağa Hazret’i ziyarete gelmişti. Hazret’i ve müritlerini yemeğe davet ediyordu. Hazret daveti kabul edip kendilerine icabet edeceğini bildirdi. Benim de keyfim geldi. Nasıl olsa ben de ziyafete giderim, güzel yemekler yerim, diye nefsim çok zevklendi. Hemen, çarıklarımı, ıslansın da rahat giyeyim diye suya bıraktım. Nihayet Hazret gitmek için, hazırlığını yaptı, ben de diğer mollalarla beraber hazırlandım. Hazret çıktı, yüzünü bana döndürüp: “Haydi gidiyoruz. Bütün mollalar benimle beraber gelsin, yalnız Molla Ahmed kalsın, o gelmeyecek.” buyurdu. O zaman ben ayrıldım. Hazret’in niçin öyle dediğini anlamadım ve nefsim dönüp dedim ki: “Bütün suç senindir. Sen güzel yemekler yerim, diye iştahlandın, güzel yemeklere tamah ettin. İşte bunun için Hazret seni götürmedi.” (Yavuz vd. 1992: 193-194).

Şeyh Hazret, Nurşin’e gelmeden önce başka tasavvuf büyüklerinin sohbetine katılan, başka medreselerde de tahsil gören bu talebesinin nefsinin yenmesini, kısa zamanda yol olmasını istiyor; sık sık halini hatırlamaya sorarak ne kadar değiştiğini takip ediyordu (Yurtgezen, 2013: 214-215).

Yine Şah-ı Hazne anlatıyor: “Bir gün Hazret bana sordu: “Molla Ahmed sen yemeklerini nerede yiyorsun?” dedim ki: “sofilerle beraber yiyorum kurban” Tekrar sordu: “peki, nerede yatıyorsun?” “aşağı divanda yatıyorum, kurban” dedim. Hazret benim bu cevaplarımdan çok hoşlandı, keyfi geldi ve ferahlandı. Bana: “çok iyi yapıyorsun. Aşağı divan çok hoştur. Seyda orada sohbet ettiği, çok teveccühlerde¹

¹ Şeyhin müridini mânen olgunlaştırmak amacıyla ona nazar etmesine “teveccüh” denilmektedir (Öngören, 2010: 51). Nakşibendiyye’de belli bir usul üzere yapılmaktadır.

bulunduğu için oranın nisbeti¹ çok fazladır. Yukarı divan ise ağaların yeridir. Şeyh Alaâddin, Şeyh Mahmud-i Karaköy'lü gibi zatlar hep orada kalırlar. Yukarı yeri ağalar yeri aşağı ise Seyda'nın divanıdır. Orada çok hatme, çok sohbet ve çok teveccüh yaptığı için nisbeti bol, çok hoş bir yerdir orası.” dedi (el-Hüseynî, 2006: 18-19).

On beş sene müddetle bazen yaya bazen binekle Nurşin'e gidip gelerek Muhammed Diyauddin Nurşinî'nin sohbetlerinde bulunan Şeyh Ahmed el-Haznevî, tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu. Muhammed Diyauddin Nurşinî ona ilim öğretmek ve insanlara İslamiyet'in emir ve yasaklarını anlatmak hususunda icazet ve hilafet verdi. (Yavuz vd., 1992: 194)

Şeyh Hazret, daha henüz yirmi beş yaşlarında iken, 1329/1912 yılında Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye Nakşibendî Tarikatı'nda mutlak hilafet verince, salıklar ve âlimler arasında Şeyh Ahmed'in yaşının küçük olduğu ve böyle bir yükün altından kalkamayacağı yönünde laflar dolaşmaya başlar. Bu konuşmaların tümünden haberdar olan Şeyh Hazret, bir gün âlimlere has olan odaya gelir ve kapı önünden onlara, “Molla Ahmed Berivanî'nin hilafeti hakkında şunları şunları söylediğinizi işitiyorum. Şunu bilmenizi isterim ki; ona hilafeti ben verdim ve onun yükü tarafımızdan kaldırılacaktır” der. Şeyh Hazret'in bu sözleri âlimlerin ve müridlerin ikna olmalarına vesile oldu (Haznevî, trs: 11).

Bir defasında Şeyh Ahmed'in büyük oğlu Şeyh Masum kendilerine sorar; “Efendim, Şeyh Hazret size hilafet izni vermeden önce yapılmasını emir buyurduğu istihareler esnasında ne gibi işaretler gördünüz.” Şeyh Ahmed; “O günlerde müritler arasında Şeyh Hazret'in, benim ilk şeyhim ve Şeyh Abdurrahman Tağî'nin halifesi olan Şeyh Abdulkadir Hezanî'nin oğlu Şeyh Muhammed Selim'e hilafet vereceği sözleri dolaşmaya başlamıştı. Tam bu sırada Şeyh Hazret beni yanına çağırdı ve hilafet izni için istihare yapmamı emir buyurdu. Bunun üzerine, “Efendim ben buraya hilafet almak için gelmiş değilim ve bu husus bir gün dahi aklımdan geçmemiştir belki ben buraya yüce eşiğinizin bir hizmetkârı olabilmek için gelmişimdir.” dedim. Şeyhim bu konuda ısrar edince talimatına uygun olarak birçok defa istihare yapma mecburiyetinde kaldım. Bu

¹ Tasavvufta şeyh ile müridi arasındaki mânevî irtibat anlamına gelmektedir (Cebecioğlu, 2014: 372).

istihareler esnasında değişik rüyalar ve işaretler gördüm. İlk rüyamda Efendimiz'in (s.a.v) "Şayet Allah'tan başkasını kendime dost edinseydim, Ebubekir'i kendime dost edinirdim." hadisini okuduğumu, ikinci rüyada ise, Şeyh Hazret'in bir yanında kendimin, diğer yanındaysa Şeyh Muhammed Selim'in oturuyor olduğumuzu ve Şeyh Muhammed Selim'in başının üstünde büyük bir şemsiyenin olduğunu ve o şemsiyenin bir ucunun da benim başımın üstünde olduğunu, şemsiyenin çoğu Şeyh Muhammed Selim'in üzerinde olmasına rağmen, Şeyh Hazret'in bana yaslandığını görüyordum. Üçüncü rüyamda ise, yine Şeyh Hazret'le beraber olduğumu ve yanında aile efradından bir kadın olduğunu görüyordum. Bu kadını daha önce hiç görmüş değildim. Bu kadın Şeyh Hazret'e diyordu ki: "Duyduğumuz kadarıyla Şeyh Muhammed Selim'e hilafet verecekmişsin." o da "evet" diyordu. Bunun karşısında kadın, "Hilafeti hak eden Molla Ahmed Berivanî'dir." şeklinde cevap veriyordu. Bu üçüncü rüyayı Şeyh Hazret'e anlattıktan sonra, bana "otur" dedi. Ben de oturdum ve bana hilafet izni verip talimatları anlattı. Şeyh Muhammed Selim'in hilafeti ise bir ay sonra gerçekleşti." (Haznevî, trs: 12).

Ahmed el-Haznevî, Muhammed Diyauddin Nurşinî'nin hem sohbetlerine devam ettiği süre içerisinde ve hem de hilafeti aldıktan sonra, kendisine zahiri ilimleri öğreten Silvanlı Molla Hüseyin Küçük ile irtibatını kesmedi. Molla Hüseyin'e göndermiş olduğu şu mektup da bunu göstermektedir:

"Allah'ın adıyla başlarım.

Kâinatta hiçbir şey yok ki, onu hamd ile tesbih etmesin. Salât ve selâm Allah'ın yaratıklarının en hayırlısı Muhammed (s.a.v.)'in âl ve ashâbının üzerine olsun.

Bu mektûb, Seydanın mübarek kapı eşiğinin hizmetçisi nefsânî heva ve heveslerinin şerlerine dalan Ahmed'den, yüce, fazîletli, meşhur, ilmi mâhir, mukaddes nefis, beğenilen ahlâk, zât-ı muhabbet sahibi, kalbimizin sevgilisi yüce üstadınadır. Allah râzı olduğu en âlâ mertebeyi kendisine nasip eylesin.

Evvelâ sağ elinizin öpmesiyle teberrük eder, yüce cenâbınızın duasını diler, size devamlı olarak dua ederiz. Sıhhat ve esenlik bakımından ahvâlinizden sorar. Allah rahatsızlık vermesin.

Bu hizmetçiyi hâtırınızdan çıkarmamanızı kendisi sizi unutmadığı gibi sizin de hususî dualarınızın vakitlerinde onu unutmamanızı zatı alinizden rica eder. Şerefli çocuklarınızın gözlerinden öperiz. Allah onları güzel evlât

olarak yetiştirsin. Şerefli dostlar: Müftü Efendi, Molla Hamid, Molla Yâkub ile diğerlerine selâm ederiz. Çocuklar ve başkaları da ellerinizden öper, duânızı dilerler. Ahvâlimizden suâl edersiniz. Allah’a hamd olsun. Nûrlu görünüşünüz ve sohbetinizle müşerref olmadığımızdan başka bir kederimiz yoktur. Hazret ve Üstad-ı âzamin (k.s.) himmetleri sayesinde mânevi şevk, zevk ve muhabbet, gayret artmakta ve yükselmenin son derecesindedir.

Sonra şu arz edilir ki, bizler sizin için çok üzgünüz. Çünkü uzun zamandan beri sizden habersiz kalıp, ahvâlinizi bilmekten mahrûmuz. Ahvâlinizin en güzel şekilde olmasını dileriz. Mektuplarınızı bizden kesmemenizi rica ederiz. Zira mektuplar, görüşmenin ve kavuşmanın yerine geçerler. Allah, Efendimiz Muhammed (s.a.v.)’in âl ve ashâbının üzerine salât ve selâm eylesin.” (Haznevî, 1982: 390-391)

Yukarıda Şeyh Ahmed’in iki tane şeyhe intisap ettiğini ve her ikisinin yanında da tarikata dair görevlerini ifa ettiğini zikrettik. Bunlardan bir tanesinin Şeyh Abdulkadir Hezanî, diğerinin ise Şeyh Muhammed Diyaüddin Nurşinî olduğunu beyan etmiştik. Şimdi de bu iki zatı tanıtmaya çalışacağız.

2.4.1. Şeyh Abdulkadir Hezanî

Şeyh-ı Mezin (Büyük Şeyh) ve Abdülkadir-ı Sani olarak da tanınan Şeyh Abdulkadir-ı Hezani, Diyarbakır’ın Lice ilçesinin Hezan (Kayacık) bucağındandır. Şeyh Abdülkadir el-Hezani’nin nesebi Ömeridir. Yani Hz. Ömer’in soyundandır. Önceleri Gavs-ı Hizani’ye (Seyyid Sıbgatullahi Arvasi) bağlı iken, Gavs’ın vefatından sonra Gavs’ın halifesi, Şeyh Abdurrahman Taği’ye intisap etti ve hizmetinin sonunda hilafet aldı. Evinin bulunduğu Hezan ve çevresinde irşada başladı ve uzun yıllar bu irşada devam etti. Büyük oğlu Şeyh Muhammed Selim-ı Hezani ise Şeyh Abdurrahman-ı Taği’nin “Hazret” lakabıyla meşhur oğlu Şeyh Muhammed Diyaüddin’in halifesidir. Erzurum Karaçoban’daki Çokreşiler ile amca çocukları olup, Bitlis’in Hizan İlçesine bağlı Gülpik köyünden çıktıktan sonra birbirlerinden ayrılmışlardır (Korkusuz, 1997: 27).

Şeyh Abdülkadir Hezanî’nin içinde mektuplarının da yer aldığı bir *Divân*’ı vardır. Şeyhin kendi isminden başka yukarıda da belirtildiği gibi “Şeyhe Mezin” ve “Abdulkadir-ı Sâni” lakapları bulunmaktadır. “Şeyhe Mezin” denmesinin sebebi, ilminin büyüklüğünden dolayıdır. Abdulkadir-ı Sâni denmesinin sebebi ise şöyle anlatılır. Şeyh Abdulkadir Hezanî doğmadan önce annesi bir gün rüyasında Şeyh Abdulkadir Geylanî’yi (ö. 561/1166) görür. Şeyh Abdulkadir Geylanî rüyada ona şöyle der: “Bir erkek çocuğun olacak, adını Abdulkadir koy. Benden sonra ikinci Abdulkadir

olacaktır.” Çocuk doğduktan sonra Mevlana Halid Bağdâdî'nin halifelerinden olan Şeyh Abdullah haber gönderir: “Çocuğu getir adını koyalım.” Şeyh Abdulkadir'in annesi daha önce görmüş olduğu rüyayı da eşine anlatınca, eşi Şeyh Abdullah çok sevinir ve Cenab-ı Allah'a (c.c) hamdeder. Şeyh Abdülkadir, uzun bir irşad vazifesinden sonra 1326/1905 yılında Hezan'da vefat eder. Mezarı aynı nahiyededir (Korkusuz,1997: 27). (<http://www.myheritage.com.tr/FP/newsItem.php?s=9221271&newsID=91&sourceList=dir>. 26.12.2014)

2.4.2. Şeyh Muhammed Diyauddin Nurşinî

“Hazret” lakabıyla meşhur olan Şeyh Muhammed Diyâuddin 1272/1855 yılında Bitlis'in Hizan kazasına bağlı Usba köyünde dünyaya geldi. (Kımacı, 2013: 216)

Şeyh Muhammed Diyâuddin'in babası Şeyh Abdurrahman Tağî “Seyda” lakabıyla tanınan büyük bir İslam âlimi idi (Nakşibendi, 2013: 416).

Şeyh Muhammed Diyauddin'nin ailesi ve çevresi dindar insanlardan oluşuyordu. Dinî ilimler sahasında söz sahibi olan birçok âlim yakın çevresinde yaşamakta idi. Hem zahirî hem de manevî ilimler tahsil etmeye çok müsait bir ortamda çocukluğunu geçiren Şeyh Muhammed Diyâuddin öğretimine babası Şeyh Abdurrahmân-i Tağî'nin yanında, onun medresesinde başladı. O dönemlerde medreselerde okutulan dersleri tamamlayarak ilmi icazetini aldı (Haznevî, 2012: 18).

Vefatına kadar babasının maddî ve manevî sofrasından istifade eden Şeyh Muhammed Diyauddin tasavvuf yolundaki seyrü sülûkuna babasının işaretleriyle şeyh Fethullah Verkanisî nin yanında devam etti. Şeyh Hazret, babasının hastalığı sırasında yanı başında duruyordu. Üzülüyor ve ağlıyordu. Bir ara gözlerini açan Şeyh Abdurrahman Tağî ona bakıp: “Diyauddin, neden böyle ağlıyorsun?” dedi. Şeyh Diyauddin edeple: “Nasıl ağlamayayım? İnsanın babası çok büyük tüccar olur da, dünyasını değiştiren evladı babasının malından istifade edemezse, mirasına varis olamazsa ondan daha acı bir şey olur mu?” diye cevap verdi. Babası Şeyh Abdurrahman-i Tâhî: “Evladım, Şeyh Fethullah'ın senin hakkında benden daha hayırlı olacağına inanıyorum. Çünkü vallahi ben seni başkalarından ayırt etmedim. Halk, gözümde ne ise, sen de oydun. Fakat Şeyh Fethullah seni diğerlerinden üstün tutacaktır.” buyurdu. Bu cevap üzerine teselli bulan Diyaeddin Nurşinî babasının vefatından sonra Şeyh Fethullah-ı Verkanisî'ye talebe

oldu. Onun hizmet ve sohbetlerinde bulundu. Böylece zahirî ilimlerde olduğu kadar manevî derecelerde ve tasavvuf yolunda da ilerledi (Akyüz, 2014: 34).

Babasından sonra ikinci mürşidi olan Şeyh Fethullah, “Hazret” diye hitap ederdi ona. Nakşibendî büyüklerinin “Hazret” derken daha ziyade Mevlânâ Halid-i Bağdadi’yi kastettiklerini biliyordu. Demek ki mürşidi kendisini ya Mevlânâ Halid’e benzetiyordu ya da onu büyük bir mürşit olmaya teşvik etme sadedinde bunu söylüyordu. Mevlânâ Halid kemal mertebesine Delhi’de çok ağır bir nefis terbiyesinden geçerek ulaşmıştı. Nefse ağır gelen işlere tahammül göstermeden Mevlânâ Halid olunamıyordu yani. Bu nedenle Şeyh Fethullah karlı kış günlerinde köyler arasında kızakla seyahat etmek zorunda kaldığında, bindiği kızığa bazen Muhammed Diyâuddin’e çektiriyordu. Bu duruma Abdurahman Tağî’nin bazı halifeleri itiraz ettiler. “Hocasının oğluna saygı göstermesi gerekirken, kızığa binip keyf sürüyor, hocasının oğlu ise, zahmet ve meşakkatle kızığını çekiyor” dediler. Bu durumu duyan Şeyh Fethullah “Üstadım oğlunu bana teslim etti. Ben de böyle hareket etmeyi uygun görüyorum. Yok, eğer size teslim etmişse bildiğiniz gibi yapmakta serbestsiniz.” diye cevap verdi. Şeyh Fethullah, Muhammed Diyaeddin’e 1889 yılında Nakşibendiye tarikatının usulüne göre icazet ve izin, insanlara İslamiyet’i anlatma vazifesi ile Nakşibendi tarikatında hilafet verdi (Akyüz, 2014: 35).

Şeyh Muhammed Diyaeddin irşad görevi yanında, aynı zamanda dini, vatanı ve milleti için savaşıyor büyük kahramanlıklar gösterdi. Birinci dünya savaşında talebeleri ile birlikte Ruslara ve Ermenilere karşı savaştı. Kardeşleri Muhammed Said ve Muhammed Eşref ile birçok talebesi şehit oldu. Din ve vatan uğruna yaptığı hizmetlerinden dolayı zamanın bütün âlimlerinin ve devlet adamlarının hürmet ve sevgilerine mazhar oldu (bkz. Atatürk, 2001: 2/942).

Şeyh Muhammed Diyaeddin pek çok talebe yetiştirip, İslamiyet’in emir ve yasaklarını anlatmak üzere kendilerine Nakşibendi tarikatında hilafet ve irşat izni verdi. Bunlar; Şeyh Ahmed el-Haznevî, Molla Muhammed Emin, El-Hac Abdülkerim, Şeyh Mahmud, Şeyh Muhammed Selim Hezanî, Şeyh Mahmud Zokaydî, mürşidi Şeyh Fethullah’ın oğlu Şeyh Alaeddin, Şeyh Şehabeddin Tilî, Molla Abdullah Tilî, Molla Halil Kavakî, Molla Yusuf Hurfî, Molla Abdurrahman Çokreşî ve Şeyh İbrahim Abrî gibi zatlardır.

Şeyh Muhammed Diyâuddin hicrî 17 Receb 1342 (23 Şubat 1924) tarihinde Cuma günü sabah namazından sonra Bitlis'in Norşin Köyünde vefat etti. Cenazesini Molla Abdullah Balekî ile Molla Abdulkerim Tertubî başka dostların da yardımları ile yıkadılar. Kendi işaretiyle kabri aynı köydeki türbenin içerisinde bulunan babasının yanı başında toprağa verildi (Akyüz, 2014: 36).

2.5. İrşat yılları

Şeyh Muhammed Diyauddin Şeyh Ahmed Haznevî'ye hilafet izni verdikten sonra, halkı irşat etmek üzere ona Hazne ve çevresini işaret etmişti. Fakat o yıllarda Suriye Osmanlı'dan kopmuş, Fransız işgali altına girmişti. Bölgede tam bir karmaşa hâkimdi. Üstelik Şeyh Ahmed Haznevî son derece fakirdi ve gittiği yerde kendisini kollayacak ne bir çevresi, ne de bir kabilesi vardı. Kendisine kimsenin itibar etmeyeceğini düşünüyordu. Muhammed Diyauddin onun bu tereddüdünü fark edince, "Evladım," dedi; "Sen irşada başla, biz insanları senin yanına toplar, Allah'ın izniyle kalabalıkları her yandan akın akın göndeririz" (Yurtgezen, 2014: 17).

Şeyh Ahmed Haznevî yirmi beş yaşlarında iken hilafet almasına rağmen yaşı kırk oluncaya kadar ciddi manada bir irşat faaliyeti içerisine girmemiş lakin buna rağmen etrafında birçok kişinin toplanmasını başarabilmişti. Şeyh Ahmed Haznevî'nin yaşının kırkı bulması 1927 senesine tekabül etmektedir. O seneye mensupları, Şeyh Ahmed'in zuhurunun gerçekleştiği sene derler (Kişisel görüşme, 2014).¹

Şeyh Ahmed Haznevî'nin zuhuru esnasında ilginç olayların yaşandığı görenler tarafından söylenmekte olup bunlardan bir tanesi de şöyledir: Görgü tanığı olan Hacı Kasım Muhacir adı ile bilinen şahıstan Molla İbrahim Kerşafî naklen şöyle anlatır: "Bir gece yatsı namazından sonra Şeyh Ahmed el-Haznevî mihraptan çıkmayıp murakabeye durdu. Müritlerinden oluşan dört beş kişilik bir cemaat da bu hususta onu takip ettiler. Kısa zaman sonra bazı ihtiyaçlarını karşılamak üzere cemaat içerisinde bulunan bir şahıs dışarıya çıktı ve gökten nur diye algılanan iki üç minare kalınlığında bir ışık huzmesinin cami mihrabının üzerine indiğine ve muazzam bir manevi kokunun etrafa yayıldığına şahit oldu. Büyük bir heyecanla bu olayı fark eden kişi durumdan diğer

¹ Diyaddin Toğrap ile 25.11.2014 tarihinde yapılan mülakat.

arkadaşlarını da haberdar etti. Kendilerine haber verilen kişilerde dışarı çıkıp hadiseyi yerinde tespit ettiler. Bu harikulade olayın ardından cemaat tekrar camideki yerini aldı ve büyük bir manevi atmosfer içerisinde sabaha kadar beklediler. Sabah güneş ışıkları yeryüzünü aydınlattıktan sonra Şeyh Ahmed el-Haznevî kuşluk namazının ardından cemaat içerisinde buluna Sofi Hasan Devanî adlı şahsa dama çıkıp kuzey, güney ve batı istikametine yönelerekten insanları tövbeye çağırmasını emir buyurdu. O arada hazirundan birisi kendilerine “Efendim göndermiş olduğunuz sofi Hasan, sesi kısık olan bir kişidir, sesi daha gür olan birini bu önemli olan meselede vazifelendirseydiniz daha iyi olmaz mıydı?” dedi. Şeyh Ahmed el-Haznevî bunun üzerine “Mürşidim Şeyh Hazretin başına yemin ederim ki, onun sesi ulaşması gereken yerlere ulaşacaktır.” diye cevap verdi. Daha sonra kendilerine, efendim doğuyu zikretmemenizin hikmeti nedir acaba? Diye sorulunca “O bölgede Şeyhim Hazret’in ailesi bulunmaktadır. Bize oradan gelen pek fazla kimse olmayacaktır.” şeklinde cevap verdiler. Bu olayın ardından cezbe¹ ve sekr² halinde insanlar Ahmed el-Haznevî’nin dergâhına akın etmiş ve tarikata girme ihtimali çok düşük olan kişiler dahi yanına gelip Nakşibendiye yoluna intisap etmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de bölgede bulunan Arap aşiretlerinden muhallemilerin³ lideri ve Hazne köyünün ağası olan Halil Ğayda efendidir. Bu şahıs Ahmed el-Haznevî’nin daveti üzerine yanına gelir. O an için Hazne’de olmayan Halil Ağa, Hazne’ye girince farklı bir manevi havanın olduğunu hisseder. Daha köyün girişinde iken atından iner, yaya bir şekilde Şeyh Ahmed’in huzuruna varır ve kendilerine “Efendimiz madem ki şimdiye kadar böyle manevi sırlara sahip bulunuyordunuz neden şimdiye kadar bunu halka izhar etmediniz?” dedi. Şeyh Ahmed Haznevî ise: “Halil efendi, şimdiye kadar bize verilecek olan emri beklemekteydik hamdolsun ki emir şimdi gelmiştir.” dedi (Kişisel görüşme, 2014).

¹ Sohbet, zikir ve semâ meclislerinde kalbinde meydana gelen vâridâta dayanamayarak kendinden geçen, gayri ihtiyari sıçrayıp nâra atan kimselerin davranışlarına cezbe adı verilmektedir (Yılmaz, 1993: 504).

² Sekr; Sâlikin, kendisinde hâsıl olan mânevî halin etkisi ile yaşadığı mânevî sarhoşluk anlamında bir tasavvuf terimidir (Kartal, 2009: 334).

³ Muhallemîler’in etnik kökenleri hakkında kaynaklarda, Arap, Arapça konuşan Kürt, Arap-Türk karışımı melez bir topluluk bazılarında ise ırken ve dini mezhep olarak Süryanî oldukları yönünde farklı görüşler yer almakla birlikte yapılan birçok çalışmada, kendilerini Müslüman-Arap olarak tanıtan Muhallemîler’in en çok rahatsız olduğu konunun, kökenlerine ve dinlerine ilişkin spekülasyonlar olduğu gözlemlenmiştir. (Orhan, 2015: 47).

Şeyh Seyda el-Cezerî'nin (ö. 1968) halifesi Şeyh Halil Serdefî (ö. 2002) şöyle anlatmıştır: “Mürşidim Şeyh Seyda, Şeyh Ahmed'in zuhur gecesinde bahsedince bizlere şunu söylemişti: “Mana âleminde bize o gecede yeryüzüne Allah tarafından büyük bir manevi hediyeinin ineceği ve bundan da sadece bir kişinin nasipdar olacağı bildirilmişti. Bunun üzerine o gecede bu manevi hediyelere mazhar olabilmek için birçok Hak dostu gece boyunca münacatta bulunmuş ve bunun için Allah Teâlâ'ya ilticada bulunmuştu. Fakat bunların içerisinde o ilahi ikramlara mazhar olabilen Ahmed el-Haznevî olmuştur” (Kişisel görüşme, 2014).¹

İşte bu senelerde, Şeyh Ahmed Haznevî Hazne'de daha medresesini ve dergâhını inşa ederken etrafına yüzlerce mürid toplandı. Tıpkı mürşidinin dediği gibi insanlar her yandan akın akın O'na geliyordu. İrşadı çok tesirliydi. Huzuruna gelen herkesin derdini eşsiz bir ferasetle hemen kavırıyor, şefkatle onlara yol gösteriyordu. Derin bir fıkıh bilgisine sahipti. Birçok problemlili fikhî meseleyi çözüme kavuşturmasıyla kısa zaman içerisinde bölgede tanınan bir kişi oldu. Artık “Şah-ı Hazne” diye anılıyor büyük saygı ve itibar görüyordu. Onu bir kere dinleyen yanından bir daha ayrılamıyordu. Çevredeki diğer şeyhlere mensup müridler de Şeyh Ahmed Haznevî'ye bağlanmaya başlayınca, bölgenin eski şeyhlerinin bundan rahatsız olduğu aktarılmaktadır (Yurtgezen, 2014: 17-18).

Bunların başında da elbisesi, sarığı, cübbesi, entarisi hep yeşil renkli olduğu için “Yeşil Şeyh” diye bilinen çok sayıda müridi olan biri vardır. Şah-ı Hazne irşada başlayınca onun yanında bulunan çok sayıda müridi kendisini terk etti. Ahmed Haznevî'ye bağlandı. Zaman ilerledikçe onun yanında hiç müridi kalmadı. Bu kez Yeşil Şeyh, civarda sözünün geçtiği ağaları topladı. Şah-ı Hazne'yi suçlayacak şeyler söyledi ve onu bir toplantı yapmak üzere davet etti. Şah-ı Hazne de onun davetine icabet etti. Müritleri Şeyh Ahmed'e “Efendimiz, izin verirseniz biz de gelelim.” dediler. Şah-ı Hazne “Neden gelmek istiyorsunuz, bu bir aşiret davası mı?” diyerek gelmek isteyenlere engel oldu; “Mademki bizi davet etmiş gidelim, bize söyleyeceği bir sözü varsa dinleriz, sadece bir iki arkadaşımızın bize katılması yeterlidir.” dedi (Nakşibendî, 2013: 439-441).

¹ Abdussamed Işık, kişisel görüşme, (mezkûr şahıs Molla İbrahim Kerşafî'den naklederek hadiseyi bizlerle paylaşmıştır.) 16.12.2014.

Şah-ı Hazne, Yeşil Şeyh'in köyüne gitmek üzere yola koyuldu. Köye ulaştığında Yeşil Şeyh'in etrafında bütün köylüler toplanmış vaziyetteydi. Neredeyse kırk elli kişi vardı. Onlara selâm verdi ve odaya girdi. Ancak kimse onun selâmına karşılık vermedi. Şah-ı Hazne bu duruma hiç aldırmaz etmedi. Kendisine ayrılan yere oturdu. O oturur oturmaz da Yeşil Şeyh söze başladı: "Bize yaptığın bu haksızlıklar yetmez mi? Bütün müritlerimi elimden aldın. Etrafımızda hiçbir mürit bırakmadın. Babamdan, dedemden kalan müridleri bile yanına topladın." Yeşil Şeyh uzun bir süre, içindeki bütün duygularını açıkça dışa vurdu. Ancak Şah-ı Hazne ona cevap vermedi. O konuştuğu sürece sükût etti. Nihayet Yeşil Şeyh, "Sen niye konuşmuyorsun?" diye sordu. Şeyh Ahmed Haznevî şöyle dedi: "Benim bütün söyleyeceğim şu iki cümleden ibarettir: Birincisi; eğer benim niyetim ve yaptıklarım Allah rızası için ise hiç meraklanma, senin gibi yüz kişi bile olsa benim ve davamın önüne geçemeyecektir. İkincisi; şayet benim niyetim ve yaptıklarım Allah rızası için değilse hiç şüphelen olmasın altı aya kalmaz söner gider, tükenip biter." Yeşil Şeyh, Şah-ı Hazne'nin bu sözleri üzerine şunları söyledi: "Vallahi doğru söylüyorsun. Niyeti Allah için olan kişiye hiç kimse engel olamaz." (Nakşibendi, 2013: 439-441).

Şeyh Ahmed Haznevî irşat yıllarında, insanlardan gelen eziyetlere karşı olağanüstü derecede dayanıklı idi. Bu konuda şöyle bir olay aktarılır: Nusaybin'deki meşhur Tay aşiretinin şeyhi olan Muhammed b. Abdurrahman, Şah-ı Hazne'ye büyük eziyetler yapmış ve giriştiği zulümler herkesçe bilinecek derecede aşikâr hale gelmişti. Bu zulümlerden biri şöyle olmuştur: Fransız hükümeti şeyhi Türkiye sınırının uzağında yer alan Tel-maruf adlı yere sürmesine rağmen yine Türk hükümetinin baskısı ile oradan üç yıllığına Deyrızor ve Haseke denen yerlere sürmüştür. Çünkü müritler yüzlerce ve binlerce gruplar halinde sınırı aşarak tövbe edip tarikata girmeye geliyorlardı. Fakat bir süre sonra her iki hükümet de kendisine yönelttikleri suçlamaların asılsız olduğunu, onun hiçbir partinin taraftarı olmadığını, daha doğrusu hiçbir dünyevi maksadı olmayıp, tek maksadının insanları hidayete erdirmek olduğunu anlayınca adı geçen Tel-maruf denen yerde oturabileceğine dair izin çıktı. Orası ıssız ve yıkık bir yerdi, hiç kimsenin mülkü de değildi. Şeyh Ahmed'in emri ile orada evler yapıldı, arazisi ekilebilir hale getirildi. Ve böylece orada bir süre oturdu. Günün birinde yukarıda adı geçen Tay kabilesinin şeyhi Muhammed adlı şahıs bir akşam üzeri silahlı adamları ile çıkageldi.

Maksadı Şeyh Ahmed Haznevî'yi köyden çıkarıp orayı kendi eline geçirmekti. Müritler kendisine karşı koyup onu silahlı adamları ile birlikte geri çekilmek zorunda bıraktılar. Çünkü Şeyh Ahmed Haznevî ile çevresi ondan daha güçlü bulunuyordu. Fakat Şeyh gelince müritlerine engel oldu ve Tay Şeyhi'nden köyünü boşaltmak üzere sabaha kadar mühlet istedi. Fakat Tay Şeyhi mühlet vermeye yanaşmayarak ateşte kaynayan yemek dolu kazanları yere döktü ve köyü derhal boşaltmalarını istedi. Bunun üzerine Şeyh, eşi, çocukları ve tüm mallarını yanına alarak gece karanlığında Tel-maruf köyüne göç etti. Ancak seher vakti oraya varabildiler (Haznevî, 1983: 559).

Görüldüğü gibi Tay şeyhi zulüm ve haksızlıkla o köye el koymuştu. Buna karşılık Şeyh Ahmed'in karşı koymaya yetecek gücü olmasına rağmen, barışı ve hicreti tercih etmişti. Sonraları bu konuda "Tay Şeyhi hicret konusunda Peygamber Efendimize uymama sebep oldu." demiştir. Bütün bu anlattıklarımızın daha ötesi ve daha şaşırtıcısı da şudur: Sözü geçen Tay şeyhi bir ara hastalandı. Hastalığı ağırlaşınca adamlarından biri ile haber göndererek Şeyh'i yanına çağırdı. Gönderdiği habere göre eski yaptıklarından dönmek ve Şeyh'in önünde yeniden tövbe etmek istiyordu. "Yeniden" diyoruz, çünkü daha önce bir kere önünde tövbekâr olmuş, fakat tövbesini bozmuştu. Şeyh Ahmed bu haberi alınca onun yanına gitmek üzere hazırlık yapmaya başladı. Bunun üzerine talebeleri tarafından kendisine şöyle denildi: "Efendimiz! Nasıl olur da onun ayağına gidersiniz? Bu şahıs size elinden gelen zulmü, edepsizliği fazlasıyla yapmış, hatta tarikat büyüklerimize bile çirkin şekilde dil uzatmaktan geri kalmamıştı." Bu sözlerine karşı kızdı ve onlara şu cevabı verdi: "Nasıl olur da bu zalim adamın tövbesine ve hidayete ermesine sebep olmaktan geri kalabilirim? Vallahi, adam gönderip beni tövbe etmek üzere yanına çağırınca eğer gökyüzünden oluk oluk yağmur boşansa da bir binek hayvanı bulmasam bile yaya olarak yürüyüp yanına giderdim." Gerçekten adamın yanına giderek yaptıklarını ona helal etti. Adam da onun önünde yeniden tövbe etti ve bir süre sonra bu tövbe üzere öldü. Bu olay Şeyh'in şu sözlerinin en canlı örneği olmuştu: "Nakşibendi tarikatına bağlı olanların zincirine giren ve sonra çeşitli günahlar işleyip haddini aşan kimse, bu tarikatın bereketi ile son nefesinde bile olsa yaptıklarından dönerek tövbekâr olur." (Haznevî, 1983: 559-560).

Şeyh Ahmed Haznevî, tasavvufî faaliyetlerini Suriye'de sürdürmesine rağmen, Türkiye'de çok sayıda seveni ve müridi vardı (Eroğlu, 2004: 109; Baz, 2012: 241).

Ayrıca yürüttüğü siyaset ve söylemleriyle onun tarikatı Suriye, Türkiye ve Irak arasında sınırları aşan bir nüfuza sahip oldu. Bundan başka Lübnan, Ürdün, Mısır, Filistin, Tunus, Çad, Almanya, Norveç, İsveç ve Belçika gibi çeşitli ülkelerde de tarikatının yayıldığını görmekteyiz.

2.6. Vefatı

Şeyh Ahmed Haznevî yaşamının büyük bir bölümünü Hazne'de geçirdi. İrşat yıllarında, kışın Hazne'de yazın ise Tel-maruf köyünde ikamet ederdi. Tel-maruf onlara ait bir yerdi. Orayı mamur hale getiren de o idi. Şeyh Ahmed vefatından kısa bir süre önce Tel-maruf'ta kendileri için ev, müritler ve talebeler içinde cami, tekke ve medrese gibi yerler inşa etmeye başlamıştı. Yakınında bulunan bazı kişilere: “Hazne bize ait bir köy değildir, orası başkalarının mülküdür. Belki gün gelir sahipleri bizim orada kalmamıza rıza göstermezler en doğrusu bizim kendi köyümüzü inşa etmemizdir.” diyor ve bu durum, Şeyh Ahmed'in artık Tel-maruf'ta kalmak istediğini gösteriyordu. Normalde Nisan ayının başlarında Tel-maruf'a giden Şeyh Ahmed, vefat ettiği yıl Mart ayının başında gitti. İşte bu günlerde Şeyh Ahmed Haznevî, geride birçok mürit ve muhip bırakarak 10/11 veya 21 Mart 1949¹ tarihinde 63 yaşında iken vefat etti (Akdeniz, 2013: 4; Kişisel görüşme, 2014).²

2.7. İlmî Seviyesi

Şeyh Ahmed Haznevî odasında bulunduğu sürece gece gündüz kitap okumakla meşgul olurdu. Zaruri bir ihtiyacı olmadıkça elinden kitabı bırakmazdı. Hatta çoğu kere Ramazan ayında iftardan sonra akşam namazı kılana kadar kitap okurdu. Tasavvufa olan ilgisinden dolayı en çok okuduğu kitaplar tasavvufi olanlardı.

Şey Ahmed Haznevî bulunduğu bölgede fıkıh ilminde geniş ve derin bir bilgiye sahip bir âlim olarak bilinirdi. Bu husus münasebetiyle insanların sorunlarını çözmek için başvurdukları bir kaynaktı. Çevresindeki insanlarda oluşturduğu güven sayesinde olsa gerek ki halk ondan başkasının verdiği hükümlere pek rıza göstermezdi. Şeyh Ahmed

¹ Verilen bu tarih genel kanaat olup bunun 1950 olduğunu söyleyenlerde bulunmaktadır.

² Abdulkadir Haznevî ile yapılan mülakat.

Haznevî sadece halk üzerinde etkisi olan bir âlim değildi. Âlimler meclisinde de tartışılan şer'î bir mesele hakkında görüşünü paylaştığı zaman bütün âlimler onun görüşünü kabul ederdi. Çünkü onun görüşünün kitaplara göre olduğunu ve kaynaklardaki doğruları aktardığını bilmekteydiler (Haznevî, 2012: 74).

2.8. Ahlakî ve Dinî Özellikleri

Bu başlık altında Şeyh Ahmed'in bazı meziyetlerine değinilecektir. Böylelikle onu daha fazla tanımaya çalışacağız. Aynı zamanda burada Şeyh Ahmed'in seyrü sülûk ve irşat yıllarından da bazı izlere rastlayabileceğiz.

2.8.1. Ahlâkı ve Hoşgörüsü

İslam ahlakı Allah tarafından vahiy yoluyla belirlenmiş bir davranışlar düzenidir. İslam ahlakının kaynağı nasslardır. Kur'an-ı Kerim, hadisi şerif ve İslam büyüklerinin güzel davranışı ve örnek karakterleri bize güzel ahlak konusunda yol göstericidir. Şeyh Ahmed Haznevî de engin ahlâka, büyük bir hoşgörüyü ve merhamet duygusuna sahipti.

Anlatılan bir olay bu hususta dikkat çekicidir: Bir defasında Meliye aşiretinin reisi olan İsa Ağa'nın kardeşi Muhammed Salih'i öldürmekle suçlanan, Dekuriye kabilesinden Hacı Culi'nin ailesi, Şeyh'ten Kendur köyünde buluna İsa Ağa'nın evine sulh amacıyla arabulucu olarak gitmesini istemişlerdi. Şeyh Ahmed onların bu isteğini kabul etti ve arabulucu olarak İsa Ağa'nın evine gitti. Dekuriye kabilesinin barış istediğini, kendisinin de arabulucu olarak geldiğini İsa Ağa'ya ilettiler ve ondan aralarındaki husumetin son bulmasını istedi. İsa Ağa, Şeyh'in gelişine çok memnun olduğunu, onun bu isteğini kabul ederek suçları affedip onlarla barışacağını bildirdi. Onun barışı kabul etmesi Ahmed Haznevî'nin kerameti olarak kabul edildi. Şeyh Ahmed Haznevî, Meliye aşireti ile Dekuriye kabilesi arasında barış sağladıktan sonra, daha önce kendisini beldelerine davet eden Amude'lilerin hem davetine icabet etmek için ve hem de orada teveccüh yapmak için Amude köyüne gitmek üzere yola koyuldu. Bu köylüler, Kendur Köyündeki aşırı izdihamdan dolayı teveccühe katılamadıkları için Şeyh'i köylerine davet etmişlerdi (Haznevî, 2012: 77).

Şeyh Ahmed Haznevî'nin Amude'ye geleceğini haber alan belde halkının şeyhleri, kabile reisleri, hükümet adamları ve daha birçok insan onu köyün girişinde

karşılamışlardı. Komşu köylerin sakinleri de onu karşılamaya gelmişlerdi. Binlerce insan etrafında toplanmıştı. Tam bir izdiham yaşanıyordu. Öyle ki Şeyh Ahmed Haznevî köye ulaşmış olmasına rağmen, kendisini arabaları ve atlarıyla karşılamaya gelenler ile yaya olarak gelenler, aralarında yaklaşık iki saatlik mesafe bulunan Kendur köyünden Amude köyüne kadar, yol boyunca sıralanmış, köye ulaşmayı bekliyorlardı. Köye ulaşan Şeyh Ahmed Haznevî, ilk olarak bir yakınının vefatı sebebiyle Şeyh Beşir Hamîdî'nin evine giderek ona tâziyede bulundu. Sonra da halifesi Molla Latîf'in evine gitti. Orada yapılan teveccühten sora öğle namazını kılmak üzere camiye gittiği sırada Molla Muhammed Latîf'in evi ile cami arasında öğlenin şiddetli sıcağında halkla buluşup onları dinlemek için uzun süre ayakta bekledi. O sırada Şeyh'in seçkin müritlerinden bazıları: "Şeyhe sıkıntı ve rahatsızlık veriyorsunuz, lütfen onu bırakın da gölgeye geçsin." diyerek halka engel olmaya çalışıyorlardı. Şeyh Ahmed Haznevî onların bu sözüne kızarak: "Ne evlatlarımdan ne de müritlerimden hiçbiri bana çekmemiş. Siz insanların kalplerini nasıl kırarsınız? Onlar bana olan sevgi, muhabbet ve ihlâsları sebebiyle üzerime hücum ediyor ve üşüşüyorlar. Allah Teâlâ'dan sizin ahlâkınız gibi bir ahlâkı bana nasip etmemesini dilerim." demişti. Amude beldesinde yaptığı ikinci teveccühün ardından, kıldığı öğle namazından sonra müritlerinden biri öğle yemeği yemek üzere Şeyh Ahmed Haznevî'yi evine davet etti ve binmesi için de bir araba hazırladı. Şeyh Ahmed Haznevî davete icabet amacıyla camiden çıktığı zaman insanlar yine aynı şekilde ziyaret etmek için üzerine hücum ettiler. Şeyh Ahmed Haznevî'nin yanından ayrılmayan müritlerden bazıları: "Şeyh kahvaltıdan bu yana hiçbir şey yemedi. İki defa teveccüh yaptığı ve sabah namazından beri tövbe verdiği için çok yoruldu. Şu şiddetli sıcakta onu beklemeyin de öğle yemeğini yiyip biraz istirahat etsin." diyerek insanların Şeyh'i ziyaret etmelerine engel oluyorlardı. Şeyh Ahmed Haznevî ise bu sözleri söyleyenlere dönerek: "Vallahi bana iki saat ayakta kalmam, sizin insanlara mani olmanızdan daha sevimli geliyor." diyerek onlara çok kızdı (Haznevî, 2012: 77-78).

Yine dikkat çekici bir örnek olarak; Çölde yaşayan bedeviler, Şeyh Ahmed'e bir şey sormak veya aralarındaki düşmanlıkların çözüme kavuşturulması için huzuruna çıktıkları zaman, çamurlu ayaklarıyla seccadesine basarlar, yanında yüksek sesle konuşur ve tartışırlardı. Sinirlendikleri zaman bastonlarını yere vururlar, bu sebeple

yerden öyle toz kalkardı ki Şeyh Ahmed Haznevî'nin başının üzerinde âdeta bir toz bulutu oluşurdu. Ellerini mübareğin yüzüne dokunacak şekilde sallarlardı ve kimi “yâ sûfi”, “yâ hacı”, kimi de “ya fakih” diyerek üzerine üzerine giderlerdi. Şeyh'in müritlerinden bazıları onların bu davranışlarına engel olarak şeyhe karşı edepli olmalarını söyledikleri zaman, Şeyh Ahmed Haznevî: “Bırakın onları, istediklerini yapsınlar. Ben onların yaptıklarından razıyım. Neden onlara engel oluyorsunuz?” diyerek, duruma müdahil olan müritlerine kızardı (Haznevî, 2012: 78).

Şeyh Ahmed Haznevî bir defasında büyük oğlu Şeyh Muhammed Masum'a ve bazı talebelere ders veriyordu. O sırada bir bedevi geldi ve çamurlu ayaklarıyla Şeyh Ahmed'in üzerinde namaz kıldığı seccadesine bastı. Talebelerden biri de adama kızıp bağırdı ve onu seccadenin üzerinden itekledi. Şeyh Ahmed Haznevî talebeye kızarak: “Niçin onun kalbini kırdın? O bedevî olduğu için nasıl davranacağını bilmiyor.” dedikten sonra su isteyip seccadeyi yıkadı. Sonra talebesine dönerek: “Seccadeyi yıkamak adamın kalbini kırmayı gerektirecek kadar zor bir şey olmasa gerek” dedi (Haznevî, 2012: 79).

2.8.2. Ferasetine Dair Örnekler

Şeyh Ahmed Haznevî sahip olduğu engin bilgisi münasebetiyle görüşlerinde hemen her zaman haklı çıkardı. Genelde de Şeyh Ahmed'in dediklerini hayatlarına uygulayanlar işinde muvaffak olurken, uygulamayanlar ise genelde başarısız olurdu. Talebelerine en önemli telkini ise, ilk dediği şey neyse onunla amel etmelerini istemesiydi. Fakat Şeyh Ahmed Haznevî herhangi bir konuyu görüşmek üzere yanlarına gelen bir kimseye ilk önce düşüncelerini aktarırdı. Kişi kendi görüşlerinde çok fazla ısrar ettiği takdirde Şeyh Ahmed kişiyi kendi kaderiyle baş başa bırakırdı ve düşüncelerinde pek fazla ısrarcı olmazdı. Çünkü Şeyh Haznevî kerametinin olmadığını dile getirmiştir. Kerametleri olmadıklarını söyleseler de isabetli görüşlerde bulunması birçok kez tespit edilmişti (Haznevî, 2012: 75).

Şeyh Ahmed Haznevî etkileyici bir uzak görüşlülüğe sahipti. İnsanlarla ilk iletişime geçtiği andan itibaren kişinin tasavvuftaki konum ve durumunu idrak edip anlardı. (Haznevî, 2012: 75).

2.8.3. Misafirperverliği

Yüce dinimiz İslam yardımlaşma ve dayanışmayı emreden bir dindir. Misafire kapımızı ve gönlümüzü açmak, dinimizde kardeşliğin, insana verilen değerin, birlik ve dayanışma duygusunun en güzel örneklerindedir. Şeyh Ahmed Haznevî de misafire ve misafirin ağırlanışı konusunda çok hassas davranırdı. Her zaman misafirleriyle beraber bulunur ve herhangi bir eksiklerinin kalmadığından müsterih olana kadar yanlarından ayrılmazdı. Şeyh Hazretlerinin çok şiddetli geçen mevsim koşullarında dahi bir iki saat ayakta beklediği günler olurdu. Misafirlere olan saygısından dolayı misafirlerin hizmeti bittikten sonra öğle ya da akşam yemeğinde eve gelir, daha sonra kendisi için hazırlanan yemeği yemeğe başlardı. Bu arada da Şeyh Hazretleri çocuklarına sürekli tembihlerde bulunarak: “Şayet siz, ihtiyaç sahibi birinin kapıma geldiğini bilir, bunu bana haber vermezseniz, size hakkımı helâl etmem.” derdi (Haznevî, 2012: 80).

Şeyh Ahmed Haznevî misafir ve müritleri büyük bir titizlikle ağırlar ve her birine değeri ve derecesine göre muamele ederdi. Misafirlerinin en ufak sıkıntılılarıyla bile ilgilenen Şeyh Ahmed; misafirlerin yemeklerinin hazırlanmasıyla ilgilenir, ekmeklerinin bitip bitmediğine bakardı. Mercimek çorbası bile olsa misafirlere ikram edilen yemekleri kontrol ederdi. Yemekte bir eksiklik gördüğü zaman: “İkram ettiğiniz yemekler illâ lezzetli, güzel yemekler olsun demiyorum. Çünkü misafirler çok olduğu için buna güç yetiremeyebiliriz. Hiç olmazsa mevcut olan yemekleri eksiksiz ve kusursuz ikram edin ki insan önüne koyduğunuz şeyi yiyebilsin, diyorum.” der ve evlatlarını uyarırdı (Haznevî, 2012: 94).

Misafirlerin rahat uyuyabilmeleri için hizmetçisine, her odaya yatak götürmesini emrederdi. Misafirlerine çok özen gösteren Şeyh Hazretleri sürekli onları kontrol edip herhangi bir ihtiyaçlarının olup olmadığını öğrenirdi. Bundan dolayı misafirlerin ne yiyeceklerini, nerede yatacakları, kendilerine nasıl hizmet edileceği gibi bütün hususlar onun bilgisi ve gözetimi dâhilinde olurdu. Bunca gayretine rağmen çoğu zaman: “Misafirlere gereğince hizmet edemeyişim beni yaşlandırdı. Çünkü onlarla tam olarak ilgilenilmediğini görüyorum. Razi olacaklarını bilsem onlara kendim hizmet ederdim. Ancak buna razı olmuyorlar. Vallahi, eğer böyle olmasaydı, yemek yerken hizmetlerini görür, kendi elimle onlara yemek yedirirdim. Zira insanın gerek Allah, gerekse kullar karşısındaki en önemli iftihar kaynağı misafirlerine gösterdiği ilgisidir.” derdi. Şeyh

Ahmed'in misafirleri genelde hiç azımsanmayacak sayıda olurdu. Öyle ki misafirleri yüzlerce hatta zaman zaman birkaç bin kişi olurdu (Haznevî, 2012: 95).

2.8.4. Müritlerine ve Aile Efradına Karşı Tutumu

Şeyh Ahmed Haznevî müritlerine karşı son derece hoşgörülü davranır, kendisine yönelik edep dışı hareketten ötürü onlara kızmazdı, buna mukabil çocuklarından meydana gelen küçücük bir hatayı da affetmezdi.

Birincisinin, yani Şeyh Ahmed Haznevî'nin müridlerine karşı müsamahakâr davranmasının delili vaktiyle evlatlarına yaptığı şu sohbetten anlaşılmaktadır: (Sohbetinde şu iki menkıbeyi anlatır.)

“Şah-ı Nakşibend'in her yemekten sonra tatlı yemeyi âdet edinmiş bir halifesi vardı. Bir gün bu halifesini evine yemeğe davet etti. Onun, yemekten sonra tatlı yemeği sevdiğini biliyor olmasına rağmen ona tatlı ikramında bulunmadı. Yemek hakkında da, “Elhamdülillah hiç eksiğimiz yok. Yemekte her şey var.” dedi. Onun bu sözü üzerine halifenin keyfi kaçtı. Bu söz hiç hoşuna gitmedi. Şah-ı Nakşibend halifesinin bu durumuna vâkıf oldu. Bu sebeple onu tarikattan tard etti.” Bunu anlattıktan sonra sözlerine şu şekilde devam etti: “Aynı şekilde Mevlânâ Halit te halifelerinden birini tarikattan çıkarmıştı. Zira onu, irşat sırasında hediye kabul etmekten men ettiği halde o, padişahlardan birinin kendisine hediye olarak sunduğu yaldızlı bir Mushaf'ı kabul etmişti. Bu da, onun tarikattan kovulmasına sebep olmuştu. Hâlbuki halife, padişahın kendisine hediye ettiği Mushaf'ı geri çevirmiş ve kendisinin hiçbir şekilde bu hediyeyi kabul edemeyeceğini beyan etmişti. Padişah ise: “Bu öyle kendisine tamah edilecek cinsten bir mal değil, bu sadece Allah'ın kelâmıdır. Lütfen bunu kabul buyurun.” diyerek Mushaf'ı hediye etmişti. Bu sebeple halife hediyeyi kabul etmek zorunda kalmıştı. Bunu duyan Mevlânâ Halid: “Ben sana irşat zamanında hediye kabul etmeyeceksin, dememiş miydin?” diyerek onu tarikattan çıkarmıştı. Halifesi de öyle yüksek derecelere ulaşmıştı ki ne zaman Şam'dan Diyarbakır'daki evine dönse, müritler onun nisbet kokusunu alır, uzak mesafelerden onu karşılamaya gelirlerdi. Fakat tarikattan çıkarıldıktan sonra evine varıncaya kadar kimse onu karşılamaya gelmedi. Halk, onun tarikattan çıkarıldığını bilmediği halde kalplerinde ona karşı bir soğukluk olmuştu.” diyerek sohbetini tamamladı (Haznevî, 2012: 81-83).

Sohbetten sonra oğlu Alaeddin'e dönerek: "Alâeddin, şu ibriği al da birlikte nehre inelim." dedi. Oğlu Alaeddin Anlatır: "Mevsimlerden ilkbahardı ve biz de âdet üzere kıra çıkmıştık. Nehre ulaştığımız zaman ben: "Babacığım, Seni kullarına karşı son derece şefkatli ve sabırlı kılan Allah Teâlâ'ya ne kadar şükretsek azdır. Vallahi eğer biz, Şah-ı Nakşibend ve Mevlânâ Halid gibi zatların zamanında yaşamış olsaydık, hepimizi tarikattan kovarlardı." deyince babam "Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı."(Fâtır 35/45) âyetini okudu ve peşinden, "Eğer mensupları yaptıkları şeyler sebebiyle cezalandırmış olsaydım hepsini de tarikattan kovmam gerekirdi. Zira günümüzde edebe riayet eden pek kimse kalmamıştır. Öyle ki ihlâs, muhabbet ve teslimiyetlerinin azlığından onları, tarikattan soğutmadan nasıl terbiye edeceğimi bilemez hale geldim." dedi (Haznevî, 2012: 81-83).

İkincisinin, yani Şeyh Ahmed'in ailesine karşı tavizsiz davranmasının alameti ise, onun çocuklarına söylediği şu sözden anlaşılmaktadır: "Bu zamanda başınızda durmamış, küçüklüğünüzden beri sizi edeplendirmemiş, hatalarınıza göz yumarak sizi kontrol etmemiş olsaydım haddi aşar, helâk olurdunuz." (Haznevî, 2012: 81-83).

2.8.5. Tevazuu

Şeyh Ahmed Haznevî insanları hayrette bırakan bir tevazuya ve güler yüze sahipti. İnsanlarla münasebetinde onların zekâ derecesine iner, onların anlayabilecekleri dilden konuşurdu. Bu durum insanların ona karşı farklı bir muhabbetle bağlanmasına sebebiyet vermişti. O, hiçbir zaman dünyanın zevk ve sefasını yaşantısında ön plana koymamış, bulduyuyla yetinmiştir. Şeyh Ahmed genelde müritler için hazırlanmış olan yemeklerden yerdi. Çocuklarına da bu yönde telkinlerde bulunur, onların müritlere hazırlanan yemeklerden başka yemekler yediğini gördüğünde ise onlara kızar ve öfkelenirdi (Haznevî, 2012: 89).

Şeyh Ahmed Haznevî, yalnız olduğu zaman dilimlerinde, genellikle evinde yere hasır sererdi. Fakat dostlarından veya üstadı Muhammed Diyâuddin'in ailesinden biri kendisini ziyarete geldiği zaman onlara hürmeten en güzel yaygıları sermeye çalışırdı. Evine neden hasır serdiği sorulduğunda ise: "Peygamber Efendimiz (s.a.v) hasır üzerinde uyurdu. Yine Şeyhim Hazret'in evine kaç defa gittiysem, yerde hasırdan başka

serili bir şey görmedim.” diye cevap verirdi. Sadık ve samimi dostu Hacı İsmail’in kendisine hediye ettiği idare lambasının odasında yakılmasına izin vermemiş: “İyi insan, evini değil, kabrini aydınlatan kimsedir.” demişti (Haznevî, 2012: 90).

Vefatından ve kabrinin üzerine kubbe yapılmasından sonra kabrini ziyarete gelenlerin gece rahat bir şekilde Kur’an okuyabilmesi için idare lambası kabri üzerine asılmıştır (Haznevî, 2012: 90).

2.8.6. Cesareti

Şeyh Ahmed Haznevî heybet ve cesaret sahibiydi. Onu görenler kendisinden çekinir ve büyük bir saygı duyardı. Allah yolunda kimsenin kendisine sert çıkmasından korkmaz ve endişe duymazdı.

Bir defasında Haseke’ye sürgün olarak gönderildiği zaman, yanında Hefırkan aşiretinin reisi Haco Ağa’yı da alarak kendisini sebepsiz yere sürgüne gönderen Fransız işgal komutanı ile konuşmaya gitmişti. Kimsenin cesaret edemeyeceği sert ifadelerle onunla konuşmaya başladı. Hatta ona: “Aşiret reisleri yanınıza gelip sizinle görüşmeyi kendileri için şeref sayarlar. Bana gelince ayağınıza gelmiş olmayı şerefim ve bulunduğum konumum için bir eksiklik olarak kabul ediyorum. Çünkü siz her ayın sonunda evime gitmeme izin vereceğinize dair bana söz verdiniz. Şimdi ise verdiğiniz sözde durmuyorsunuz. Nerede ahde vefanız? Hani adaletiniz? Doğrusu niçin bana böyle davranıyorsunuz, buna da taaccüp ediyorum. Zira ben hiçbir suçu olmayan, siyasetle de alakası bulunmayan Suriyeli bir vatandaşım. Bunun böyle olduğu da herkesçe bilinen bir gerçektir.” dedi. O böyle konuşmasına devam ederken, Haco Ağa Fransız işgal komutanının kızmasından ve Şeyh Ahmed Haznevî’ye karşı münasebetsiz davranışlarda bulunmasından korktuğu için, Şeyh Ahmed Haznevî’ye biraz daha sakin ve yumuşak konuşmasını ima etmekteydi. Ne var ki Şeyh Ahmed Haznevî ise onun sözüne aldırış etmeden aynı üslupla konuşmasına devam ediyordu. Fransız işgal komutanı ise sessiz ve sakin bir şekilde Şeyh Ahmed Haznevî’yi dinlemeye devam ediyordu. Konuşması bittikten sonra komutan Şeyh Ahmed Haznevî’ye: “Ey Şeyh! Söylediklerin doğrudur. Biz de senin suçsuz olduğunu ve siyasetle bir ilginin olmadığını biliyoruz. Yine biz de sizin gibi din adamlarımızın, yöneticilerin ve ehl-i dünyanın ayağına gitmesini hoş karşılamıyoruz. Sürgüne gönderilmene gelince bu bizim değil, Türk yöneticilerin

istediği bir şeydir.” diye cevap verdi. Haco Ağa, komutanın Şeyh Ahmed Haznevî’ye böyle kibar ve yumuşak davranmasına çok şaşırılmıştı. Çünkü bu komutan çabuk kızan ve insanlara çok zulmeden biriydi (Haznevî, 2012: 91-92).

Yine aynı şekilde bir defasında Tay Aşireti’nin şeyhi yaptığı onca zulüm ve kötü muameleden sonra Şeyh Ahmed Haznevî’nin yanına gelmişti. İçeri girer girmez Şeyh’in eline eğilerek öpmek istedi ve böylelikle ondan affedilmesini talep ediyordu. Ancak Şeyh Ahmed buna izin vermediği gibi ona çok ağır sözler söyledi. Onu azarlayarak: “Keşke Tay Aşireti’nin şeyhi sen olacağına şarapçı bir kadın olsaydı. Zira o senden daha insafli ve adaletli olurdu.” dedi ve onu huzurundan kovdu. Öyle ki oturmasına bile mühlet tanımadı. Şeyh Ahmed Haznevî’nin ona böyle davranması cesaretini göstermekteydi. Çünkü Tay Aşireti’nin şeyhi o zamanlar bölgede nüfuz sahibi, zalim bir kişiydi. Hükümet adamlarına varıncaya kadar herkes ondan korkardı (Haznevî, 2012: 92).

(Milli Mücadele yıllarında) vatan topraklarını savunanlar Fransızlara karşı ayaklandıkları zaman işgalci komutanlardan biri Şeyh Ahmed Haznevî’ye bir elçi göndererek yanına gelmesini istemişti. Şeyh, komutanın yanına vardığı zaman, işgalci komutan ona: “Ey Şeyh! Milliyetçilere karşı bize destek çıkmanı istediğimiz için seni buraya çağırdık. Eğer isteklerimizi kabul eder, bizim tarafımızı tutarsan, sana ne istersen verir bu ülkede kaldığımız sürece istediğin her şeyi yaparız.” dedi. Şeyh Ahmed Haznevî, komutana cevap olarak: “Dinim sizi Müslüman kardeşlerime karşı desteklememe engeldir.” deyince, işgalci komutan kızgın bir şekilde: “O halde biz de senden, sürgüne gönderdiğimiz ve sonrasında mülkiyetine geçirdiğimiz Heseke köyünü geri alırız.” dedi. Bu şekilde Şeyh’e baskı yaparak onun gözünü korkutmaya çalıştı. Ancak buna rağmen Şeyh Ahmed onlara destek çıkmayacağını yineledi. O günden sonra Fransız hükümeti Şeyh Ahmed’e karşı düşmanca bir tutum takınmaya başladı. Hatta yaklaşık yirmi kadar evin inşa edilip birçok su kuyusunun kazıldığı Heseke köyünü Şeyh Ahmed’in elinden aldı ve orayı Fransızlarla iş birliği yapan Tay Aşireti’nin şeyhine verdi. Kısacası Şeyh Ahmed Haznevî, işgal kuvvetleri ülkede olduğu müddetçe rahat yüzü görmedi lakin onlara karşı her zaman cesurca davrandı (Haznevî, 2012: 93).

2.8.7. Talebelerinin ve İhtiyaç Sahiplerinin İhtiyaçlarını Karşılması

Şeyh Ahmed Haznevî, fakirlerin ihtiyaçlarını giderir, yiyeceği olmayan insanları doyurur, giyeceği bulunmayan kişilere de giyecek tedarik ederdi. Kapısına gelen müritlerinin ve çalışmaktan âciz olan kimselerin bakımını üstlenir ve onların masraflarını kendi özel malından karşılardı. Birçok müridi ve dostu olmasına rağmen bunların ihtiyaçlarını karşılamak için kimseden bir şey beklemezdi (Haznevî, 2012: 96).

Onun en belirgin özelliği, diğer insanlardan çok âlimlere ve talebelere önem vermesiydi. İlim talebeleriyle çok yakından ilgilenir, imkânlar nisbetinde onların bütün ihtiyaçlarını giderirdi. Medresesinde bulunan kırk kadar talebenin elbise, yatak ve diğer birçok ihtiyacını kendi özel malından karşılardı. Dört bir yandan kendisine gelen fakir ve muhtaçların elini boş çevirmez onlara istediklerini bol bol verirdi. Nitekim vefatına sebep olan hastalığa yakalandığında, “Allah’a hamd olsun. Ömrüm boyunca hiçbir ihtiyaç sahibini eli boş gönderip onu hayal kırıklığına uğratmadım. İsteyen herkese durumuma, mevcut imkânlar ve nasibine göre bir şeyler vermeye çalıştım.” derdi. Çoğu zaman evinin ihtiyaç sahiplerinden geçilmediğini bilmelerine rağmen, onun talebelerine ve çocuklarına bunu söylemesinin sebebi, onları cömert olmaya teşvik etmek ve ince bir üslupla onları buna sevk etmesiydi (Haznevî, 2012: 96).

2.8.8. Dünyevî Meselelere Karşı Tutumu

Şeyh Ahmed Haznevî, huzurunda dünya kelâmı konuşulmasından hiç hoşlanmazdı. Talebelerine sürekli: “Benim yanımda dünyalık işlerinizi konuşmayın, bu konuda bana bir şey de sormayınız, onları ben size bıraktım.” derdi. Evinde veya meclisinde dünya kelâmı konuşulur veya dünyevî bir mesele hakkında fikri alınacak olsa, onlara yüzünü döner ve kızgın bir şekilde: “Ben size yanımda dünya kelâmı konuşulmayacak, dünyalık işlerinizi bana sormayacaksınız, ben o işlerinizi size bıraktım demedim mi?” diyerek yanından çocuklarını uzaklaştırırdı. Bununla beraber aile efradının yaptığı her işi kontrol ederdi. Dünya işlerine dalıp gittiklerini veya uygun olmayan işlerin peşine düştüklerini gördüğü zaman onları uyarır kendilerine engel olurdu (Haznevî, 2012: 97).

2.8.9. İlme ve Âlime Verdiği Önem

Şeyh Ahmed Haznevî'nin nezdinde işlerin en önemlisi ilim tahsil etmek için çalışmaktı. Çocuklarına daima, ilim elde etmek için gayretli olmalarını tavsiye eder ve onları buna teşvik ederdi. Öyle ki hayatta olduğu müddetçe evlatları Alaeddin ve İzzeddin'den ilmi tahsil etmelerine engel olacak bir işte çalışmalarına asla müsaade etmedi. Çoğu zaman birçok işi kendisi görür fakat onlara bir şey emretmezdi. Zira ilim tahsillerinde en ufak bir gevşekliğe yer olsun istemiyordu. Onları ilim okumaya teşvik etmek için de, sık sık Şeyh'i Hazret'in söylediği: "Dünyayı isteyen ilim öğrensin. Ahireti isteyen ilim öğrensin. Her ikisini isteyen yine ilim öğrensin." sözünü hatırlatırdı (Haznevî, 2012: 98).

Çoğu zaman sohbetlerinde ilmin ehemmiyetinden ve âlimin faziletinden bahsederdi. Âlimlerin ilme büyük önem vermelerini ve derslerinin başında hazır bulunmalarını isterdi. İlmin dışında başka işlerle meşgul olan âlimleri gördüğü zaman onlara sitem eder, ders vermelerine engel olacak işlerle uğraşmamaları gerektiğini söylerdi. Bu uyarılarına rağmen, gerek dünya gerekse başka işlere dalarak ilme gereken önemi vermeyen âlimleri gördüğünde, hatalarını anlasınlar diye onlara iltifat etmezdi. Onlardan tek istediği, talebe okutmak gibi büyük bir ecir ve ayrıcalığa sahip olduktan sonra bu fırsatı ellerinden kaçırmamalarıydı (Haznevî, 2012: 99).

Şeyh Ahmed Haznevî, vefat etmeden kısa bir zaman önce çocuklarına şunları anlatmıştı: "Allah'ın lütfu sayesinde eriştiğim şu üç şeyden dolayı Allah'a ne kadar hamd etsem azdır. Birincisi, kapıma gelen hiçbir ihtiyaç sahibini boş çevirmedi. İkincisi, ömrüm boyunca hiç kimseden bir şey talep etmedim. Ancak ilk zamanlar küçük yaşta babamı kaybettiğim için maddi durumum iyi değildi. Sonrasında da tasavvufa girdiğim ve ilimle meşgul olmaya başladığım için ailemin nafakasını karşılayamaz duruma gelmiştim. Her iki durumda da bir köye imam olma gibi bir seçeneğim yoktu. Bu sebeple –Allah'ın ilham ettiği kadarıyla- bana yardım etmeleri için içerisinde bulunduğum durumu güvendiğim bazı kimselere anlatmak zorunda kaldım. Ancak böyle bir şeye kalkışmam hem ağırıma gidiyor hem de (mürşidimden izinsiz yaptığım için) beni korkutuyordu. Bir gün şeyhimin halifelerinden "Mellaye Mezin" ismiyle meşhur, Molla Muhammed Emin'e: "Benim şöyle şöyle bir sorunum var." diyerek durumumu ona anlattım. O da bana şaka yoluyla: "Durumun belli, buna rağmen

hâlâ güvendiğin insanlardan yardım istemekten çekiniyorsun. Öl o zaman da kurtul.” dedi. Böyle demekle bana izin vermiş oldu. Ancak kalbim hâlâ mutmain olmuş değildi. Sonra bana yine şaka yoluyla: “Durumunu sakın Hazret’e anlatayım deme. Çünkü o insanı öldürür. Başkalarından yardım istemene izin vermez.” dedi. O böyle dedikten sonra iyice korkmaya ve endişelenmeye başladım. Nihayet bu korku ve endişe içerisinde Hazret’in huzuruna çıkarak: “Kendi nafakamı ve ailemin geçimini temin edecek gelirim yok. Bir köyün imamı da değilim ki onların zekâtıyla geçimimi temin edeyim. Bu sebeple ben de, yazın hasat vakti olunca kendilerine güvendiğimiz bazı insanlardan zekât istiyorum. Kendisinden zekât istediğim kişi, ben kapısına vardığımda çıkan mahsulünü taksim ediyorsa zekâtı orda veriyor. O an için veremez ise, üstadımın evinde iken getirip onu vekilime veriyor. Bu konuda siz ne dersiniz? Bunun bir mahsuru var mı?” diye sordum. Hazret, başını öne eğdi. Bir süre öyle durduktan sonra bana: “İsteme, çünkü o da bir bakıma başkasına el açmak sayılır. Allah’a tevekkül et.” diye cevap verdi. Ben de o günden sonra tam bir gönül hoşnutluğu içerisinde Hazret’in emrine uyarak insanlardan zekât istemeyi bıraktım. Hazret’in bana izin vermemesinden sonra daha önce adı geçen ve şeyhimin halifelerinden olan Molla Muhammed Emin’in yanına gittim. Ona, Hazret’in zekât toplamama izin vermediğini söyledim. O da bana: “Ben sana, ona durumunu anlatma, o insanı öldürür, sana izin vermez demedim mi?” dedikten sonra yine şaka yoluyla, “Şimdi git de zehir ye” diyerek bana takılmıştı (Haznevî, 2012: 101).

Üçüncüsü ise; ilk zamanlar durumum gerçekten iyi olmamasına rağmen hayatım boyunca evimden ilim talebesi eksik olmamıştır. Öyle ki bir defasında evimizde, akşam yemeğinden başka yiyecek bir şey kalmamıştı. Yiyecek sıkıntısından dolayı talebelerin ilmi bırakıp medresemizi terk edebileceklerinden korktuğumuz için ben ve eşim çok üzülüyorduk. Bu endişe içerisinde o akşam talebelerle birlikte artık ne varsa yemeğimizi yiyip yattık. Ertesi gün için evde ne bir avuç un, ne de başka bir yiyecek kalmıştı. O gece Allah’a tevekkül ederek sabahladık. Bu tevekkülümüz neticesinde ertesi gün Rabbim, hiç ummadığımız yerden bizi rızıklandırdı. Bu durum benim sıkıntımı giderdiği gibi, Allah’ın kendisine ilim talebeleriyle müritlerin sıkıntılarına katlanmada bol sabır ihsan ettiği eşimin sıkıntısını da giderdi.” Alaeddin Haznevî der ki: “Babam bunları bize, dünyaya ve dünyanın içindekilere bedel olan bu hasletleri edinmeye teşvik

etmek için anlatıyordu. Bunu da yaparken kendi hayatından örnekler veriyor, bizim de en güzel şekilde kendisi gibi olmamızı istiyordu” (Haznevî, 2012: 101).

2.8.10. Himmet ve Tasarrufatı Hakkında Anlatılanlar

Şeyh Ahmed Haznevî, himmeti¹ yanında müritlerin terbiyesi ve irşadı hususunda tasarruf sahibiydi. İnsanlar elinden tutup tövbe alırlar ve eskiden yaptıkları çirkin işleri bir daha yapmamak üzere terk ederlerdi. Yine önceden sahip oldukları kötü huy ve alışkanlıklarını bırakır, büyük bir azimle dinî meseleleri öğrenmeye çalışırlardı. Önceden kılmadıkları namazları kazâ ederler ve mümkün olduğunca üzerlerinde kul hakkı olanlarla helâlleşirlerdi. Oysa bu insanların çoğu tövbe etmeden önce din konusunda kelime-i tevhidden başka bir şey bilmezlerdi. Hatta birçoğu bunu bile telaffuz edebilmekten aciz idi (Haznevî, 2012: 102).

Şeyh Ahmed Haznevî der ki: “Şeyh Seyyid Abdurrahman-ı Tâhî ile Şeyh Muhammed Diyâuddin benim için gösterdikleri azim ve gayreti kendileri için göstermediler. Çünkü her ikisi de insanları irşad edip Cenabı Hakk’a yönlendirmek için evden çıkar, aylarca insanların arasında gezip va‘z-u nasihatte bulunurlardı. Bana da: “Sen evinde otur. Biz elimizden geldiği kadar insanları senin etrafına toplayacağız. Allah’ın izniyle her taraftan, insanların sana akın akın gelmesini sağlayacağız.” derlerdi (Haznevî, 2012: 103).

Allah Teâlâ, onun gayreti ve himmeti neticesinde birçok köye mescit ve medrese yapılmasını nasip etti. Yapılan her mescide kendileri tarafından bir imam atandı. Hepsi de Nakşibendi tarikatına intisap etti. Artık namazlar cemaatle kılınmaya ve her gün hatmeler² yapılmaya başlandı. Bu gelişmeler toplumda güzel neticeler doğurdu. İnsanlar arasında yapılan hırsızlık, zulüm, soygunculuk, fitne ve adam öldürme gibi bütün kötü hasletler ortadan kalktı. Bu başarı Allah’ın yardımı başta olmak üzere onun ihlâs ve Allah’a sıdk ile yönelmiş olmasının neticesiydi (Haznevî, 2012: 103).

¹ Himmet kelimesi, velîlerde var olduğu kabul edilen olağan üstü irade gücünü ifade eder. Sözlükte “meyil, arzu, istek, azim” mânasına gelen himmet kelimesi (çoğulu himem), Tasavvufta “Kendini veya başkasını kemale erdirmek için kalbin bütün ruhanî güçleriyle Cenâb-ı Hakk’a yönelmesidir” şeklinde tarif edilmiştir (Demirci, 1998: 56).

² Hatme için, üçüncü bölümdeki Hatme-i Hâcegan başlığına bakınız.

2.8.11. Müritlerini Terbiye Etme Yöntemi

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, Şeyh Ahmed Haznevî sâliklerini terbiye etme ve eğitime hususunda yetkin bir mürşid idi. Emirlerini birçok defa işaret yoluyla müridlerine iletirdi. Kendisinden bir şey isteyeceği müridinden emrine itaat etmeme gibi bir durum sezindiği zaman çocuklarına veya herhangi bir mensubuna: “Falancaya söyleyin şu işi yapsın, fakat bunu benim istediğimi ona söylemeyin.” derdi. Niçin böyle davrandığı sorulduğu zaman: “Onun zarar etmemesi için sizden böyle bir şey istedim. Çünkü bir mürid şeyhinin emrine uymadığı zaman kesinlikle edepsizlik yapmış ve zarar etmiş olur.” diye cevap verirdi (Haznevî, 2012: 104).

Şeyh Ahmed Haznevî sâliklerinden birine bir işin yapılmasını emrettiği zaman, şayet bu mürid o emre uygun olarak işi yaparsa lakin kalbinden “Şeyhim yaptığım işi görünce artık benden razı olur ve bana hayır dualar eder.” diye geçirseydi ansızın karşısına çıkar, yaptığı işin eksikliklerini sayarak ona kızardı. O da ameline riya ve kibir karıştığını düşünerek amelinin boşa çıkmasından korktuğu için işine niyetini düzeltmeden başladığına pişman olurdu. Müritlerinden birinin edep dışı bir şey yaptığını gördüğu zaman, bir hikmete binaen, ya açıkça ya da işaret yoluyla yaptığı yanlış bildirerek onu edepsizlik yapmaktan alıkoyardı (Haznevî, 2012: 105).

Onun bütün davranışlarında bir hikmetin olduğuna inanılırdı. Sürekli hizmetinde bulunan halifesi Molla İbrahim Gırêsivêr bu konuda şu olayı anlatır: “Şeyh Ahmed Haznevî hac farızasını yerine getirmek için Hicaz’a gittiği bir seferde, kardeşi Molla Mustafa’yı da yanına almıştı. O öyle bir insandı ki vefat ettiğinde Şeyh Ahmed Haznevî onun hakkında: “Molla Mustafa’nın, Nakşibendî halifelerinin arasına girememiş olması içimde bir ukdenin oluşmasına yol açtı. Kabiliyeti ve istidadı son derece yerinde olduğu için ona halifelik teklif etmiştim. Ancak o bunu kabul etmedi. Nefsini hakir gördü ve aşırı tevazu sahibi olduğu için hilafet yükünü kaldıramamaktan korkuyordu. Bu sebeple benden, bu ağır yükü üzerine yükleyip kendisini zor durumda bırakmamamı rica etti.” demişti. İşte Şeyh Ahmed Haznevî, hakkında övücü sözler söylediği kardeşi Molla Mustafa ile beraber bu fakiri de yanına alarak hac yolculuğuna çıkmıştı. Haremeyn sınırına girdiğimiz zaman her ikimizin de kalbini kırmaya başladı. Bize her gün defalarca kızılıyordu. Öyle ki ağlayıp üzölmekten kimseyle oturup konuşamaz olmuştuk. Kendimizden ve onun kızmasından başka bir şey düşünemiyorduk. Şeyh’in bu tutumu

bizi çok şaşırtmıştı. Çünkü Şeyh Ahmed Haznevî bizzat kendisi hacılara yol arkadaşlarıyla iyi geçinmeyi, birbirinin eziyetlerine katlanmayı ve kimsenin kalbini kırmamayı tavsiye ederdi. Bununla beraber kendisi bize farklı davranıyordu. Haremeyn sınırlarından dışarı çıkınca Şeyh Ahmed Haznevî şefkat dolu bir ses tonuyla beni yanına çağırdı. İçimden: “Elhamdülillâh, Şeyh bugün kızmayacak gibi duruyor.” diyerek koşar adımlarla yanına vardım. Bana su dolu bir ibrik getirmemi söyledi. Sonra da önümüzdeki vadiye doğru yöneldi. Hemen ibriğe su doldurup ona yetiştim ve peşinden yürümeye başladım. Vadiye geldiğimiz zaman beni ansızın arkamdan kavradı ve yanaklarımdan öptü sonra bana: “Molla İbrahim, senden hakkını bana helal etmeni istiyorum. Çünkü bu yolculukta sana çok zulmettim. Öyle ki gözyaşların hiç dinmedi. Ama şunu bil ki vallahi ben bir hikmete binaen bu şekilde davrandım. O da şudur ki; muteber kaynaklara göre, küçük günah bile olsa hacda işlenen bir günah, kişinin haccın sevabından mahrum olmasına sebep olmaktadır. İşte ben de yolculukta işleyeceğin bir günah yüzünden amelinin boşa çıkmasından korktum. Kalbini kırarak seni gam ve kedere boğdum ki günah işlemeye fırsat bulamayasın. Dostluğu bir kenara bıraktım. Helâke uğramışlardan olmaman için de sana eziyet ederek kendimi yaktım. Nefsimi sana feda ettim” dedi (Haznevî, 2012: 105-106).

Onun bu sözlerinden sonra kendimi ağlamaktan alıkoyamadım. Dedim ki: “Canım sana feda olsun. Nasıl olur da benden helâllik istersin. Zira sen benim mürşidim ve terbiye edicimsin. Hem sen benim iyiliğim için bana böyle davrandın, eğer bir hakkım varsa bir kere değil bin defa sana hakkım helâl olsun.” Kardeşi Molla Mustafa’nın yanına gidip başımdan geçenleri ona anlattığım zaman, “Vallahi, Şeyh bana da aynısını yaptı.” dedi (Haznevî, 2012: 106-107).

2.8.12. Nefsini Hakir Görmesi

Şeyh Ahmed Haznevî’nin yüce bir hikmet ve tasarruf sahibi, gönülleri tedavi etmekte usta bir tabip, görüldükleri zaman Allah’ı hatırlatan ender insanlardan olduğu, buna rağmen kendisini herkesten küçük ve hakir gördüğü, öyle ki ne zaman odasına gidilse onun ağlar vaziyette görülmesinin mümkün olabileceği belirtilir. Oğlu Şeyh Alaeddin Haznevî der ki: “Bir gün yine onun böyle ağladığını görünce, acaba üstat Şeyh Muhammed Diyâuddin’den kötü bir haber geldi de onun için mi bu şekilde ağlıyor, diye endişelenmeye başladım. Onun bu durumuna daha fazla dayanamadım, “Babacığım

niçin bu kadar çok ağlıyorsunuz?” diye sordum. Bana dedi ki: “Bir yandan insanların her taraftan gruplar halinde bana geldiklerini, onlardaki muhabbeti ve şevki düşünüyör, bir taraftan da kendime bakıyor halimi görünce ağlamaktan kendimi alamıyorum. Çünkü bu insanlar içerisinde kendimden daha hakir olanını göremiyörüm. Bu duruma rağmen birçok insanın hidayetine vesile oldum. Bu sebeple şu Hadis-i Şerif’in hükmü altına girmekten kokuyörüm: “Şüphesiz Allah bu dinî fâcir (günahkâr) bir kimseyle de kuvvetlendirir.” İşte ben böyle bir kişi olmaktan korkuyörüm bu sebeple üzerimdeki nispetin ortaya çıkışından beri, ellerimi Allah Teâlâ’ya açıp, “Yâ Rabbi! Şahsıma yönelen cezbe, muhabbet ve etrafımda toplanan şu kalabalık rızana uygun ve onu kazanmak için ise bunu devam ettir. Yoksa bu durumu çok geçmeden sona erdir.” diye dua ediyörüm. “Bu duayı aynı şekilde Kâbe-i Muazzam’da ve Ravza’i Mutahhara’da da yaptım.” (Haznevî, 2012: 108-109).

İşte Şeyh Ahmed Haznevî nefisini böyle hor ve hakir görmesi sebebiyle her geçen gün ilerleme kaydediyor ve yükseliyordu.

2.8.13. Nefis Muhasebesine Verdiği Önem

Şeyh Ahmed Haznevî’nin muhabbeti ile temayüz eden ve aynı zaman da kendisine yakın olan müridlerinden biri olan Muhammed Said Deyrî anlatıyor: “Şeyh Ahmed Haznevî bir gece Hazne tekkesinde yaptığı sohbetten sonra, daha önce adı geçen ve halifesi olan Molla İbrahim’den su dolu bir ibrik getirmesini istedi. Peşinden de cübbesini çıkarıp tutmam için bana verdi, sonra o önde biz arkada yürümeye başladık. Köyün orta yerine gelince Şeyh, Molla İbrahim’in yanına yaklaştı. Göğsünden tutup sıkıca kendisine doğru çekti. Sonra da: “Vallahi! Billahi! Tallahi! sadece doğruyu söyleyeceğim de.” dedi. Molla İbrahim de: “Vallahi! Billahi! Tallahi! sadece doğruyu söyleyeceğim.” dedi. Şeyh aynı şeyi üç defa tekrarladı, Molla İbrahim her defasında aynı cevabı verdi. Sonra da, “Ey Molla İbrahim! Ey benim kardeşim! Söyle bana, bende hiç münafıklık alameti gördün mü? Eğer gördüysen ne olur beni uyar. O kötü işi işlememe izin verme.” dedi. Şeyh böyle deyince Molla İbrahim hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ve dedi ki: “Vallahi! Billahi! Tallahi! Sende evlâ olanın dışında hiçbir şey görmedim.” (Haznevî, 2012: 110-111).

2.8.14. Sünnete Olan Bağlılığı

Rivayetlere göre Şeyh Ahmed Haznevî Peygamberimiz'in (a.s) şeriatına ve sünnetine fevkalâde bağlı O'nun sözleri, hareketleri ve hasletleri konusunda çok titiz idi. Şeriatta azimetle amel eder, ruhsat ve bidatlerden uzak dururdu. Çevresindeki âlimlerin etrafında birleşip ona biat etmiş olmaları bu sözleri destekler niteliktedir. Bu âlimler titiz araştırmalardan, sözlerini derinliğine inceleyip şeriat ölçüsüne vurduktan sonra ona biat etmişlerdir. Bilindiği gibi âlimler hep birlikte büyük bir veliye teslim olmadan önce böyle yaparlar (Kişisel görüşme, 2015).¹

2.8.15. Şeyhine Olan Muhabbeti

Şeyh Ahmed Haznevî şeyhine aşırı derecede bağlıydı. Öyle ki, şeyhinden söz ederken daima gözlerinden yaşlar akardı. Üstelik şeyhinin hallerini saklı tutmak konusunda da fevkalâde titizdi. Oğlu Şeyh Alaeddin der ki: “Ben de bu yüzden şöyle bir adet edinmiştim: Şeyhimizin bir sohbetini dinleyip de aynı bilgiye tasavvuf kitaplarından birinde rastlayınca babama “Bu konuyu falan kitapta gördüm.” demez, onu şeyhimizin kendi sözü imiş gibi ifade ederek “Şeyh şöyle dedi.” diye naklederdim. Çünkü şeyhimizin adını anınca babamın büyük bir haz ve zevk duyduğunu görürdüm. Bir ara şeyhimizin oğlu Şeyh Muhammed Masum Hac'dan dönmüş, bize misafir olmuştu. Babamla birlikte sohbetini bir süre dinledikten sonra babam rahatsız olur endişesi ile kalkıp gitti. Babam gittikten sonra biz bir süre daha sohbe devam ettik. Daha sonra Muhammed Masum eve gidebileceğimi söyleyince emrine uyararak kalkıp eve gittim. Eve varınca babamın lambayı söndürüp yatağa girmiş olduğunu gördüm. Fakat geldiğimi duyunca “Kim o?” diye sordu. Benden “Alâeddin” cevabını alması üzerine “Niye bu kadar geç kaldın?” diye sordu. Kendisine üstadımızın oğlunun sohbetini dinlediğimi söyleyince bana gülümseyerek “O halde yanıma gel ve ışığı yak. Üstad-ı Azam'dan söz edilince benim uyumama imkân olmayacağını bilmiyor musun?” dedi. Babamın emrine uyararak yanına gidip lambayı yaktım. Bunun üzerine yattığı yerden doğrularak yatağı üzerine oturdu ve ben de üstadımızın oğlunun sohbetinden aklımda kalanları kendisine anlattım (Haznevî, 1983: 550).

¹ Diyaddin Toğrap ile 11.06.2015 tarihinde Adana'da yapılan mülakat.

Bir âdeti de, şeyhini görenin veya onun yanından yeni gelenin sohbetine gitmekti. Böyleleri ile sıkıntı verme endişesi baskın gelene kadar uzun uzun sohbet eder ve eve gelince bize “Falancanın sohbetine gidiniz ve gerek şeyhimiz gerekse onun ailesi hakkında söylediklerini aklınızda tutup gelince bana anlatınız.” derdi (Haznevî, 1983: 550).

2.8.16. Şeyhini Örnek Alması ve Ona Olan Saygısı

Şeyh Ahmed Haznevî şeyhinin huylarını huy edinmeye, onun hareket ve davranışlarını örnek edinmeye çok önem verirdi. Öyle ki, çoğu kere sağ kolunu cübbesinden çıkarır, mescide ve başka yerlere öyle giderdi. Çünkü şeyhi Ruslara karşı olan bir muharebe sırasında yaralanarak sağ kolunu kaybettiği için, ömrünün son yıllarında hep böyle gezerdi. Zaten sık sık “Beni üstadımın birçok huylarını edinmeye muvaffak eden, bunu bana nasip eden Allah’a hamd olsun.” derdi. O kadar ki, bağlılarından birini, bir iş yapması için çağırınca ders çalışan bir talebe gibi çekingen davranır ve bunu da şeyhine uymak için yapardı. Şeyhinin tüm sohbetlerini ezberlemişti demek belki de abartı olmayacaktır. Sadece sohbetleri hafızasında tutmamış, sohbetlerin yapıldığı yerleri, o sırada şeyhin irşad için hangi köyde bulunduğunu, kendilerini ağırlayan ev sahibinin kim olduğunu, şeyhi ile birlikte iken ne gibi olaylarla karşılaştığını bile olduğu gibi hatırlardı. Öyle ki, bunları anlatırken kendisini dinleyenler, önünde duran yazılı bir metin olduğunu sanırlardı (Haznevî, 1983: 551).

Şeyh Alaeddin der ki: “Şeyh Ahmed Haznevî mürşidine beslediği muhabbet ve saygı sebebiyle Şeyh Hazret’in aile mensuplarına karşı saygılı, onların haklarına karşı son derece riayetkâr idi. Bu konuda bütün gördüklerimi anlatsam söylediklerime inanılmaz diye korkuyorum. Mesela Üstad Molla Abdalbaki’nin kızı ile evlenişinden ölümüne kadar ondan ne içecek su istemiş, ne seccadesinin hazırlanmasını emretmiş, ne ona bir kere olsun “Lambayı yak” veya “Çorba hazırla” demiştir. Tam tersine bu eşine kendisi hizmet ederdi. Üstelik bu eşi çok iyi bir aile terbiyesiyle yetiştiği, iyi ahlaklı ve mütevazı olduğu için kocasının kendisine hizmet etmesini istemez, bu iltifat kendisine fevkalâde ağır gelirdi. Bu durumu izah ederken de “Saide’yi eşimdir diye değil, üstadımız Şeyh Abdurrahman Tağî’nin torunu ve mürşidim Şeyh Hazret’in yeğenidir diye seviyorum” derdi (Haznevî, 1983: 551).

2.8.17. Tarikat Adabına Gösterdiği Dikkat

Şeyh Ahmed Haznevî tarikat adabı karşısında fevkalâde titiz davranır, bu konuda birilerinden gevşeklik gördüğünde canı çok sıkılırdı. Hatta bir defasında bütün âlimleri topladı ve kızgın bir ifade ile onlara: “Tarikatta meydana gelen her bid’atın, her savsaklamanın sebebi sizlersiniz. Çünkü adabı yeterince öğretmiyorsunuz. Cahiller mazurdur.” dedi. Bu şekilde öfkelenmesinin sebebi, teveccüh sırasında birinin gözlerini açtığını ve bir başkasının da arkadaşına arkası dönük olarak oturduğunu görmüş olması idi (Haznevî, 1983: 552).

2.8.18. Tarikat Karşıtlarına Karşı Tutumu

Şeyh Ahmed Haznevî kendisini kıskananlara, inkârcılarına karşı fevkalâde hoşgörüyle davranır, onlar ona şiddetle karşı çıkmalarına rağmen kendisi onlara karşı iyi davranırdı. Hatta bu inkârcılardan biri onun ve bağlılarının kâfir olduğunu ileri sürmüş, onlara karşı harp etmenin kâfirlere karşı harp etmekten bile daha faziletli olduğunu söylemişti. Diğer bir inkârcısı ise bir gazetede hakkında iftiralar düzerek kendisinin peygamberlik iddiasına kalkıştığını ileri sürmüştü. Herkes, hatta Hama ve Amman gibi uzak beldeler de bile, bu iftiracıya cevap verilmesi hususunda söz birliği yaparak bu iftiracıya karşılık büyük bir protesto gösterisi düzenlenmişti. Ayrıca çok sayıda tekzip mektubu gönderilerek gerek gazete sahibinin ve gerekse sözü edilen iftiracının cezalandırılması istenmişti. Fakat bütün bunların tümü Şeyh’in emri ve bilgisi dışında yapılmıştı. Çünkü bu protestolara katılanlar, ileri sürülen şeyler katıksız yalan olduğuna göre delile ve burhana ihtiyaç olmadığı görüşünde idiler. Bir başka inkârcısı da, Şeyh Ahmed daha önce anlattığımız arbuluculuk hizmeti için Amude köyüdeyken bir kâğıt parçasına “Şeyh Ahmed Süfyan, bağlıları ise birer şeytandır.” diye yazarak geceleyin cami duvarına astı. Şeyh Ahmed bu olayı öğrenince: “Benim hakkımda söylenenler değil de bağlılarım hakkında söylenen çirkin sözler ile küfür iftiraları ağırıma gitti.” dedi. Bu çirkin haber kasabada duyulunca kasabanın belediye başkanı bir heyetle birlikte Şeyh Ahmed’in huzuruna gelerek: “Kasabadaki bütün erkekleri toplamak ve el yazılarını cami duvarındaki yazı ile karşılaştırarak bu çirkin işi kimin yaptığını ortaya çıkarmak, arkasından da o kimseyi en ağır şekilde cezalandırmak istiyorum.” dedi. Buna karşılık Şeyh, belediye başkanına şu cevabı verdi: “Ben böyle bir şey yapmanıza razı değilim.

Bu işi yapanı Ulu Allah'a havale etmek istiyorum. Büyüklerimin tutumu böyle idi. Beni de onlara uymaya sevk eden Allah'a hamdolsun.” (Haznevî, 1983: 561).

Şeyh Ahmed talebelerine sürekli inkârcılarına ve kendisini kıskananlara karşı müsamahakâr davranmalarını, onlardan gelen eziyetlere katlanmalarını, onlarla karşılaşınca güler yüzlü ve tatlı sözlü olmalarını tavsiye ederdi (Haznevî, 1983: 561).

2.8.19. Yaptığı Amelde Niyetini Kontrol Etmesi

Şeyh Ahmed Haznevî, “Ameller niyetlere bağlıdır. Herkes niyet ettiğini elde eder.” Hadisine göre amel etme hususunda çok hassas idi. Her sözünde ve her hareketinde bu hadisi rehber edinirdi. Öyle ki, binlerce kişi tarafından kınansa bile hiçbirine aldırış etmez, iyi niyetsiz bir kuruş bile harcamazdı. Nitekim bir ara hizmetçisi Said, üç yıldır dergâhlarında barınmakta olan bir fakirin kovulmasını emretmişti. Çünkü söz konusu fakir bir kusur işlemişti. Bu arada Şeyh sohbe gelince, orada bulunan ve çoğunluğunu gariplerin meydana getirdiği müridler topluluğunun önünde, sözü geçen fakir huzura geldi ve yalvararak tekkede bırakılmasını rica etti. Şeyh, adamın bu ricasını hemen yerine getirmekten kaçındı ve ona: “Yakamı bırak da niyetim saf hale gelsin.” dedi. Fakat adam bu cevaba rağmen susmadı, daha ısrarlı şekilde yalvarmaya ve geri alınması konusunda rica etmeye devam etti. Buna rağmen Şeyh onun ricasına kulak asmadı. Ama bir süre sonra sözü geçen fakiri yanına çağırarak kendisine: “Şimdi niyetim saf hale geldi, gitme, burada kal.” dedi (Haznevî, 1983: 549).

Bu konuda bizzat kendisi şu olayı anlatmıştır: “Bir ara hacca gitmek hususunda içimde güçlü bir özlem meydana geldi. Zaman kaybetmeden yol hazırlığı yaptım. Fakat bir süre sonra içimden bu konuda nefsimi imtihan etme duygusu geçti. Nefsime hac yolculuğu için ayırmış olduğum malı fakirlere dağıtmayı ve hacca gitmekten vazgeçmeyi önerdim, teklifimi reddetti, hacca gitmeyi arzu ettiğini belirtti. Bunun üzerine ben de nefsimin arzusuna karşı koymak için hacca gitmekten vazgeçtim. İyi niyete sahip olmaksızın, hiç kimseye bir çörek bile vermem.” (Haznevî, 1983: 549).

2.9. Çocukları

Şeyh Ahmed Haznevî iki evlilik yapmıştır. İlk eşi Amine'den Zekiye adında bir kızı, Masum, Alaeddin ve İzzeddin adında da üç erkek çocuğu olmuştur. Şeyh Ahmed'in bu

üç evladı kendisinden hilafet almış ve sırasıyla babalarının makamında oturmuşlardır. Zekiye adındaki kızı da Şeyh Ahmed'in babaları bir fakat anneleri ayrı olan abisi Hacı Emin'in oğlu Muhammed Said ile evlenmiştir¹

Şeyh Ahmed, ilk eşi Âmine hanımın vefatının ardından Şeyh Abdurrahman Taği'nin torunu, Bitlis/Mutki'li Molla Abdalbaki'nin kızı ve mürşidi Şeyh Hazret'in yeğeni (kız kardeşinin kızı) olan Saide hanımla evlenmiştir. Bu evliliklerinden sadece Abdülgani adında bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir (Kişisel görüşme, 2014).

2.10. Halifeleri

Şeyh Ahmed Haznevî yaşamı boyunca birçok talebe ve salık yetiştirmiştir. Bu talebeleri farklı bölgelerde irşat vazifesini icra etmiş, insanları hakka ve hakkaniyete yönlendirmeye çalışmışlardır.

Şeyh Ahmed'in talebe ve salıkları arasından on üç kişi hilafet izniyle serfiraz olmuştur. İsimleri ise şu şekildedir; Oğlu Şeyh Muhammed Masum / Şeyh Muhammed Maşuk Nurşinî / Molla İbrahim Gırêsivêr/ Molla Abdullatif Amude / Molla Muhammed Sıddık Tepevank / Hacı Hüseyin Kertvenî / Molla Abdurrezzak Pırêmirî / Molla Ahmed Şeyhî / Molla Salih / Seyyid Abdulkhakim Bilvanisî / Molla Muhammed Reşid / Hacı Musa / Molla Cüneyt.

Yapılan bazı görüşmeler ve Şeyh Ahmed'in oğlu Şeyh Alaeddin Haznevî'nin ardından bırakmış olduğu vasiyet neticesinde Şeyh Ahmed'in halifelerinin sadece bu on üç kişi olmadığı, oğulları Şeyh Alaeddin ve Şeyh İzzeddin'in de kendisinden hilafet izni aldıkları bilgisine ulaşmaktayız. Zira söz konusu vasiyette Şeyh Alaeddin, Şeyh İzzeddin'e hilafet verdiğini belirttikten sonra “kardeşim İzzeddin aynı zamanda babamdan da izinlidir.” der (bkz. Alaeddin Haznevî'nin vasiyeti)²

¹ Abdulkadir Haznevî ile 14.12.2014 tarihinde yapılan mülakat.

² Şeyh Alaeddin'in vasiyetinin fotokopi nüshası, yanımızda mevcut olduğu gibi, birçok ilgisinin yanında da mevcuttur.

2.11. Eserleri

Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin bizzat yazmış olduğu herhangi bir eseri bulunmamaktadır. Fakat vefatının ardından, özelde ve genelde yapmış olduğu sohbetleri derlenmiş ve *Suhab* (Sohbetler) adında bir kitap meydana getirilmiştir. Farklı kesimden insanlara göndermiş olduğu mektupları da yine aynı şekilde toplanmış ve böylelikle *Mektubat* adında bir eser ortaya çıkmıştır.

Şimdi aşağıda kısaca bu iki eser hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

2.11.1. *Mektubat*

Tasavvufun ilk dönemlerinden itibaren sûfiler mektup yazmayı irşad ve eğitim hizmetinin bir parçası olarak görmüşlerdir. Bu mektupların muhtevası dikkate alındığında sûfilerin mektupları yöneticileri uyarmak ya da onlara bazı istekleri iletmek, ilim ehli kimselerle görüş alışverişinde bulunmak, soruları cevaplamak, yanlarında olmayan müridlerin seyrü sülûk esnasında karşılaştıkları problemleri çözmek ve rüyalarını yorumlamak gibi amaçlarla kaleme aldıkları görülür (Öngören, 2004: 21).

İlk zahid sûfilerden Hasan-ı Basrî'nin başta Ömer b. Abdulaziz olmak üzere devrin âlim ve yöneticilerine mektup yazarak bazı tavsiyelerde ve nasihatlerde bulunduğu bilinmektedir. İbrahim b. Edhem'in de kendisine sorulan sorulara cevap niteliğinde mektuplar yazdığı, ayrıca Sufyan es-Sevrî ve Evzâî ile zaman zaman mektuplaştığı nakledilmektedir. III. ve IV. Yüzyıllarda yaşayan sûfilerin mektuplarında dinî nasihatlerin yanı sıra ağırlıklı olarak tasavvufun inceliklerine, bazı makam ve hallerin izahatına yer verilmiştir (Öngören, 2004: 21).

İmam-ı Rabbanî'nin yöneticilere, âlimlere ve müritlerine yazdığı, tasavvuf meseleleri ve kelam terminolojisi ağırlıklı mektuplarından sonra Nakşibendi-Müceddidî tarikatında mektup geleneğinin daha da yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. İmam-ı Rabbanî'den sonra geleneği oğlu Muhammed Masum, Muhammed Murad Buharî, Beyzade Mustafa Ahıskavî, Köstendillî Süleyman Şeyhî gibi şeyhler devam ettirmiş, bu gelenek Halid el-Bağdâdî, ve takipçileri Abdurrahman et-Tağî, Muhammed Sami, Şeyh Fethullah, Muhammed Ziyaeddin ve Ahmed Haznevî vasıtasıyla günümüze kadar gelmiştir (Öngören, 2004: 23).

Şeyh Ahmed Haznevî'nin mektupları da büyük ölçüde seleflerinki gibi olup bu mektupların sayısı 150 dolayındadır. Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin talebelerine ve sevdiklerine yazdığı nasihat veren mektupları vefatından sonra oğlu Şeyh İzzeddîn tarafından toplanmıştır (Çağlayan, 1996: 90).

Söz konusu eser bir dönem Nusaybin'in müftülüğünü yapmış olan Hasip Seven tarafından tercüme edilerek hocası Muhammed Diyauddin Norşinî'nin mektuplarıyla birlikte *Mektubat* adıyla 1982 senesinde İstanbul'da Seriyye kitapevince basılmıştır.

2.11.2. *Suhab*

Bu kitap Şeyh Ahmed Haznevî'nin sohbetlerinden oluşmaktadır. Şeyh Ahmed bu sohbetleri Kürtçe yapmıştır. Oğulları Şeyh Alaeddin, Şeyh İzzeddin ve halifesi Molla Abdullatif Amude ise bu sohbetleri Arapçaya çevirerek kaleme almışlar ve hattı düzgün olan Molla Ramazan Berzancî'ye yazdırmışlardır. (kişisel görüşme, 2014)¹

Bu sohbetlerin Türkçe'ye çevirisi henüz yapılmamış olmakla beraber fotokopi nüshaları birçok kişide bulunmaktadır (bkz. Ek. 4).

2.12. Eserlerinde Yer Verdiği Kitap İsimleri

Suhab adlı eserinde Şeyh Ahmed Haznevî, Aşağıdaki sıralamada en son yer alan eser haricinde, tamamıyla tasavvufî eserlere atıfta bulunmuştur. Söz konusu eserler ve müellifleri şunlardır;

Behcetü's-seniyye / Muhammed Hani (bkz. s.16), *Hadikatu'n-nediyye* / Süleyman el-Bağdadî (bkz. s.16), *Reşehat* / Ali b. Hüseyin el-Herevî (bkz. s. 30, 31, 36, 40, 52, 70, 83), *Suhat Seyda* / Abdurrahman Taği (bkz. s.44), *Mektubat* / Ahmed Faruk Serhendî (bkz. s.52), *Mesnevi* / Celaleddin Rumî (bkz. s.53), *Nefehat* / Abdurrahman Camî (bkz. s.83), *Zevacır* / İbn-i Hacer el-Heytemî (bkz. s.40).

Mektubat adlı kitapta değindiği tasavvufi eserler ve müellifleri:

Kencetü'l-cevahir / Maksud Halhal (bkz. mkp.7), *Nuru'l-hidaye ve'l-irfan* / Muhammed Esad Zade (bkz. mkp.7), *Ziyü'l-kitap* / Muhammed Murad Mekkî (bkz. mkp.7), *el-*

¹ Abdülkadir Haznevî, Kişisel Görüşme, 2014.

Keşfu ve't-tebyin / Ebi Hamid el-Ğazalî (bkz. mkp.7), *Nefehat* / Abdurrahman Camî (bkz. mkp.77, 120), *Mektubat* / Ahmed Faruk Serhendî (bkz. mkp.7, 78, 120), *Hamiş el-reşahat* / Muhammed Murad b. Abdullah el-Kazanî (bkz. mkp.91), *Risale* / Şeyh Fethullah Verkanisî (bkz. mkp.33, 120, 144), *İşarat* / Şeyh Abdurrahman Taği (bkz. mkp.120), *Behcet'us-seniyye* / Muhammed Hanî (bkz. mkp.7, 120), *el-Mineh'ul-halidiyye* / ? (bkz. mkp.33, 120), *el-Envar'ul-kudsiyye* / Abdulvahhab Şa'ranî (bkz. mkp.53, 120), *Mekubat Mevlana Halid* / der. Şeyh Muhammed Esad Sahip Zade (bkz. mkp.53, 120), *Reşahat* / Ali b. Hüseyin el-Vaiz el-Herevî (bkz. mkp.7, 33, 40, 53), *İhya-u Ulumud'din* / Ebu Hamid el-Ğazalî (bkz. mkp.30, 31), *Terğib'ul-müştak* / Abdulmuti el-Semlavî (bkz. mkp.31), *Risalet'ur-rabbani bi Hamişi Mektubatihi* / Ahmed Faruk Serhendî (bkz. mkp.33),

Mektubat adlı kitabında atıfta bulunduğu fıkıhla ve nadiren de olsa diğer ilim dalları ile alakalı eserler ise şunlardır;

Tuhfet'ul-muhtaç / İbn Hacer el-Heytemî (bkz. mkp.7, 9, 31, 55, 77, 89, 91, 124, 144), *Haşiyet tuhfet'ul-dağıstanî* / Abdulhamid Dağıstanî (bkz. mkp.7, 89), *Feth'ul-muin* / Abdulaziz el-Melibarî (bkz. mkp.7, 9, 124), *İanet'ut-talibin* / Ebu Bekir Osman b. Muhammed Şetta el-Demyatî el-Bekrî (bkz. mkp.7, 9, 77), *El-Um* / Muhammed b. İdris (İmam Şafii) (bkz. mkp.7), *Hadremî* / Abdullah el-Hadremî (bkz. mkp.7), *Haşiyet Süleyman el-Kurdî* / Muhammed b. Süleyman el-Kurdî el-Medenî (bkz. mkp.7, 89), *Fetava el-remelî* / Ahmed b. Hamza el-Remelî (bkz. mkp.7, 47, 124), *Şerh'ul Menhec* / Zekeriyya b. Muhammed el-Ensarî (bkz. mkp.7), *Camiu's-sağir* (Hadis kitabı) / Muhammed Abdulhay el-Luknevî (bkz. mkp.7), *Nihaye* / Muhammed el-Remelî (bkz. mkp.9, 55, 77, 91), *Muğni'l-muhtaç* / Muhammed el-Şirbinî (bkz. mkp.9, 77), *Şirvanî* / Abdülhamid Şirvanî (bkz. mkp.9, 47, 55, 89), *Haşiyetü'l-buceyremi ala'l-ikna'* / Süleyman Buceyremî (bkz. mkp.23, 55), *Fetava'l-hadisiyye* / İbn Hacer el-Heytemî (bkz. mkp.25), *Fetava'l-kûbra* / Ahmed Remelî (bkz. mkp.31, 77), *İkna'* / Muhammed el-Hatip el-Şirbinî (bkz. mkp.55), *İbnu kasım ala'l-menhec* / Ahmed b. Kasım el-İbadi (bkz. mkp.55, 89), *Minhac* / Yahya b. Şeref el-Nevevî (bkz. mkp. 91, 124), *El-Ravda* / Yahya b. Şeref el-Nevevî (bkz. mkp. 91), *El-Mecmu'* / Yahya b. Şeref el-Nevevî (bkz. mkp.144), *Haşiyetü'l-reşidî* / Hüseyin b. Süleyman el-Reşidî (bkz. mkp.124), *Sahih-i Müslim* / Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî el-Nisaburî (bkz. mkp. 47).

BÖLÜM 3: AHMED EL-HAZNEVÎ VE HAZNEVÎYYE TARİKATI

3.1. Haznevîyye Tarikatında Bey'at

Türkçe'de “bîat” olarak kullanılan bey'at sözcüğü, lugatta; “satmak, satın almak, el vermek, alış-veriş yapmak, karşılıklı anlaşmaya varmak, itaat etmek” anlamına gelirken (İbnu Manzûr, 1990: 23-26), tasavvuf literatüründe ise, müridin, mürşidine sadâkatle bağlı kalacağına, kendisine tam anlamıyla teslim olacağına, haramlardan sakınıp, helâle sarılacağına, tövbe ederek bir daha günah yapmayacağına dâir ahitte bulunması ve bu ahde Allah'ı, Rasûlü'nü ve o yolun mürşidini şâhit göstermesidir (Türer, 1992; Dağıstanî, 1982; Yıldırım, 2009).

Bir mürşide biat edilerek tarikata girmeye “ahz-ı tarikat”, el almaya ise “ahz-ı yed” denilmiştir. Tarikat şeyhine intisap etmek isteyeninin mutlaka o tarikatın mürşidine biat etmesi gerekir. Müridin mürşidine olan mânevi bağlılığını ve teslimiyetini simgeleyen biat ile müridin şeyhin manevi yönünden feyizlenmesi beklenir (Öngören, 2011a: 96).

Tasavvuf erbabı, Kur'an'da ve sünnette biat'tan söz edilen ayet ve hadislerin mevcudiyetinden yola çıkarak bunun Kuran ve sünnet kaynaklı olduğunu söylemişlerdir (Selvi, 1995: 182-184).

Hindistanlı meşhur tasavvuf âlimi Eşref Ali¹ (ö. 1943) bey'at'ın kaynağına ilişkin şöyle der:

“Birtakım zâhir ehli, tasavvufta bey'atın Hz. Peygamber'den (s.a.v) nakledilmediğini ve dolayısıyla bunun bid'at olduğunu söylemektedirler. Onlar, “Peygamberimiz (s.a.v) sadece yeni islama girmekte olanlar için İslam'a girme bey'at'ı ve Müslümanlar için de cihat bey'atı yapıyordu.” diyorlar. Hâlbuki bey'atla ilgili hadislerde muhatap alınan kişilere bakacak olursak, bu tür bey'atların Müslümanlar için de gerekli olduğu

¹ Hindistan'ın Muzaffernagar bölgesindeki Tehâne'de doğdu. İlk öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra Diyûbend'e giderek el-Medresetü'l-âliye'ye devam etti. Tasavvufî cephesinin ağır basması üzerine öğretim faaliyetini terkedip irşad amacıyla Hindistan'ın çeşitli bölgelerine seyahatler yaptı. Tasavvufu, ifrat ya da tefrit noktasına getirenlere karşı, tasavvufun aslî yapısını, Kur'an ve sünnetten deliller getirerek açıkladı. 1362/1943 yılında Tehâne'de vefat etti (Ansarı, 1995: 472).

anlaşılacaktır. Netice de bu bey'atların, sadece cihad için değil, aksine hadislerin delâlet ettiği manalardan anlaşıldığı üzere çeşitli amellere devam etmeye önem vermek için de olduğu görülmektedir (Tanevî, 1995: 33).

Tasavvuf ehli tarafından biatın mânevî olgunluktaki önemi vurgulanmakta olup, bunlardan biri olan Suhreverdî (ö. 632/1234) ise bu konuda şunları söylemektedir:

“Sâdık ve samimi olan mürid, mürşidinin irade ve hükmü altına girip sohbetiyle şereflenerek, onun edebiyatı ile edeplenirse; lambanın kandilinden ışık aldığı gibi, mürşidin bâtından müride, manevi bir hal ve feyiz geçer. Mürşidin sözleri müridin batınına sirayet edip yerleşir ve müridin batınında emanet edilmiş en güzel hallerden biri olur. Böylece mürşidin hali, müridin onunla sohbeti ve sözlerini can kulağı ile dinlemesi sebebiyle müride intikal eder. Bu da ancak, nefsini mürşidinin emrine râm etmiş, kendi iradesinden sıyrılmış, ihtiyarını terk ederek mürşidinde fâni olmuş bir mürid için meydana gelir (Sühreverdî, 2014: 136).

Nakşiliğin bir kolu olan Haznevîyye tarikatına intisap etmek isteyen bir mürid adayı da öncelikle ya doğrudan postta oturan şeyhten veya bu konuda izinli olan vekilinden el alır. Daha sonra bu yola ilk adımını atan müride sırasıyla şu vazifeleri yapması kendisine belirtilir: Tövbe niyeti ile abdest almak, tövbe niyeti ile boy abdesti almak, iki rekât tövbe veya istihare niyetiyle namaz kılmak, günahlarını hatırlayarak rabbi ile arasında tövbe etmek, yirmi beş defa “estağfirullah” demek, başta efendimiz (s.a.v) olmak üzere, Nakşibendî silsilesinin büyüklerine sıra takip edilerek fatiha hediye etmek. Ölüm tefekküründe bulunmak, Mürşidini düşünmek; rabita yapmak (Selvi, 2014: 514).

Bu şartlar, Nakşî tarikatının mürşidleri tarafından tespit ve tarif edilmiştir. Bunların samimiyet ve ihlasla yapılması takdirinde büyük faydaların elde edileceğine kanaat getirilir.

3.2. Tarikat Adabı

Her tarikatın, mensuplarını eğitme ve yetiştirme hususunda ortaya koydukları bazı doktrinleri olmuştur. Tasavvuf dilinde bunlara “tarikat adabı” denmiştir. Adaplar sayesinde müridin nefsinin manevi kirlerden arındırılıp kemal mertebesine ulaşıldığına inanılır. Bütün tarikatlar, geliştirmiş oldukları bu prensipleri Kur'an ve sünnetle bağdaştırma gayreti içerisinde girmişlerdir.

Diğer tarikatlar da olduğu gibi Haznevîyye tarikatında da bir takım edepler mevcuttur. Nakşibendi tarikatının bir kolu olan Haznevîyye de mevcut olan edepler Nakşibendi

tarikatına özgü olan edeplerden ibarettir. Geleneğe sıkı sıkıya bağlı olan Haznevîler, Şah-ı Nakşibend'ten sonra bu edeplere Halid el-Bağdadî zamanında yeni bir çehre kazandırıldığı ve bunun kendilerine kadar korunarak intikal ettiğini sıkça söylemektedirler. Haznevîyye tarikatına giren bir müritten, bu yoldan istifade edebilmesi için tarikatta mevcut olan adap ve edeplere riayet etmesi istenmektedir.

Şimdi de Haznevîyye tarikatında mevcut olan adapların her birini ayrı bir başlık altında ele alıp izah etmeye çalışacağız.

3.2.1. Hatme-i Hâcegân

Her tasavvuf ekolün de, gerek ferdî gerekse topluca gerçekleştirilen birtakım zikir çeşitleri bulunmaktadır. Hatme-i Hâcegân da Nakşibendi tarikatında topluca yapıлып, bu yola has olan bir zikir çeşididir. Cemaat halinde toplu olarak icra edilen Hatme-i Hâcegân aynı zamanda münferit olarak da yapılabilmektedir.

Hatme sözcüğü ile Kur'an-ı Kerim'in hatmedilişi, yani baştan sona okunmuş olması kast edilmektedir. Tasavvuf ilminde kullanılmakta olup aslı Farsça olan hacedan kelimesi ise, Hacı'nin çoğuludur. Hacı; hoca, mürid, vb. anlamlara gelmektedir. Hatme-i Hâcegân hocaların ve müridlerin hatmesi demektir (Hanî, 2010: 287). Bu zikir esnasında okunan Fatiha ve İhlas sureleri ile Kur'an hatmedilmiş gibi sevaba erişileceği mülahazasıyla bu zikre, böyle bir ad verilmiştir.

Haznevîyye tarikatında Hatme-i Hâcegân halkasında bulunanlar arasından İnşirah Suresi'ni ezber olanların sayısı on kişiden fazla ise yapılan hatmeye, Hatme-i Hâcegân-ı kebîr (büyük Hatm-i Hâcegân), şayet bunların sayısı on kişiden az ise Hatme-i Hâcegân-ı sağîr (küçük Hatm-i Hâcegân) denilmektedir.

Büyük Hatme-i Hâcegânın icra edilişi şu şekildedir:

Öncelikle Hatme'yi yapan kişinin vereceği komut ile sessiz bir şekilde 25 defa istiğfar getirilir. Ardından yapılacak zikirlerin sayısının karıştırılmaması için önceden belirlenmiş kişi tarafından cemaate taş dağıtılıp zikirlerin taksimi yapılır. Taş dağıtma işlemi gerçekleştirildikten sonra verilen komut üzere sırasıyla; 7 defa Fatiha Suresi okunur. Bu Fatiha'ları sağdan 7 kişi olmak üzere herkes bir defa okur. Ondan sonra 100 adet salâvatı şerîfe, sonra 79 adet İnşirah sûresi, ondan sonra 1001 adet İhlâs-ı şerife ve sonra

7 kere Fatiha-ı şerife okumalıdır. Fakat bu defa Fatiha-ı şerifi sol tarafta oturanlar okumalıdır. Ondan sonra 100 kere Salâvat-ı şerife getirilir. Bunların ardından taşlar toplanır ve Hatm-i Hâcegânı icra ettiren tarafından silsile duası yapıp Kur'an'dan bir sure okunur ve katılımcılar 25 defa istiğfar getirerek bu ameli nihayete erdirmiş olurlar.

İcrâ bakımından büyük ve küçük hatme arasında iki nokta da farklılık bulunmaktadır. Küçük Hatme-i Hâcegân'ın diğerinden farklı iki noktası ise küçük hatmede 79 adet İnşirah Sûresi ve 1001 adet İhlas Sûresi okunmaması, bunların yerine 500 defa Ya Baki ente'l Baki denmesidir.

Nakşibendî tarikatında yapılan zikirden fayda görebilmek için “Vukuf-i adedî” prensibine yani zikir sayısına dikkat etmek şarttır (Bağdâdî, 2010: 57).

Hatm-i Hâcegân erkekler ve kadınlar tarafından ayrı ayrı icra edilir. Erkeklerin yaptığı Hatm-i Hâcegân'a kadınlar iştirak edememektedir. Ecir ve faydasından istifade etmek isteyen kişilerin Nakşibendiyye yoluna intisap etmeleri istenmektedir.

Şeyh Ahmed Haznevî hatme hakkında şunları söyler; Hatme, her mürşit döneminde farklı bir şekilde ve zamanda icra edilmiştir. Kimi mürşitler haftanın belli günlerinde, kimisi ise sadece bela ve musibet gibi olumsuz hadiselerin gerçekleştiği vakitlerde mensuplarına uygulanmasını tavsiye etmişlerdir. Nakşibendî tarikatına intisap etmeyen birinin Hatme'ye dâhil olması sahih değildir. Halidiye-i Haznevîyye kolunda ise bu adabın her gün yapılması ve mümkünse ikindiden sonra, değilse yatsı vaktinde icra edilmesi tavsiye edilmiştir (Haznevî, 1982: 276).

3.2.2. Rabıta

Nakşibendî-Haznevî Tarikatında rabıta en önemli adab ve erkândan, terbiye ile tezkiye enstrümanlarından biridir. Rabıta kelimesi sözlükte, “iki şeyi birbirine bağlayan bağ, alaka, muhabbet neticesinde gerçekleşen mensubiyet, cesaret sahibi ve güçlü olmak” gibi manalara gelmektedir (Kadirî, 1962: 17-18). Tasavvufta ise müridin mürşidine kalbini bağlaması neticesinde, hem yüzünü hem de ahlak ve davranışlarını hayal etmesini ifade eder. Tasavvuf tarihine bakıldığında önceleri şeyhi sevmek, kalbini ona bağlamak gibi yollarla ondan feyiz almaya ve onun gibi hareket etmeye çalışılırken sonraları bu hususlar şeyh düşünülerek elde edilmeye başlanmıştır (Tosun, 2007: 378).

Bazı mutasavvıflar rabıtayı şu şekilde anlatmışlardır: Rabıta, Allah'ın muhabbetine ulaşmak için müstakil bir irşad metodudur. Mürid, yüksek derecelere ulaşmış, kâmil bir şeyhe kalbini bağlayıp ondan ayrı yerde olsa da, simasını hayal etme yoluyla onunla mânen irtibat kurmuş olur, böylelikle ondaki güzellikleri kendisine yansıtır onun gibi maksuda yani ilahi muhabbete vasıl olur (İldırar, 2013: 219).

İmam-ı Rabbânî rabıtanın ehemmiyeti hakkında şunları söyler:

“Bizim fayda vermemiz ve faydalanmamız yansıma (akis) yoluyladır. Müridi sahip olduğu muhabbet sayesinde her dem bağlı olduğu şeyhin rengiyle renklenir. Yansıma yoluyla onun nurlarıyla nurlanır. Faydalandırma ve faydalanma konusunda daha niçin halleri bilmeye ihtiyaç duyulsun ki! Görmez misin karpuz her dem güneşin ışığıyla yetişir ve nihayet olgunlaşır. Ne karpuzun geliştiğini bilmesi ve ne de güneşin olgunlaştırdığı şeyin karpuz olduğunu bilmesi gerekir. Evet, kendi arzusuyla sülûk etmek ve başkasının sülûk yollarında geçmesini sağlayabilmek için bilgi gerekir. Fakat bu diğer tarikatlara mahsus bir sülûk şeklidir. Ashabın yolundan ibaret olan bizim tarikatımızda bu asla lazım değildir. Bu yolun öncüsü olan şeyhin bu konularda yeterli bilgisi olsa bile diğerlerinin bunları bilmesi gerekmez. Bu sebeple genç, yaşlı, kadın, erkek, ölü veya diri bu yolun yolcusu olan herkes Allah'a vuslat konusunda eşittir. Çünkü gerek muhabbet rabıtası gerekse devlet sahibi şeyhin teveccühüyle onların hepsi en son maksada yönelmişlerdir” (Serhendî, 2014: 66-67).

Rabıtayı bir terbiye usûlü olarak benimseyenler rabıta yapılan zatın, Allah'ın muhabbetini elde etmiş, fenâ-bekâ mertebelerini geçmiş, maksada ulaşmış kâmil ve salih bir zat olmasını gerekli görürler. Bu vasıfları taşımayan zevatın, hali, ahlâkı ve ameli müstakim olsa da rabıtaya ehil sayılamayacağı düşüncesindedirler (Arvâsî, 1994: 26).

Mutasavvıflar arasında insanları Allah'a ulaştırma hususunda ortak bir yol kabul edilen râbıtaya riâyet eden mürid, zamanla mürşidinde bulunan kemalatın kendisine aksetmesine sebep olur (Gündüz, 2007: 28). Bundan sonra da bu durum, müridin zamanla mürşidinin yaşantısını benimsemesi, onda bulunan güzel ahlak, edep ve faziletiyle bezenmesi, şahsiyetinin onun şahsiyetinde eriyip onunla aynîleşmesine götürür (Öztürk, 1982: 79). Bu durum müridi, ilk başta “fena fi'ş-şeyh” daha sonra da “fenâ fi'r-Rasûl” ve , “fenâ fillâh” makamına ulaştırır.

Rabıta, çok farklı şekillerde yapılabilmektedir. Rabıtanın temelinde muhabbet olduğu için, herkesin mürşide karşı olan muhabbeti ve sevgi meşrebi bir değildir. Fakat

rabitanın genel olarak birtakım usul ve edepleri vardır. Rabıta bunlara göre yapılmalıdır. Rabıtayı yapılış zaman ve şekline göre Nakşibendîler iki gruba ayırmış ve bunları şöyle tarif etmişlerdir:

1- Mürşidin huzurunda yapılan rabıta: Mürid, mürşidinin huzurunda rabıta yaparken, onu yüksek ve görkemli bir taht üzerinde oturan azamet sahibi bir sultan gibi görür. Kendisini de onun huzurunda efendisinden kaçmış ve daha sonra yakalanmış boynu bükük vaziyette duran bir fakir gibi bulur. Kalbini bir dilenci torbası gibi açarak mana sultanının huzuruna arz eder. Bu hal, hayal ile değildir. Çünkü orada mürşid hazırdir ve hayale gerek yoktur. Mürid, ümit ve edeple mürşidinin vereceği manevi hediyeleri bekler, ondaki nur ve feyze talip olur. Bütün duygularını ve sevgisini onda toplar (Haşimî, 2014: 80-81).

Rabıtada hedef olunan sadece mücerret bir şekilde mürşidin yüzünü düşünmek değil, belki bundan ziyade onun özünü ve sırrını düşünmektir. Rabıta yoluyla mürşitten alınacak ilâhî marifet, sevgi, feyiz ve nur gibi manevi hasletler mürşidin kalbindedir. Kalbe ise, kalple girilebilmektedir; bunun için mürşidin huzurunda da olsa, mürid rabıtada baş gözünü kapatır, gönül gözünü açar; gönül diliyle mürşide arz-ı hal edilir; himmet istenir. İnsanın yüzü zatını temsil eder; öz, gönlün penceresidir, bakış ve nazar iki kaşın arasında gerçekleşir; bunun için rabıtada önce kâmil insanın yüzü, sonra özü hedefe alınır (Haşimî, 2014: 81).

2- Mürşidin gıyabında yapılan rabıta: Mürşidin gıyabında yapılan rabıta iki kısma ayrılmaktadır. Biri günlük ders olarak yapılan rabıta, diğeri ise müridin sürekli yapması istenilen ve bütün zamana yayılan rabıta çeşididir. Usulüne uygun yapılan rabıttan çok büyük faydaların elde edileceğine inanılmaktadır. Bu usulleri kısaca izah edelim (Haşimî, 2014: 81):

Günlük ders olarak yapılan rabıta: Mürid, günlük rabıtasını yapacağı zaman, normal zamanlarda akşam namazının akabinde, Ramazan ayının ve orucun bereketinden istifade etmek için ise ramazan ayında rabıta gündüz yapılmakta olup mürid, öğle namazından sonra abdestli bir şekilde kibleye karşı edep üzere oturur, gözlerini yumup, yirmi beş defa estağfurullah der. Şeyhinin, ilâhî nura ayna olan ve dolunay misali parlayan cemâlini hayalinde canlandırır. Onu gözünün önüne getirmeye ve ondaki

nurlardan nasiplenmeye çalışır. Bunun için mürşidinin iki kaşı arasından çıkan süt şeklindeki bembeyaz ilâhî nurun ve feyzin müridin ağzından girip kalbine aktığını veya doğrudan kalbine geldiğini, kalbinden damlacıklar halinde yayılarak bütün vücudunu sardığını düşünür. Rabîta esnasında mürid sadece gelen nur ile meşgul olur. Bununla birlikte gelen ilâhî nurun mürşidi üzerinden geldiğine itikat etmesi yeterlidir. Buna 10-15 dakika devam etmesi tavsiye edilmektedir. Rabîtanın en az süresi beş dakika kadar olduğu belirtilmiştir. Duruma göre bu süre uzatılabilmektedir. Rabîtanın sonunda yirmi beş defa estağfurullah diyerek gözler açılır (Haşimî, 2014: 81-82).

Bütün zamanlara yayılan rabîta: Buna manevi ve hayalî rabîta da denir. Bu rabîtanın birçok şekli bulunmaktadır. Belli bir vakte bağlı değildir. Her iş ve ibadetten önce yapılacak bir rabîta şekli vardır. Bu rabîtada mürid bütün vakitlerini mürşidi ile beraber geçirmeye çalışır, görülen şeylerden ibret alır, edebini güzelleştirir. Tasavvuf ehli tarafından, rabîtanın feyzi ve aydınlığı içinde yapılan amellerin güzel olacağı, insanın, varsa riyasını göreceğini, daha sonra ihlâsa sarılıp, kusurlarını fark edeceği belirtilir (Haşimî, 2014: 82).

Şah-ı Hazne, müridin günlük işleriyle meşgul olurken yapacağı hayalî rabîtayı beşinci mektubunda şöyle tarif etmiştir: Mürid, sanki üstadı daima kendisiyle berabermiş gibi, hatta helâya gittiği, cinsi münasebette bulunduğu, bir şey yediği, dostlarıyla konuştuğu, başkalarıyla karşılaştığı zamanda da onu hatırlamayıp anması ve ilk yatacağı ve uykudan kalktığı vakitte, başucunda bulunduğunu; talebeye ders verirken, dersi bitirirken, namaza ilk kalkarken, namazı bitirirken onu mülâhaza etmektir. Mümkün olduğu kadar bu mülâhazaya devam edip, nefsin sevdiği şeye iltifat edilmemesi gerekir (Haznevî, 1982: 270).

3.2.3. Vird

Lugatta “gelmek, suya ulaşmak, akan su, dere ve suya giden topluluk” gibi anlamlara gelen vird kelimesi (çoğulu evrad), tasavvufî kaynaklarda sûfilerin günlük olarak yaptıkları zikre ve ibadet çeşitlerine denmektedir (Kara, 1995: 533-534).

Zikir, dil ve kalp olmak üzere iki yol ile yapılabilmektedir. Tasavvuf dilinde dil ile yapılan zikir çeşidine açık zikir anlamında “zîkr-i cehri” kalp ile icra edilen zikre ise gizli zikir manasında “zîkr-i hafî” denmiştir. Bu itibarla tarikatların müritlerine yönelik

olan zikir telkininde farklılıklar bulunabilmektedir. Kimi tarikatlar mensuplarına açık zikri kimisi ise gizli zikri telkin etmektedir.

Nakşibendî tarikatında Şah-ı Nakşibend lakabıyla meşhur Şeyh Bahaeddin Nakşibend'e kadar tek başına yapılan zikirler sessiz, cemaat halinde topluca yapılan zikirler ise sesli yapılırdı. Fakat anlatıldığı kadarıyla Şah-ı Nakşibend, Şeyh Abdülhalık-ı Gucdevanî'nin ruhaniyetinden almış olduğu emir doğrultusunda müritlerine gizli zikri emir buyurmuştur (Hanî, 2011: 72). Böylelikle Şah-ı Nakşibend'ten itibaren bu meşrep üzere bulunanlar gizli zikre yönelmiş ve bu zikir çeşidi günümüze kadar tarikatın esas haline gelmiştir.

Nakşîler; dil ile yapılan zikrin her zaman mümkün olamayacağını, kalp ile yapılan zikrin ise her zaman mümkün olabileceğini söyler ve böylelikle fayda bakımından gizli zikrin açık zikirten daha üstün olduğunu ifade ederler (Erbilî, 2005: 405).

Nakşibendi tarikatında zikir ile kast olunan; gafleti ortadan kaldırıp kişiyi huzur ehlinden kılmaktır. Çünkü gaflet kalpten çıktığı zaman sükût bile edilse mürit yine zikir ile meşgul olur denilir (Kelâbâzî, 2011: 122).

Haznevîyye tarikatında günlük olarak yapılan zikir yani vird tarikata intisap edildikten sonra şeyhten alınan izin doğrultusunda, ilk başta beş bin defa “Allah!” demekle başlar. Bu sayının altına düşülmez. Müridin talebi veya mürşidin uygun görmesi üzerine belli aralıklarla bu sayı yedi bin, dokuz bin yahut on bir bin olmak üzere tekli olarak yirmi bir bine kadar çıkarılabilir. Bu sayıya ulaşıldıktan sonra eğer şeyh uygun görürse ona letaif zikrinin talimatını yapar yoksa onun virdini bu sayının üzerine çıkarır. Müride bu zikrin talimatı ya şeyh veya şeyhin belirlediği işe ehil biri tarafından yapılır. Bu zikir ayrıntılı olarak şu şekilde yapılır:

Mürid abdestli bir şekilde kibleye döner, sağ ayağını sol ayağının altından ve sol ayağı da dik duracak şekilde oturur. Oturduğu yer eğer duvar veya bir zira'dan yüksek engelin önü ise üzerine örtü atmasına gerek yoktur. Şayet böyle bir yer değilse o zaman üzerine dizlerine kadar örtecek bir bez çeker. Zikre başlarken gözlerini kapatıp, günahların bütün kalbini sardığı ve bu halde Allah'ı zikredemeyeceğini, bu sebep ile Allah'ı zikredebilmek için yardımına muhtaç olduğunu düşünerek yirmi beş defa “estağfirullah” der. Ardından dokuz adet Fatihâ Suresi okunup, her bir Fatihâ başta

peygamberimiz (a.s)’ın, âlinin ve ashabının ruhlarına, daha sonra ikişer ikişer silsilede mevcut olan on yedi mürşidin ruhuna bağışlanır. Fatihaların ardından, kalbin zikre hazır hale getirilmesi için bir müddet istimdat rabıtası yapılır. Mürşitten manevi destek beklenir. Ardından, sağ elinde bulunan tesbihini başparmağı ile orta parmağını birleştirdikten sonra insanî kalbinin üzerine koyar. Dilini damağına yapıştırıp şehadet parmağı ile tesbihi hızla çevirerek kalben “Allah!” deyip 100’lük tesbihi sonuna kadar çevirince, ister kalbiyle ister dili ile “İlahî ente maksûdi ve rıdake matlubî” yani, Allah’ım! Benim maksadım sensin, aradığım ise senin rızandır” der. Bu duayı her tesbihin ardından söyler ve böylece elli tesbih çekerek virdini beş bine tamamlamış olur (Meçin, trs: 19).

Gün içerisinde istenilen herhangi bir vakitte vird çekilebilmektedir. Özellikle seher vaktinde yani sabah namazından sonra ve ikindiden sonra az da olsa virdin çekilmesi tavsiye edilmiştir. Ancak akşam namazı ile yatsı namazının arası rabıta vakti olduğu için bu vakitte virdin çekilmesinin uygun olmadığı kabul edilmiştir. Ramazan ayında ise öğleden sonra rabıta yapıldığı için öncelik rabıtaya vardır. Eğer mürid namazını kılmış, rabıtasını yapmış ve henüz daha vakit çıkmamışsa yine virdini çekebilir. Şeyh Ahmed el-Haznevî bu konuda şunları söyler: Büyüklerimiz iki tulu‘ (şafak ile güneşin doğması) arasındaki zamanı virtlerle, iki gurub (güneşin batışı ile kırmızı şafakın kaybolması) arasını da rabıta ile değerlendirmeyi tavsiye etmişlerdir. Fıkıh kitaplarından da anlaşıldığı üzere, herhangi bir vakit için belirlenen amel ve zikrin o vakitte yapılması, aynı vakit için varid olmayan amel ve zikirten hatta Kur’an okumaktan da üstündür (Haznevî, 1982: 355).

Virdi bir oturuşta bitirmek mümkün olmakla beraber arzu edildiği takdirde birkaç oturuşta da bitirilebilir. Günün ilk oturumu için yukarıda bahsedilen Fatiha’lar okunur diğer oturuşlarda ise okunmaz.

Vird çekerken tesbihlerin sayısı karıştırılır ve ne kadar çekildiği unutulursa tahmin edilen en çok sayıdan devam edilir.

Tesbih taneleri işaret parmağı ile tek tek çekilmeye gayret gösterilir. Fakat bu gayret kişiyi gaflete düşürüp sayılara takılacak derecede olmamalıdır. Kasıtlı olarak taneler

atlatılmamalıdır, ancak kasıtsız atlamalar için bir şey gerekmez. Virde kast olunan kalbi zikirde toplam olup sayı saymak değildir.

3.2.4. Teheccüd Namazı

Teheccüd kelimesi lugatta “uyumak; uyanmak, uykudan güçlkle uyanmak” anlamına gelir. Dinî bir terim olarak yatsı namazı ile fecr-i sâdik arasında çok az dahi olsa, bir müddet uyuyup uyandıktan sonra namaz kılmayı ve bu süre içinde kılınan nâfile namazı ifade eder. Teheccüd namazı bu yönüyle vitir ve terâvih gibi diğer gece namazlarından ayrılır (Köse, 2011: 323-325).

İslam âlimlerinin ekseriyetine göre, ümmet hakkında teheccüdün nâfile bir ibadet olduğu kabul edilmekle birlikte; bu husus efendimiz hakkında ihtilaflı olmuştur. Âlimlerin bir kısmı onun hakkında nâfile olduğunu söylerken büyük bir kısmı da ileri sürdükleri birtakım delillerden yola çıkarak teheccüdün efendimiz için farz olduğunu belirtmişlerdir.

Allah teala Kur’ân-ı Kerîm’de gecelerin ibadetle geçirilmesinin rızasına uygun olacağını birçok ayette beyan buyurmuştur (el-İsrâ 17/79; Tâhâ 20/130; Kâf 50/40; et-Tûr 52/49; el-Müzzemmil 73/1-7, 20; el-İnsân 76/25). Efendimiz de birçok hadis-i şerifinde bu ibadetin ehemmiyetinden söz etmiştir. (Buhârî, “Teheccüd”, 4; Ebû Dâvûd, “Tetavvu’”, 17-18, 27) (Köse, 2011: 323-325).

Nakşibendi Haznevîye tarikatının büyükleri de Allah’ın Kur’an’da ve Peygamberimizin de Hadislerindeki mesajlarını dikkate alarak bu ibadeti tarikatın bir rüknü ve en önemli edeplerinden biri haline getirmişlerdir.

3.2.5. Kur’an Tilaveti

Cenab-ı Hakkın kelamı olan Kur’an-ı Kerim’i okumak Allah katında ecir ve sevabı en yüksek bir ibadet çeşididir (Karaçam, 2009: 81). Müslümanlar hem bu ecre ve sevaba nail olmak için, hem de ilahi mesajları gereği gibi anlayıp hayatlarına tatbik etmek için Kur’an tilavetine son derece önem vermişlerdir.

Kur’an tilavetinin sevabından vefat edenlerin de faydalanabileceğine inanılan Haznevîyye tarikatında; müritten sevabını başta peygamberimiz ve ashabı, daha sonra

bütün Nakşibendi büyüklerinin ruhuna bağışlamak üzere günde bir cüz Kur'an-ı Kerim okumasını istemişlerdir.

Bu tilavet sayesinde müridin hem Allah katındaki ecre ve mükâfata erişeceği, hem de hidayetine vesile olmuş Nakşibendî şeyhlerine karşı da vefa vazifesini yerine getireceği düşünülür.

3.2.6. Teveccüh

Teveccüh kelimesi arapça olup sözlükte, “bir şeye yönelmek” demektir (Cebecioğlu, 2014: 493). Tasavvuf literatüründe ise, şeyhin yaratılıştaki temiz ve pak olup sonradan günahlarla kirletilen müridin hasta kalbine tedavi etmesi amacıyla manen yönelmesi, müridin de ondan feyizlenip istifade edebilmesi için gönlünü ona bağlamasına denir (Öngören, 2011c: 588). Teveccüh, şeyhin bütün manevi gücünü müridin kalbine yöneltmesi ve bu suretle maneviyat aktarımında bulunmasıdır. Bu, müridin ruh dünyasında filizlenmelere yol açacak bir manevi aşılama olayıdır. Dolayısıyla bu sayede müridin ruhî kabiliyet kapasitesinin artırılması ve mürşidinin manevi özelliklerini yüklenmesi kastedilmektedir (Taşkesen, 2007: 81).

Haznevîyye tarikatının önemli edeplerinden olan teveccüh, diğer edeplerde olduğu gibi belli bir usul üzere yapılmaktadır. Söz konusu teveccühte dikkat edilmesi gereken hususlar başlıca şunlardır: Mürit, teveccühün yapılacağı günün sabahından itibaren yeme ve içmeden kendisini uzak tutar. Bunun zahiri sebeplerinden bir tanesinin teveccüh esnasında kişinin abdestinin daralmaması olma ihtimali vardır. Teveccühe abdestli girilir, edep üzere oturulur. Oturma şekli hatmeden farklıdır. Saf halinde, sırtı sırta vererek oturulur. Saflar arasında mürşidin geçebileceği kadar bir boşluk bırakılır. Gözler kapanır, mürşid tarafından daha önceden belirtilmiş kişinin komutu üzere yirmi beş estağfurullah çekilir ve şeyhin içeri girişi beklenir. Teveccüh bitene kadar gözler açılmaz. Bu halde bütün dikkat manen yaralı olan kalbe ve bu yarasını saracak tabibe, yani mürşide çevrilir (Haşimî, 2014: 123).

Teveccüh esnasında müritten, mürşidini Allah tarafından gönderilmiş ve manevi cihazlarla donatılmış bir doktor olarak görmesi, Allah'ın inayeti ile Hz İsa'nın (a.s) nefesiyle ölüleri dirilttiği gibi, şeyhin de manen ölmüş kalpleri ilâhî nur ile ihya ettiğine

inanması istenmektedir. Şeyhin Resullulah Efendimiz'in (s.a.v) vârisi olduğu için, onun nazarla kalpleri tedavi etme haline de vâris olduğuna inanılır (Haşimî, 2014: 124).

Mürid kalbinin doktoru olduğuna inandığı mürşidini aşk ve hasretle bekler. Sesini duyunca sevinir, içi ferahlar, gönlü hoş olur. Mürid, mürşidinin silsile-i şerifeyi okurken üzerine Allah Teâlâ'nın nurları ve ilahi tecellileri indiğini düşünmelidir. Ayrıca Resulallah Efendimiz'in (s.a.v) ruhaniyetinin o meclise teşrif ettiğini, sâdât-ı kirâmın himmetlerinin yettiğine, hepsinin getirdiği manevi hediye ve ilaçların mürşidin eline teslim edildiğini itikat etmelidir. Mürşid bu emanetleri kalbi ve gönlü ile hazır ve ehil olanlara verir. Onlara layık olmak için zâhiren ve bâtinen edebe sarılıp mürşide yönelmelidir. Boynunu büküp onlara çok muhtaç bulunduğunu, fakat layık da olmadığını, kendisinden başka herkesin maksadına ulaştığını, kendisinin ise nefsinin elinde geri kaldığını, çok garip ve çok âciz olduğunu düşünmelidir (Haşimî, 2014: 124).

Teveccühte kişi, ümitle korku arasında olmalıdır. Ümidi mürşidi, korkusu ise nefsidir. Mürid, mürşidinin kendisine yönelmesi, hasta düşmüş nefsi ve kalbiyle ilgilenmesi ona bir ilaç vermesi için kalbiyle çok yalvarmalıdır. Şeyhin himmetinin, müridin bu himmeti talep edişindeki bu iştiyaka, samimiyete ve edebe göre geldiğine inanılır. Mürid, şeyhinin yanına yaklaştığını hissedince büyük bir ikram ve devletle yüz yüze geldiğini düşünmeli, mürşidine olan muhabbet ve hürmeti artmalı, bütün varlığı ve duyguları ile ona yönelmelidir (Haşimî, 2014: 124).

Mürid, şeyhi tam yanına gelip hizasına durunca normal bir şekilde ağzını açmalı ve şeyhin nur ve feyiz yüklü nefeslerini içine üfürmesini beklemelidir. Kalbinin bütün yaraları için en güzel ilaç olan bu nur ve feyzi şeyhi ağzına üflediği zaman, nefesiyle içine çekmelidir. Mürşidi kaç defa nefes verirse, hep aynı niyet ve edeple verilen nefesi içine çekmelidir. Teveccüh bitimine kadar mürid huzur halini ve mürşidinden himmet talebini devam ettirmelidir (Haşimî, 2014: 124).

Teveccühün bitiminde şeyhin işaretinde bulunduğu kişi tarafından bir sûre veya âyet okunduktan sonra yirmi beş defa istiğfar getirilip ardından gözler açılır. Teveccüh her zaman yapılmamaktadır. Zamanı şeyh tarafından belirlenip duyurulur.

3.2.7. Sohbet

Haznevîyye tarikatında diğerk tarikatlarda olduğu gibi sohbeta çok önem verilmiş ve müridin terakkisinin daha çok sohbet yoluyla olabileceği ifade edilmeye çalışılmıştır. Bundan ötürü her ne kadar sohbet müridin günlük olarak yapması gereken adaplardan biri değil ise de biz onu tarikatın adapları kategorisinde ele almayı uygun gördük.

Sözlükte “birlikte olmak” anlamına gelen sohbet kelimesi “başkaları ile arkadaşlık edip ünsiyet kurmak, bedenle ya da gönülle uzun süre beraberlik hali, dinî veya dünyevî konuların konuşulduğu toplantı” gibi mânalarda kullanılır. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Ebû Bekir’in Resulullah’ın sahibi (arkadaş) olduğundan bahsedilmiştir (et-Tevbe 9/40). Sohbet kelimesinin sözlükteki anlamı dikkate alınarak Peygamberimizin sohbetinde bulunan Müslümanlar için “ashap” ve “sahâbe” terimleri kullanılmıştır. Hz. Peygamber risaletini tasdik eden müminleri sohbet aracılığıyla bilgilendirip yetiştirdiğinden bu sünneti takip eden âlim ve sûfiler de sohbet halkaları düzenleyerek ilimlerini halka aktarmış ve onları bu suret ile eğitmeye çalışmışlardır. Sohbet, yaygın olarak “şeyhin ya da âlimin sözlerini dinlemek üzere tertip edilen dinî-tasavvufî toplantı” anlamında kullanılır. Bütün tarikatlarda sohbeta önem verilmekle beraber özellikle Nakşibendi tarikatında sohbetin çok önemli bir yeri vardır. Bahaeddin Nakşibend’in tarikatının sohbetten ibaret olduğunu söylemesi buna yeterli bir delil teşkil etmektedir (Uludağ, 2009: 350).

Salih insanların sohbetinde bulunmak insanın imanında ve amelinde bir ziyadeleşmenin hâsıl olmasına vesile olur. Takvadan uzak kişilerin sohbetine iştirak etmek ise kişinin imanında bir eksilmenin meydana gelmesine yol açar. Bu sebep ile bütün tarikatlar, mensupları için hem mürşit ve hem de ihvan ile sohbeta bulunmayı zaruri görmüşlerdir (Hattar Muhammed, 2003: 393).

Sûfiler, kâmil mükemmil mürşitlerin sohbetinde bulunmanın kişiye fayda sağlayacağını belirtirken, şu üç sınıfla da sohbeta bulunmanın müride zarar vereceğini söylemişlerdir: Kibir ehlerinden olan gafiller, yalancı zahidler ve cahil sufiler (Serrac, 2009: 355).

Şeyh Ahmed el-Haznevî salıklarına fırsat buldukça Nakşibendî büyüklerinin sohbeti ile meşgul olmalarını zira sohbetlerinden hâsıl olan manevî faydaların, uzun süre yapılan şiddetli riyazet ve meşakkatli mücahede ile elde edilemeyeceğini, bela ve musibetlerin

üst üste geldiği anlarda bile sohbeti terk etmemelerini söylemiştir. Sohbet esnasında müridin sürekli rabıtayla meşgul olmasını hatta mürid başka bir âlim ve veli zatın sohbet meclisinde bulunsa bile yine de mürşidinin rabitasından asla ayrılmaması gerektiğini ve kendisinde meydana gelecek feyiz ve nisbetin de şeyhi vasıtasıyla olduğuna kanaat getirmesi gerektiğini ifade buyurur (Haznevî, 1982: 314-340).

Şeyh Ahmed el-Haznevî müridlerine sürekli sohbet ile iştiğal etmelerini tavsiye ettiği gibi kendi çocuklarına da aynı hususu sürekli tavsiye ederdi. Çocuklarına dışarıdaki gençlerle sohbet ve muhabbet etmelerinin kendileri için uygun olmadığını, zira bu gibi şeylerin ilimle uğraşan talebelerin vaktini zayi edip heba ettiğini söylerdi. Eğer ünsiyet için böyle bir davranışa yelteniyorlarsa da onların ünsiyetinin İmam-ı Rabbani, İmam Gazali gibi gönül erlerinin kitaplarını okuma sureti ile kendileri ile adeta sohbet etmelerini ve bu yol ile can sıkıntılarını gidermelerini nasihat ederdi (Haznevî 1975: 15).

Şeyh Ahmed el-Haznevî, şeyh ile yapılan sohbet anında gözetilmesi gereken edeplerden şu şekilde bahseder: Mürşidin sohbetinde bulunan müridin edebe hem zahiren ve hem de batınen riayet etmesi gerekir. Zahiri edep, müridin oturduğu yerde fazlaca hareket etmemesi ve bakışlarını şeyhin yüzüne dikmemesi ile gerçekleşir. Bâtını edep ise, müridin kalbini masivadan ayırıp mürşidine bağlaması şeklinde olur. Şeyhin yanına fetva almak veya başka bir problemin çözümü için insanlar geldiğinde salikin orada hazır bulunmaması yararına olur (Haznevî, 1975: 32).

3.2.8. Murakabe

Sözlükte “denetlemek, gözlemek, gözaltında tutmak, kontrol etmek” gibi mânalara gelen murâkabe kelimesi tasavvuf ıstılahında ise; kulun, daimi surette Allah Teâlâ’nın gözetimi altında bulunduğunun şuur ve idrakinde olması anlamı yanında, mânevî bir hali ifade etmek üzere de kullanılmış ve farklı mutasavvıflar tarafından çeşitli şekillerde tanımı yapılmıştır (Uludağ, 2006: 204).

Tasavvuf âlimleri murakabeyi açıklarken onun meşhur Cibril hadisinde zikrolunan ihsan olduğunu ifade ederler. Hadiste Cebrail’in Efendimize ihsanın ne olduğu sorusu üzerine efendimizin “Allah’a onu görüyormuşçasına, sen onu göremiyorsan onun seni

gördüğüne inanarak ibadet etmemdir” (Buharî, “İman”, 37) şeklinde cevap verdiği beyan edilir.

Murakabe sâlikin iç âlemine dönmesi, dikkatini nefsi ve kalbi üzerinde yoğunlaştırması, kalbinden ve zihninden geçen her türlü duygu ve düşünceyi kontrol altında tutması, daha sonra da kendini Hakk’a vererek Allah’ın azameti hakkında derin düşüncelere dalması, O’ndan başka her şeyi unutmasıyla gerçekleşir. Cüneyd, bu durumdaki sâlikin halini deliğinden çıkması muhtemel fareyi bekleyen kedinin haline benzetmiş ve kendisinin murakabenin ne olduğunu kediden öğrendiğini söylemiş, bununla sâlikin Hak Teâlâ’dan gelmesi muhtemel feyzi tam bir murakabeyle beklemesi gerektiğine işaret etmiştir (Uludağ, 2006: 204).

Murakabe sayesinde kişi gafletten kurtulmaktadır. Birçok âlim ve mürşid gaflet halini, günaha, küfre ve sonunda da cehenneme götüren bir adım olarak görmüşler ve bu konuda mensuplarını ısrarla uyarmışlardır (Baz, 2015: 8).

Geçmiş mürşitlerin, mensuplarını murakabe makamına ulaştırmak için türlü türlü metodlar ve yöntemler uyguladıklarını biliyoruz. Haznevî mürşitleri de tarikatlarının amaçlarından bir tanesinin insanları gaflet halinden kurtarıp onları murakabe ehlinden kılmak olduğunu belirtirler. Bu sebepten dolayıdır ki Şeyh Ahmed el-Haznevî ve halefleri bu konuda seleflerini takip etmiş herkesin meşrebine uygun bir şekilde saliklerini yetiştirmeye çalışmışlardır.

Şeyh Ahmed el-Haznevî’nin saliklerinden biri bu konuda şöyle bir anekdotu paylaşır: “Şeyh hazretlerinin talimatıyla ifa ettiğim kalbi zikrimin sayısı belli bir sayıya ulaştıktan sonra günün birinde Şeyh hazretleri beni yanına çağırdı ve bana kalben günde ne kadar Allah’la beraber bulunabildiğimi ve yine ne kadar gaflete düştüğümü sordu. O güne kadar böyle bir muhasebenin içine girmiş değildim. Bunun üzerine Şeyh hazretlerine şimdilik buna cevap veremeyeceğimi ifade ettim. Kendileri de bana öyleyse kendimi yoklamayı ve ardından tekrar bir durum değerlendirmesi yapacaklarını söylediler. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra yine beni huzura çağırdılar ve durumumu tekrardan sordular. Ben de bu sefer vaktimin büyük bir bölümünün gafletle geçtiğini kendilerine söyledim. O da bana öncelikle bir hafta boyunca saat tutup yarım saat miktarınca murakabede bulunmamı söylediler. Talimata uygun hareket ettim. Ardından

bu yarım saate bir yarım saat daha eklediler. Daha sonra yemek esnasında gaflete girmemem hususunda gayret sarf etmemi bana tavsiye ettiler. Bunu da yaptıktan sonra bu defa günlük işlerimi yaparken murakabe halinde olabilmem için azmetmemi bana telkin ettiler. Bu ve benzeri uygulamalar sayesinde elhamdulillah büyük oranda gafletten kurtuldum.” (Akyüz, 2015: 13).

Şeyh Ahmed’in saliklerini murakabe ehlerinden kılabilmek için izlediği metod ve yol sadece yukarıda anlattığımız hadise ile sınırlı değildir. Kendileri ile görüşme yaptığımız Haznevî medresesinde yetişmiş birçok âlim ve salik, bu gibi uygulamaların yaygın olduğunu ve herkesin manevi durumuna göre kendisine talimatlarda bulunduğunu söylemiştir.

3.3. Şeyh Ahmed el-Haznevî’nin Tasavvufî Görüşleri

İnsanları Allah’ın sevgisine ulaştırmayı hedef edinen, bidat ve hurafelerden uzak kalmış bütün tarikat önderlerinin görüşleri Kur’an ve Sünnet ışığında olmuştur. Yapılan araştırmalar neticesinde, Nakşibendî Haznevî tarikatının kurucusu olan Şeyh Ahmed el-Haznevî’nin görüşlerinin de bu çizgide olduğu görülmüştür. Kendisi de bu hususu “Tarikatımız, Efendimiz’in (a.s) şeriatının ve sünnetinin bizzat kendisidir” demek sureti ile ifade etmiştir (Haznevî, 1982: 447).

Şeyh Ahmed el-Haznevî’nin günümüz tasavvufî oluşumlarındaki yerine ve tesirlerinin gücüne rağmen, tasavvufa dair eserlerinin azlığı dikkatimizi çeker. Bunun yanında onun *Mektubat* ile *Suhab*’ı bazı tasavvufî konular hakkında başlıklar atmaya ve bu başlıklar altında toplanabilecek düşünce ve görüşleri üzerinde yeterince konuşmaya imkân verecek fikrî muhtevaya sahiptir. Söz konusu her iki eserde tasavvuf, istikamet, âdâba riayet ve muhabbet gibi hususların ön plana çıktığına şahit oluyoruz.

3.3.1. Tasavvuf Nedir?

Sözlük anlamı itibarı ile “tasavvuf” kelimesinin nasıl türetildiği hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038) tasavvufun safâ ve vefâ kelimelerinin birleşiminden meydana geldiğini, bunun yanında zâhidlerin yedikleri çöl bitkisi sufânedan, kendisini Kâbe hizmetine adayan kabilenin adı Sûfe’den, Hakk’a boyun eğenlerin uzattıkları sûfetü’l-kafâ (ense saçı) terkibindeki sûfeden yahut ucuz bir

giyecek sayıldığı için gurura, kibre yol açmayan sûtân (yün elbise) türetilmiş olabileceğini belirtir. Abdülkerîm el-Kuşeyrî ise tasavvufun Arapça bir kökten geldiğini gösteren bir delile rastlanmadığını, câmid bir lakap olmasının daha uygun görülebileceğini söyler. Öte yandan bir tevazû sembolü olan yün elbise giymeyi tercih etmeleri sebebiyle âbid ve zâhidlerin sûfî diye anılmaya başlandığı ve onların bu hayat tarzını ifade için sûf kelimesinden “tasavvefe” (yün giydi) fiilinin türetildiği, tasavvuf tabirinin bu fiilin masdarı olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür. Söz konusu görüş hem anlam hem dil bilgisi açısından uygun bulunduğu için genel kabul görmüştür. Tasavvuf yolunu benimseyenlere sûfî, ehl-i tasavvuf veya mutasavvıf adı verilmiştir (Öngören, 2011b: 119) .

Mutasavvıfların her biri kendi meşrebine göre tasavvufun ne olduğunu farklı cümlelerle ifade etmişlerdir. Sehl Tusterî (h.223) bu kavramı açıklarken şöyle der: “Sûfî, Allah’ın azametini tefekkür etme hususunda zirveye ulaşan, kalbini iç bulanıklıklardan arındırıp temizleyen, halktan yüz çevirip hakka yönelen ve masivâya rağbet etmeyen kimsedir. Sûfî’nin yanında altın ile toprak eşdeğerdir.” (İbn Acibe, 2004: 8).

Şeyhu’l-İslam Zekerîya el-Ensârî (h.929), “tasavvuf, insana ne şekilde nefsinin tezkiye, ahlâkını tasfiye edeceğini, ebedi saadete erişmek için zâhir ve bâtınını hangi yöntem ile düzeltereceğini öğreten bir ilimdir” der (İsa, 1993: 13).

Şeyh Ahmed el-Haznevî’ye göre tasavvufun ne olduğunu onun şu sözlerinden anlıyoruz; “tasavvuf, insanları Hz. Peygamberin (a.s) şeriatına yönlendiren bir yoldur. Tasavvuf şeriatın özüdür. Bu yol Efendimiz’in şeriatının hizmetkârıdır. Bundan dolayı sûfî, Efendimiz’in parlak şeriatına ve mübarek sünnetine ittibâ’ etmelidir. Bağlılarını Yüce Nebi’nin sünnetine yönlendirmeyen bir tasavvuf okulu zındıklıktır. Bu sebep ile onun zararı kârından fazladır” (Haznevî, 1982: 447).

Şeyh Ahmed el-Haznevî tarikata yeni intisâb edenlerin talimatını yapınca onlara özellikle tasavvufun bazı insanların düşündüğü gibi sünnetin hâricinde bir şey olmadığını belki sünnetin bizzat kendisi olduğunu söylediler. Devamında onlara eğer bir mürid efendimizin sünnetine uymuyorsa onun tasavvuftan bir payının olamayacağını ve

böylelikle tasavvuf büyüklerinin mânevî cephesinden feyizlenemeyeceğini ifade ederdi (Kişisel görüşme, 2014).¹

Şeyh Ahmed'in söz ve uygulamalarından anlıyoruz ki o, tasavvufu tamamıyla şeriatın bir parçası ve hizmetkârı olarak görmüştür.

3.3.2. Şeyh-Mürîd İlişkisi

Mürşide gitmekten maksat, verdiği talimatlarla nefsi tezkiye edip Allah'ın muhabbetine erişmektir. Bundan dolayı mürid, manevi doktor olarak kabul ettiği mürşidi ile arasındaki ilişkiye son derece dikkat etmelidir. Zira tasavvufta, mürid ile şeyh arasındaki ilişkinin edeplere uygunluğu nisbetinde müridin mürşidinden istifade edeceğine inanılır.

Her tarikatta mürid ile şeyh arasında bulunması gereken bir takım adap mevcuttur. Aynı durum Haznevîye tarikatında da söz konusudur. Burada biz Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin bu konudaki sözlerine işarette bulunacak ve böylelikle Haznevîye tarikatındaki şeyh-mürîd ilişkisi bağlamındaki temel esasları da öğrenmiş olacağız.

Şeyh Ahmed el-Haznevî der ki: “Mürşidine bu neden böyledir, diyen mürid ile, derste hocasına bu niye şöyledir, şeklinde soru sormayıp dersi sessizce dinleyen talebe, işlerinde başarıya ulaşamazlar.” Bu sözün bazı Nakşibendî büyüklerine ait olduğunu ve bu söze bazı itirazlar yapıldığını hâlbuki bu itirazların yersiz olduğunu söyleyen Şeyh Ahmed el-Haznevî, bunun sebebini de şu şekilde açıklar: Müridin hakkı, mürşidini taklit etmesi ve ona karşı edepli olmasıdır. İtiraz ise taklit ehlinden olup edepli olmaya engeldir. Talebenin hakkı ise, hocasından istifade etme yollarını aramasıdır. Sükût ta istifade etmeye engel olmaktadır (Haznevî 1982: 361).

Şeyh Ahmed el-Haznevî bazı müridlerinin edebe aykırı hareket edişlerinden duyduğu rahatsızlığını şu şekilde anlatır: “Bir yolculuğa çıkacağım sırada falanca mürîde benimle gelmesini söyledim fakat o işlerinin olduğunu bundan dolayı gelemeyeceğini söyledi. Bu nasıl bir edeptir ki mürşidine “siz bilirsiniz” dememektedir. Hâlbuki belki ben onu imtihan kasdıyla böyle bir şeyi söylüyorumdur. Müridin Allah'a ulaşması vird-u ezkar

¹ M. Selim Dağ ile 15.11.2014 tarihinde yapılan mülakat.

ile değil, mürşidinin kalbine girmesiyledir. Bu da şeyhinin istediğini yapmasıyla olur. Şayet bununla beraber amel de varsa bu daha güzeldir” (Haznevî, 1975: 9).

Şeyh Ahmed el-Haznevî müridin şeyhinden feyizlenebilmesi için müritte şeyhine karşı muhabbet, ihlas ve teslimiyetin olması gereklidir, der. Bunların açıklamasını da şu şekilde yapar: Muhabbetin en aşağı derecesi, mahubun sevgisini elde etmek için bütün nefsânî arzu ve isteklerden sıyrılıp onun irade eylediği şeylere kişinin teslim olmasıdır. İhlasın en aşağı derecesi de, müridin, dünya kutuplarla dolu olsa bile hidayetinin ancak şeyhinin eli üzerinde olduğuna itikad etmesidir. Teslimiyetin en aşağı mertebesi, müridin mürşidinin elinde, yıkayıcının eli altında bulunan ölü gibi olmasıdır (Haznevî, 1982: 447).

Şeyh Ahmed el-Haznevî, müridin şeyhinin gönlüne girebilmesi için kendini ona şirin göstermeye çalışmasında hiçbir sakıncanın olmadığını, hatta bunun iyi bir haslet olduğunu zira bu sayede şeyhinden daha çok nasihat işitebileceğini söyler (Haznevî, 1975:43).

Şeyh Ahmed’in yukarıda zikrettiğimiz sözlerinden, kısaca ona göre şeyh-mürid ilişkisinin ne çerçevede olması gerektiğini öğrenebiliyoruz.

3.3.3. Kerâmet

Kerâmet, tıpkı mûcize gibi doğa kanunlarıyla açıklanması mümkün olmayan sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mûcizeden farklı değildir; aralarındaki fark meydana geliş biçimiyle ilgilidir. Mûcizenin peygamberlerden sudûrû söz konusu iken, kerâmet velîlerden zuhur eder. Ancak peygamber peygamber olduğunu iddia eder ve bunu ispat için mûcize gösterir. Gösterdiği mûcize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan velî ise velîlik iddiasında bulunmadığı gibi kimseye meydan da okumaz. Birinde mûcizenin izharı, diğesinde kerâmetin zuhuru söz konusudur. Mûcize gibi kerâmetin de yaratıcısı ve hakiki sahibi Allah’tır (Uludağ, 2002: 265).

Sûfîler kerâmetin Allah Teâlâ’nın velî kullarına bir ikramı ve lutfu olduğunu kabul ederler, Allah’ın kendisine itaat eden ve O’na yaklaşmaya çalışan; rızasını tahsil etmeye çalışan velîlere bunu ihsan edeceğini söylemişlerdir. İlâhî bir lutuf olmakla beraber kerâmete mazhar olan bir velî kendisinden böyle bir hal zuhur ettiği için bu halin bir

mekr/tuzak, istidrâc¹ ve ibtilâ olmasından korkar. Bu ihtimali dikkate alan velî kerâmetle denenmek istendiğini düşünerek endişe eder. Bir yandan Allah'ın lutfuna nâil olduğu için O'na şükreder, daha çok bağlanır, öte yandan da bunun sorumluluğundan ve getireceği sonuçlardan kaygılanır. Bundan dolayı kendisinden zuhur eden hali ifşa etmez ve bu hal sebebiyle insanların gösterdiği teveccühün nefsinin şımartabileceğini hesaba katar (Uludağ, 2002: 265).

Şeyh Ahmed el-Haznevî kerâmet ile ilgili şunları söyler: “Tarikat, şeriatın hizmetkârıdır, belki şeriatın bizzat kendisidir. Zira tarikat, şeriatın ihlasla uygulanma biçimidir. Efendimizin şeriatına harfiyyen uyan kişinin kerametleri olmasa bile o, velidir. Buna mukabil şeriata ters hareketi olan bir kişinin şayet havada uçtuğuna şahit olursa, onun keramet değil istidrâc olduğu bilinmelidir” (Haznevî, 1975: 29).

Müridin itibarının/değerinin keramet göstermesiyle değil, şeriata uymasıyla olduğunu, hatta şeyhlerin, müridlerinin keramet göstermelerinden hoşnut olmadıklarını ifade eden Şeyh Ahmed el-Haznevî, bu konuda şu kıssayı anlatır: “Şeyh Ubeydullah Ahrar'ın önde gelen müritlerinden biri, mürşidinin kendisine yönelik olan iltifatı ve ihtimamı neticesinde büyük ikrâmlara mâzhâr olur. Müritten olağanüstü hâller sudûr etmeye başlar. Günün birinde Şeyh Ubeydullah Ahrar sahrada onun kuşlar misali havada uçtuğuna şahit olur. Bunun üzerine Şeyh Ubeydullah Ahrar'da ona karşı büyük bir öfke meydana gelir ve ondan bu mânevi hâli alır. Mânevi hâlin alınmasıyla birlikte yere çakılan müridin birçok yerinde kırıklar oluşur. İyileştikten sonra bu mürid, kendisinde bulunan eski nisbetten eser kalmadığını ve kendi nefesine yabancılaştığını farkeder. Şeyhinin yanına gelen mürid başını dizleri üzerine koyup şeyhinden özrünü kabul etmesini, fakat mürşidi ona ne iltifat eder ve ne de özrünü kabul eder. Bu defa edebe aykırı hareket etmeye başlayan mürid, şeyhini şu sözlerle tehdit etmeye başlar: “Üzerimdeki nisbeti benden aldın, eğer onu bana tekrar iade edecek olursan ne âlâ, iade etmez isen ya seni öldürürüm ya da kendimi.” Bu sözlere Şeyh aldırış etmez ve onun kendisinden uzaklaştırılmasını sağlar. Kafasına Şeyhi öldürmeyi koyan mürid, o günden

¹ İnkârcıların tedrici olarak felakete yaklaştırılırken geçici bazı başarılar kazanması anlamına gelen hârikulâde olaylara istidrâc denir (Durmuş, 2001: 328).

sonra Şeyh'i takip etmeye başlar. Birgün Şeyh'in bostanda yalnız başına olduğunu görür ve bunu, onu öldürmek için bir fırsat olarak kabul eder. Eline aldığı bıçakla Şeyh'e saldıran mürid, birden Şeyhi'nin şeklinin değiştiğini ve Şeyh'in, elinde asası, başında fesi olan, giyimi Türklerinkine benzeyen bir gencin suretine girdiğine şahit olur. Güzelliği karşısında dehşete kapılan mürid birden olduğu yere çöker ve elindeki bıçağı bir kenara bırakır. Hareketsiz kalan müridin yanına gelen Şeyh, ellerinden tutar ve oracıkta eski şekline geri döner. Ardından bıçağı eline alan Şeyh gülümseyerek müride "Seni bu bıçakla öldürmem ne dersin?" der. Mürid büyük bir nedamet hissi içerisinde başını önüne eğer ve ağlamaya başlar. İçten ağlayışından dolayı Şeyhi ona merhamet eder ve bir kez daha keramet göstermemesi şartıyla ona eski halini iade eder" (Haznevî, 1975: 29-30).

3.3.4. Mârifetullah

Sözlükte "Mârifet" kelimesi tanıma ve bilme demektir. Mârifetullah ise, Allah'ı Kur'an-ı Kerîm'in ve hadîs-i şerîflerin bildirdiği şekil üzere tanıma, Allâh'ın yüce sıfatlarının, güzel isimlerinin, Rabbani tecellilerinin, İlâhî isim ve sıfatlarının sonsuz kemalde olduklarını bilme, yüksek İlâhî hakikatlere vâkıf olma şeklinde özetlenebilir. Cenâb-ı Hakk'ın bilinmesi, tanınması yaratılışımızın hedefi ve gayesidir. Hakikatleri araştırma ve yaratılmışlar üzerinde tefekkür etme sonucu ilâhî lütuf ile meydana gelen kalbî inkişaf ve basîret de marifetullahı doğurabilir. Bununla birlikte marifetullahın, Allâh'ı tam olarak bilme anlamına gelmediğini de belirtmeliyiz. Cenâb-ı Hakk'ı, hakkıyla bilmek ve tanımak imkânsızdır. Çünkü "... O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." (Şûrâ, 42/11) Ayrıca, "Gözler O'nu idrâk edemez, asıl O gözleri idrâk eder, öyle Lâtif, öyle Habîr O.." (Enam, 6/103). Mârifetullah, ancak Allâh'ın eserlerini anlamaya çalışmakla meydana gelebilecek bir iman ışığı ve ledünnî bir bilgidir (Halid, 2014: 44).

Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye göre mârifetullah; "insanları yaratmadan önce gizli bir hazine mesabesindeydim tanınmak istedim bundan dolayı insanları yarattım" Hadis-i Kudûsî'sinden ilham alarak insanların yaratılış gayelerinden bir tanesinin de mârifetullah olduğunu belirtir. İnsanın belli başlı ibadetleri yaparak marifetullah makamına erişemeyeceğini savunan Şeyh Ahmed el-Haznevî bu makamı elde etmek isteyenlerin öncelikle manevi hastalıklardan kendisini kurtarmasını söyler. Manevi hastalıklardan da kişinin ancak bir manevi doktor olan kâmil ve mükemmil mürşidin terbiyesi altına

girerek kendini kurtarabileceğini ifade eder. Haznevîye tarikatının amaçlarından bir tanesinin de kişiyi mârifetullah'a ulaştırmak olduğunu söyleyen Şeyh Ahmed el-Haznevî bunun da tarikata intisap ettikten sonra şeyhin talimatlarına uygun hareket etmekle mümkün olabileceğini ifade eder.¹

3.3.5. Dünya ve Zühd

Peygamberlerin gönderiliş gayelerinden bir tanesi, insanların gönlünü dünya bağından kurtarıp Allah'a bağlamaktır. Bu da ancak zühd ehliinden olmak ile mümkün olabilmektedir. Kulun Hakk'ın dışındaki her şeyi terketmesi anlamında bir tasavvuf terimi olan zühd kelimesi sözlükte “bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek” gibi anlamlara gelir (Ceyhan, 2013: 530).

Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye göre insanlar mal toplama ve dünyaya yönelmede üç kısım üzere bulunmaktadır: Birinci kısım, malı dünyevi ve şehvanî arzularının tatmini için; ikinci kısım çocukları için; üçüncü kısım ise dünyayı çok sevdiği için toplar, lakin dünyaya olan düşkünlüğü onu malını kendisi veya çoluk çocuğu için kullanmaktan engeller. Bu kısımdan olanlara “bahil” yani cimri denmektedir. Bu hasletin özellikle yaşlı olup çocuğu olmayanlar hakkında daha çirkin olduğunu ifade eder. Her üç sınıf içinde son itibarı ile nedamet ve pişmanlığın söz konusu olacağını belirten Şeyh Ahmed el-Haznevî bundan dolayı kişinin dünya muhabbetinden uzaklaşması gerektiğini, dünya muhabbeti ile ilahi muhabbetin birbirine zıt iki şey olduğunu ve ikisinin aynı kalpte yan yana gelemeyeceğini söyler (Haznevî, 1975: 56).

Salıklarına dünya ve dünya sevgisinden uzaklaşmaları, zühd ehliinden olmaları hususunda teşvikte bulunan Şeyh Ahmed, maksadının külliye kendilerini işlerinden uzaklaştırmaları olmadığını, bilakis özellikle çocuğu ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri olan insan için çalışmanın ve mal toplamanın istenen bir durum olduğunu, fakat kasıtlarının gönüllerini dünyaya kaptırmamaları olduğunu belirtir (Haznevî, 1975: 57).

¹ Hazneviye tarikatının hâlihazırdaki şeyhi olan, Şeyh Muhammed Muta el-Haznevî'nin Tel-irfan (Suriye) dergahında yaptığı bir sohbetten istifade edilmiştir (11.09.2010).

3.3.6. Cezbe

Sözlükte cezbe kelimesi “çekmek” anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise “Hakk’ın kulu kendine çekmesi ve âniden yüce huzuruna yükseltmesi” demektir. Sohbet, zikir ve semâ meclislerinde kalbinde meydana gelen vâridâta dayanamayarak kendinden geçen, elinde olmaksızın sıçrayıp nâra atan kimselerin davranışlarına da cezbe adı verilmektedir. Türkçe’deki “cezbelenmek, cezbeye gelmek” gibi deyimler bu tür cezbe için kullanılır. Buna karşılık ilk tasavvufî kaynaklara bakıldığında bu cezbeye vecd adının verildiğini zikir ve semâ gibi konularla birlikte anlatıldığı görülür. Asıl cezbe ile vecdin dışı yansıması anlamındaki cezbe bazı bakımlardan farklılık arzeder. İlk sûfilerden itibaren mutasavvıfların bir kısmı bu son anlamdaki cezbeyi ve bundan kaynaklanan taşkın hareketleri muteber saymamışlardır. Nitekim ilk kaynaklarda vecd bahsi münasebetiyle Cüneyd-i Bağdâdî ile ilgili olarak anlatılan bir menkıbe bunu teyit etmektedir. Cüneyd, sohbet esnasında cezbeye gelerek nâra atan bir genci, “Böyle yapacaksan bir daha benim meclisime gelme” diyerek uyarılmış, bunun üzerine genç titrediği ve damarları şişip gerildiği halde cezbesine hâkim olmaya çalışmıştır; ancak sonunda cezbesi dayanılmaz bir hal almış, kendine hâkim olamayarak bir nâra atmış ve ruhunu teslim etmiştir (Yılmaz, 1993: 504).

Şeyh Ahmed el-Haznevî’ye göre cezbe, müridin muhabbeti neticesinde ortaya çıkan bir durumdur. Cezbe halinin kemal mertebesine erişmemiş olanlardan sudur ettiğini ifade eden Şeyh Ahmed el-Haznevî, bu konuda şunları söyler: “Cezbe hali, müritteki noksanlıktan ötürüdür. Meczub yaş odun gibidir. Yaş odun ateşe atıldığı zaman ses çıkarır. Zira yakılmak için henüz hazır değildir. Kemal mertebesine ermiş mürid ise kurumuş ve yakılmaya hazır hale gelmiş odun mesabesindedir artık o yakılmak için hazır olduğundan ondan ses çıkmaz” (Haznevî, 1975: 28-29).

Şeyh Ahmed el-Haznevî, ilim ile iştiğal edenlerin halininin cezbe ehlerinden olanların halinden daha makbul olduklarını söyler ve bunun sebebinin de şu şekilde açıklar: “Çünkü ilim ehli genelde istikamet üzere bulunur, ibadetlerini şeriatın emrettiği şekilde yapar ama cezbeli bir insan, bazen şeriatın dışına çıkabilir ve ibadetlerini istenilen vecih üzere yapmayabilir” (Haznevî, 1975: 61).

3.4. Haznevîyye Tarikatının Yayılması ve Günümüzdeki Durumu

3.4.1. Haznevîyye ismi

Haznevî Tarikatı, İslam Dünyasının bazı bölgelerinde meşhur ve bilinen bir tarikattır. Haznevî kelimesi, Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin, Bitlis'in Norşin kasabasındaki Hazret lakabıyla bilinen Şeyh Muhammed Diyauddin'den hilafet alması ve onun eliyle Nakşibendi tarikatının yayılmasından sonra ortaya çıkmış ve şöhret bulmuştur. Haznevî, Şeyh Ahmed'in o vakitte yaşadığı köye nisbet edilmesidir. Köyün adı Suriye Kamışlı'ya bağlı olan Hazne'dir.

Türkiye, Suriye, Lübnan ve diğer Arap ile acem ülkelerinde Şeyh Halid el-Bağdâdî eliyle yayılan Nakşibendi tarikatının birkaç kolu olmuştur. Şeyh Ahmed ve nesli; Şeyh Muhammed Masum el-Haznevî, sonra Şeyh Alâeddin el-Haznevî, sonrasında Şeyh İzzeddin el-Haznevî, sonra Şeyh Muhammed el-Haznevî, sonrasında şu anda Tarikatın şeyhi olan Şeyh Muhammed Muta' el-Haznevî eliyle yayılan kolu ise "Nakşibendi-Haznevî Tarikatı" ismini almıştır. Bu isim onu diğer kollardan ayırmak için verilmiştir. Mevlana Halid el-Bağdâdî öldükten sonra diğer kolların tarikat edeplerinde bir takım değişiklikler olmuştur. Fakat Haznevîyye kolunda herhangi bir değiştirme olmamıştır. Haznevîye tarikatındaki tarikat edepleri, Mevlana Halid Nakşibendi'nin Hindistan'dan getirdiği tarikat adaplarının herhangi bir değişim olmaksızın aynısıdır. Bu ayrıcalığından dolayı olsa gerek Nakşibendi isminin yanına Haznevî ismi de eklenmiştir.

3.4.2. Dünyada Tarikatın Yayılması ve İslam Öğretilerini Neşrindeki Rolü

Nakşibendi-Haznevî Tarikatı'nın değişik ülkelerde İslam'ın neşri hususunda büyük bir rolü bulunduğu görülmektedir. İslah ve tecdidin Hindistan'daki öncülerinden olan İmam Rabbani gibi tarikat şeyhlerinin İslam'ın müdafaası ve Allah'a davet hususunda büyük rolleri vardır. İmam Rabbani hakkında, Allah'ın ayetlerinden bir ayet, zamanın ender bulunan şahsiyetlerinden olduğu söylenir. Moğol hükümeti üzerinde etkili olmaya muvaffak olmuş ve hükümet Brahmanizm ve putperestlik yerine İslam dinini din olarak seçmiştir. Tuğluk Timur Han (ö. 1405), Şeyh Cemaluddin Buhari Nakşibendî eliyle hicri 765 yılında Müslüman olmuştur. Şeyh Abdurrahman Taği ve ardından Fethullah

Verkanisi ile Şeyh Muhammed Diyaeddin de Türkiye'deki büyük Nakşibendi tarikatına mensup davetçilerdendir (Bilec, 2015: 5).

Onların Türkiye ve diğer ülkelerde ilmin yayılmasında önemli rolleri olmuştur. Norşin; benzeri az bulunur davet ve irşad merkeziydi. Şeyh Ahmed ordan mezun olmuş ve öldürme, hırsızlık, zulüm ve cehalet gibi bozuk ahlak, kötü adetler ve kabul edilemez ilişkilerin bolca olduğu Suriye'ye dönmüştür. Nakşibendi-Haznevî tarikatının varlığından önce bu köyler ve beldelerde neredeyse mescid bile ancak nadir bir şekilde bulunuyordu. Şeyh Ahmed el-Haznevî hikmet ve güzel nasihatlarla irşad vazifesini yaptı. Söz ve hali ile insanlara islamı anlatıyordu. Sonra irşad ve talim dairesini genişletmiş, âlimler ve davetçiler yetiştiren şerî bir medrese kurmuştur. Bu medresede kendi neslinden, Şeyh Muhammed Masum, Şeyh Alâeddin ve Şeyh İzzeddin gibi âlimler yetişmiştir (Bilec, 2015: 5-6).

3.4.3. Haznevîye Tekkesinin Günümüze Kadarki Şeyhleri

Nakşibendi-Halidî kolunun yeni bir kolu olan Haznevîye, Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin 1912 yılında Hazret lakabı ile meşhur Bitlis Norşin'li Şeyh Muhammed Diyaeddin tarafından kendisine Nakşî-Halidî tarikatında hilafet verilmesi ile beraber teşekkül etmeye başlamıştır. Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin 1949 yılındaki vefatının ardından yerine sırası ile oğulları Şeyh Masum el-Haznevî, (ö.1958) Şeyh Alâeddin el-Haznevî (ö.1969) ve Şeyh İzzeddin el-Haznevî (ö.1992) geçmişlerdir. Daha sonra makama Şeyh Muhammed el-Haznevî (ö.2005) ve Şeyh Muhammed Muta' el-Haznevî (d.1977) oturmuşlardır. Şimdi sırası ile Şeyh Ahmed'den sonra makama geçen Haznevî mürişitleri hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

3.4.3.1. Şeyh Muhammed Mâsum el-Haznevî

Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin en büyük oğlu olan Şeyh Muhammed Masum el-Haznevî 1915 yılında Hazne köyünde dünyaya geldi. İlim tahsiline küçük yaşlardan itibaren babasının medresesinde başlayan Şeyh Masum el-Haznevî aynı zamanda babasından tasavvuf eğitimini de almış ve babası tarafından kendisine Nakşî hilafeti verilmiştir. Babasının 1949 yılında vefatının ardından babasının makamına geçip irşad vazifesi ile ilgilenmiştir. Zaten onun babasının makamına geçeceği müridan tarafından tahmin edilebiliyordu. Zira daha babası hayattayken onu teveccüh yapmak gibi çok önemli

meselelerde vazifelendirmişti. İrşad makamına Şeyh Masum'un geçmesi Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin bazı halifelerini (ki bunların önde geleni Molla Cüneyt ve Hacı Musa'dır) rahatsız etmiş ve onun bu işe ehil olmadığı, onun ancak hizmetten anlayabileceği görüşü ileri sürülmüştür. Fakat Şeyh Ahmed'in halifelerinden olan Molla Abdullatif Amude'nin bu görüşe ve bu görüşte olan insanlara karşı sert çıkması ve onlara Şeyh Ahmet'in “Üç oğlum da kâmil-i mükemmil şahsiyetlerdir, eğer Allah onlara uzun ömür verirse sırasıyla benim yerime geçsinler.” sözünü hatırlatması bu kişilerin ileri sürdükleri beyanları etkisiz kılmıştır (Kişisel görüşme, 2014)¹.

Şeyh Masum el-Haznevî hizmete olan düşkünlüğü ile akranları arasında temayüz etmiş bir kişi idi. Bu sebepten, onu tanıyanlar onun hizmet etmekten hiç usanmadığını ve onun bazen tarlada çift sürürken, bazen koyunları güderken, bazen medresede talebe okuturken, bazen de insanları irşad ederken görülmesinin mümkün olabildiğini söylerler.

Şeyh İzzeddin el-Haznevî der ki: “Abim Şeyh Masum hizmete çok düşkündü. Müritleride sürekli hizmete teşvik ederdi. Hizmette o kadar önem verirdi ki bundan dolayı şöyle derdi: “Nakşibendi büyüklerine muhalefet olacağından endişe duymasaydım, hizmeti tarikatın bir adabı haline getirirdim” (Bilec, 2015: 4).

Şeyh İzzeddin, bir seferinde çobanlarının kendi ailesini ziyaret etmek için memleketine gittiğini ve bu süre içerisinde de kimsenin çobanlığa yanaşmadığını, bunun üzerine Şeyh Masum'un sarığı ve cübbesiyle koyunları gütmeye gittiğini anlatır. Bu da onun ne kadar hizmete düşkün olduğunu gösterir (Bilec, 2015: 4).

Şeyh Masum hizmete önem verdiği gibi ilim tahsilini de önem vermiştir. İlim ile hizmet arasında mükemmel bir denge sağlayabilmiştir. Onun ilme ve ilim tahsiline verdiği önem mevzuunda şöyle bir anekdot anlatılır: “Şeyh Masum babası döneminde hizmete çok önem verir ve hayvanları otlatma vazifesini bizatihi kendisi yapardı. Bir gün elinde yeni doğmuş oğlak ve arkasında da oğlağın annesi eve doğru gelirken yolda bir bedevî ile karşılaşır. Bedeviye nereye gittiğini soran Şeyh Masum'a, bir talak meselesinin olduğunu ve onun için Şeyh Ahmed'in yanına gittiğini söyler. Bedeviye sorusunun ne

¹ M. Selim Dağ ile yapılan mülakat. (15.11.2014)

olduğunu soran Şeyh Masum, “Sorunun cevabı şu şekildedir, lakin gönlünün mutmain olması için sen yine de git Şeyh’e tekrar sorunu sor” der. Bedevî Şeyh Ahmed’in yanına gelir sorusunu sorar fakat Şeyh Ahmed misafirlerle meşgul olduğundan onu Şeyh Alâeddin ile Şeyh İzzeddin’e yönlendirir. Onlar da kitaplardan onun meselesini araştırırlar ve ona cevabı verirler. Daha sonra bedevî onlara “Aslında bu cevabı bana yolda karşılaştığım çobanınız da vermişti” der. Bedeviye “Hangi çobandan bahsediyorsun” diye sorarlar, bedevi de onlara Şeyh Masum’u tarif eder. İşte bu durum bazılarının düşündüğü gibi Şeyh Masum’un sadece hizmetle meşgul olmadığını, ilme de önem verdiğini gösterir (Kişisel görüşme, 2015)¹.

Şeyh Masum el-Haznevî aşiretler arasındaki kan davalarını hallediyor halkın sorunları ile yakından ilgileniyordu. Onun vesilesiyle birçok gayri müslim İslam’a girmekle şereflendi ve yine onun sayesinde Kamışlı ve Haseke’de bulunan birçok eğlence yeri kapatıldı. Değişik köylere, aşiretlere ve bölgelere göndermiş oldukları hocalar sayesinde insanları ıslah etmeye çalışıyordu. Bu vesile ile Şeyh Masum zamanında Haznevî tarikatı biraz daha büyüyüp insanlar arasında daha fazla tanınmaya başladı (Kişisel görüşme, 2015).

Şeyh Masum, şer’i yanlışlara karşı biraz sert mizaçlı olması hasebi ile onu tanıyanlar onun bu konuda Hz. Ömer’e benzediğini söylerler.

Şeyh Masum 1958 yılında Tel-maruf’ta (Suriye) vefat etti ve yerine kardeşi Şeyh Alaeddin el-Haznevî geçti. Kabirleri Tel-maruf’ta bulunup babaları ve mürşitleri olan Şeyh Ahmet el-Haznevî’nin yanındadır.

Şeyh Masum, hem zahiri ve hem de batini ilimlerde birçok talebenin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Bunlardan altı tanesine ise Nakşibendi tarikatında hilafet vermiştir. Bu halifelerin isimleri şu şekildedir: Şeyh Alâeddin el-Haznevî (aynı zamanda babasından da icazetlidir), Molla Abdulcelil Kermetî, Molla Muhammed Arabkendî, Molla Ahmet Girmeyrî, Molla Muhammed b. Hasan Hacokî ve Molla Yusuf Sitî.

¹ Molla Haşim Bilec ile yapılan mülakat. (21.04.2015)

3.4.3.2. Şeyh Alâeddin el-Haznevî

Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin ikinci büyük oğlu olan Şeyh Alâeddin el-Haznevî 1919 yılında Hazne köyünde dünyaya geldi. İlmî tahsilini babasının medresesinde tamamlayıp icazetini babasından alan Şeyh Alaeddin el-Haznevî gün geçtikçe ilmini daha da ziyadeleştirerek ilimde deryalaştı. Vaktinin büyük bir bölümünü ilim tahsili ile geçirirdi. İlim ehli insanlar yetiştirmek için azami derecede gayret gösterirdi. Bu isteğini gerçekleştirmek için de birçok yerde medrese açıp âlimlerin yetişmesine olanak tanımıştır (Bilec, 2015: 7).

Şeyh Alaeddin'e göre ilim ehli kimseler kendilerinden istifade edilmeleri gereken insanlardı. Bundan ötürü her ilim dalından ve her âlimden yeterince istifade etmeye çalışırdı. Âlimlere karşı büyük bir saygı ve hürmet içerisinde idi (Bilec, 2015: 7).

Şeyh İzzeddin'in anlattığı şu hadise bunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir: “Abim Şeyh Alaeddin bir defasında Telma'rûf'taki (Suriye) camide müritlerle oturmuş sohbet ediyordu. Tam bu sırada cemaatten bir kişi ona yaklaşmış bir soru sormak istediğini söyledi. Şeyh Alâeddin ona sorusunu sorması yönünde müsaade edince bu şahıs şöyle bir soru sordu: “Şeyh Abdülkadir-i Geylani'nin makamı mı daha büyük, yoksa Şah-ı Nakşibend'in mi?” Şeyh Alaeddin hangisinin daha büyük olduğuna dair bir şey söylemeyip cevaben şöyle dediler: “Her bir velinin ayrı bir makamı ve o makamına göre de bir vazifesi vardır. Şeyh Abdülkadir Geylanî, kendisinden medet istenildiğinde, ruhaniyetiyle anında orada bulunur. Gerçek bir Nakşi şeyhi ise, demir parçalarının içerisinde konulduğunda onları kendisine doğru çeken bir mıknatıs gibidir. İnsanı tuttuğu gibi Allah'a ulaştırır” diyerek anlamlı bir cevap vermişti (Kişisel görüşme, 2014)¹.

Tasavvufî eğitimini de babasından alan Şeyh Alaeddin el-Haznevî'ye babası tarafından Nakşî halifeliği de verildi. Babası Şeyh Ahmed'in ve ağabeyi Şeyh Masum'un döneminde Tel-maruf medresesinin idare ve tedris işleri tarafından yürütülen Şeyh Alâeddin el-Haznevî 1958 yılında ağabeyinin vefatının ardından babasının ve ağabeyinin makamına geçti. Fakat Şeyh Alaeddin el-Haznevî ağabeyinin vefatından hemen sonra, her ne kadar halifeler, müritler ve özellikle kardeşi Şeyh İzzeddin el-

¹ M. Selim Dağ ile Midyat'ta yapılan mülakat. (15.11.2014)

Haznevî makama geçmesi için ısrarda bulunmuşlarsa da O Medine-i Münevvere'ye gidip Hz. Resulullah'ı ziyaret etmeyinceye kadar irşad makamına geçmeyeceğini ifade etmiştir. Bu sebepten dolayı Şeyh Masum el-Haznevî'nin vefatının ardından üç ay sonrasına kadar kimseye el vermemiş ve irşada başlamamıştır (Kişisel görüşme, 2014)¹.

Sayılamayacak kadar çok sayıda insanın hidayete ermesine sebep olan Şeyh Alaeddin, başta Suriye ve Türkiye olmak üzere birçok ülkede irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Aynı zamanda Türkiye ve Suriye'de büyük aşiretler arasında gerçekleşen tatsız olaylar neticesinde birçok barış girişiminde de bulunmuştur. Dolayısıyla büyük felakete yol açabilecek birçok fitneye Şeyh Alaeddin bu girişimleriyle engel olmuştur (Esved, 2015: 12).

Şeyh Alaeddin'in en belirgin özelliklerinden biri de tam bir peygamber aşığı olmasıydı. Şeyh İzzeddin'in anlattığı ve şahit olduğu şu olay bu husus hakkında bizlere yeterli bir bilgi vermektedir: “Babam Şeyh Ahmed'in yanında otuyordum. İçeriye ağabeyim Şeyh Alaeddin girdi. Doğruca babam Şeyh Ahmed hazretlerinin huzuruna gelip edeple oturdu. Ondan Resulullah Efendimiz'in (a.s) bütün sünnetlerine harfiyen tabi olabilmek için kendisine dua etmelerini rica etti. Şeyh hazretleri, “Senin baban bile bunu yapmaya güç yetiremezken, sen nasıl yapacaksın” diyerek cevap verdiler. Bunun üzerine sünnetle ilgili dikkat edilmesi gereken konularla ilgili nasihatlerde bulundular. Bu olay Şeyh Alaeddin'in imanının kemaline ve Resûlullah'ı ne kadar çok sevdiğine açık bir delildir” (Esved, 2015: 13).

Şeyh Alaeddin'nin ramazan ayına karşı farklı bir muhabbeti ve sevgisi vardı. Mübarek ramazan ayı girdiğinde halinde ve amelinde çok bariz bir şekilde değişiklik görülürdü. İnsanlara karşı olan ihsanını bu ayda ziyadeleştirirdi. Sürekli ramazan ayında ölmenin faziletinden bahseder ve kendisinin de bu ayda ruhunun alınmasını Allah'tan dilerdi. Bir ramazan ayında ciğerlerinden rahatsızlanan Şeyh Alaeddin ameliyat için Suriye'nin başkenti Şam'a bir hastaneye götürüldü. Tarih 16 Kasım 1969 Pazar gününü

¹ M. Diyaddin Toğrap ile Adana'da yapılan mülakat (11.10.2014).

gösterdiğinde Allah Teala, Şeyh Alaeddin'in yaptığı samimi duasına icabet etmiş ve ramazanın beşinde saat onda gözlerini fani aleme kapatmıştı (Kişisel görüşme, 2015).¹

Şeyh Alaeddin'in cenazesini Telma'rûf'a götürmek için özel bir uçak hazırlandı fakat bu esnada çıkan birtakım sorunlar sebebiyle cenazesi ilk başta Şam'da bulunan Emevi Camii'ne Hz. Yahya'nın mübarek kabri-i şeriflerinin yanına götürüldü, Pazartesi günü ise naaşı Telma'rûf'a nakledilip babası Şeyh Ahmed Haznevî'nin kabri-i şeriflerinin ayaklarının ucuna defnedildi (Kişisel görüşme, 2015).

Şeyh Alâeddin'in *Tuhfetu'l Alaiye* adında Kürtçe yazılmış bir eseri bulunmaktadır. Eser itikad, ibadet ve tasavvuf olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Şeyh Alâeddin tarafından on üç kişiye hilafet verilmiştir. İsimleri şu şekildedir:

Şeyh İzzeddin el-Haznevî (aynı zamanda babasından izinli), Molla Hüseyin b. Molla Salih, Molla Halil Palo, Molla Abdullah b. Molla Abdurrahman, Molla Abdullah Bızgurî, Molla Abdullah (Müderriş), Molla Muhammed Emin Hayderî, Molla Yahya Sergevrî, Molla İzzeddin Nıbilî, Molla Halil Kertvenî, Seyyid İbrahim Tıl-hasenî, Molla Abdullah Bingölî ve Molla Abdurrezzak Reşkotî (bkz. Şeyh Alâeddin'in vasiyeti).

3.4.3.3. Şeyh İzzeddin el-Haznevî

Haznevî mürişitlerinin dördüncüsü olan Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin oğlu Şeyh İzzeddin el-Haznevî 1922 yılında Hazne köyünde dünyaya geldi. Küçük yaştan itibaren babasının medresesinde ilim tahsiline başlayan İzzeddin el-Haznevî usulüne göre medrese tahsilini tamamlayıp ilmî icazetini babasından aldı. İlmîni bitirdikten sonra medresede müderrişlik görevinde bulunup birçok âlimin yetişmesine katkıda bulundu. Bir yandan tedrisat işleri ile uğraşan Şeyh İzzeddin bir diğer yandan da babasının yanında Seyrî sulûk ile meşgul oluyordu. Babasının vefatından kısa bir süre önce henüz 26 yaşlarında iken Nakşibendî tarikatında halifelik unvanını aldı. Şeyh İzzeddin el-Haznevî 1969 yılında ağabeyi Şeyh Alaeddin'in vefatı üzerine Haznevî dergâhının başına geçmiştir. Şeyh İzzeddin selefinin yapmadığı bazı önemli faaliyetlerde bulunmuş ve bu vesile ile Haznevî tarikatının daha çok yayılıp meşhur olmasına katkı sunmuştur. Örneğin; Şeyh

¹ M. Selim Dağ ile Midyat'ta 01.02.2015 tarihinde yapılan mülakat.

İzzeddin aylarca irşad seferlerinden dönmemiş birçok şehre ve ülkeye, hatta Avrupa'ya kadar irşad seyahatleri düzenlemiştir (Acar, 2004: 7).

Şeyh İzzeddin ilme çok değer veriyordu. İlim öğrenmenin ve öğretmenin gereğini daima vurguluyordu. Dini müesseseleri yapıyor, yaptırıyor ve akla hayale gelmeyen malları bunun için harcıyordu. Bu medreselerin en barizi ve görkemlisi dini ilimlerin merkezi olan Haznevî Medresesi'dir. Bu muazzam medrese Tel-maruf köyündedir. Bir iman kaynağıdır. Medresede ilim okutacak müderris kadrosunu kendisi seçmiş, maaşlarını kendi malından tahsis etmiştir (Acar, 2004: 7).

Medresede okuyan ve sayıları binleri aşan öğrenciler ilim okuyor; medresede barınıyorlar. Şeyh gerek medreseyi yaparken ve gerek medreseye ve medresedekilere harcama yaparken hiçbir kimseden veya hiçbir kurumdan bir kuruş dahi yardım almamıştır.

Şeyh İzzeddin el-Haznevî bulunduğu çevresi tarafından ilminin, ahlakının, zekâsının, ferasetinin ve edebinin üstünlüğü ile tanınırdı. Hatta Şam diyarında bulunan âlimler, ilminin ve tasavvufi hallerinin yüceliğinden dolayı kendisine zahiri ve bâtni ilimleri şahsında cem eden iki kanatlı kişi anlamında olan zülcenaheyn lakabını vermişlerdi (Bu lakap ondan önce Halit el-Bağdadî'ye de verilmiştir) (Acar, 2004: 7).

Yirmi üç yıl irşad makamında bulunan Şeyh İzzeddin el-Haznevî 31 Temmuz 1992 yılında Cuma günü ikindi namazı kıldıktan sonra Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Vefat etmeden önce kendi evinde yüzlerce insana vaaz-u nasihat ediyordu. Onlara şu hadisi hatırlatıyordu: Peygamber efendimiz (a.s) şöyle buyuruyor: “Size iki vaiz bıraktım. Biri konuşan vaiz, diğeri de susan. Konuşan vaiz Kur'an-ı Kerim, susan vaiz ise ölümdür.” Şeyh ölümden, ölüme hazırlanmaktan, ölümün çok yakın olduğundan bunun şuurunda olmanın gereğinden bahsetmeye devam ediyordu. O dereceye geldi ki, rahatsızlandı ve konuştuğu kelimeleri ağzından tam telaffuz edemiyor, eliyle mikrofonu tam tutamıyordu. Şeyh'in elinden mikrofonu Şamlı Şeyh Arabi Kabbani aldı. Bu zat çocuklarıyla Şeyh'i ziyarete gelmişti ve Şeyh'in yanında oturuyordu. Şeyh İzzeddin misafiri olan Şeyh Arabi Kabbani'ye vaazı tamamlaması yönünde ricada bulundu. Misafir zat muhabbet ve sevgiden bahsetti. Şeyh İzzeddin ona teşekkür etti ve dedi ki: “Siz ve çocuklarınız eve buyurun size yemek ikramında bulunalım.” Şeyh son

dakikalarını yaşadığını anlayınca kendini kibleye doğru çevirdi. Etrafindakiler Şeyh'in kendini kibleye çevirdiğini görünce ağlamaya başladılar. Şeyhi hastaneye yetiştirmek için verilen çabalar da sonuç vermedi ve 31 Temmuz 1992'de akşam saat 18:00'da ruhunu Allah'a teslim etti. Cenazesi Tel-maruf'a getirilen Şeyh İzzeddin, babası ve ağabeylerinin yanına defnedildi (Acar, 2004: 7).

Şeyh İzzeddin vefat etmeden önce yazmış olduğu vasiyeti ile beş kişiyi halife olarak tayin etti. Bunların ismi şöyledir: oğlu Şeyh Muhammed Haznevî, Molla Galip, Molla Hüsnü Geçer, Molla Ahmed Özhan ve Elazığ'lı Molla Ubeydullah.

Bu halifelerden olan oğlu Şeyh Muhammed, aynı zamanda postnişindir.

3.4.3.4. Şeyh Muhammed el-Haznevî

Haznevî mürşitlerinin beşincisi olan, Şeyh İzzeddin el-Haznevî'nin oğlu Şeyh Muhammed el-Haznevî 1949 yılında Tel-maruf'ta dünyaya geldi. Muhammed ismi kendilerine dedesi Şeyh Ahmed el-Haznevî tarafından verildi. Alimlerin çok yoğun olarak ziyaret ettiği ve talebelerin yetiştirildiği bir muhitte yetişti. Şeyh Muhammed henüz daha sekiz yaşına varmadan Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğrenip küçük yaştan itibaren tahsil-i ilme başladı. Öncelikle babalarının yanında ilme başlayan Şeyh Muhammed, daha sonra bölgede ilimleri ile ün salmış âlimlerden de istifade etmeye çalıştı. Usulüne göre sarf, nahiv, belagat, mantık vs. ilimleri tahsil eden Şeyh Muhammed el-Haznevî, ilmî icazetlerini babalarından aldılar (Uzunyol, 2012: 21).

Tasavvufta seyrü sülük yolunda ilerlerken aynı zamanda babasına ait Haznevî Medresesi'ni yönetti. Yine burada yıllarca sürecek ders ve talime devam etti. Dedesi Şeyh Ahmed Haznevî'nin vasiyetinde söylediği gibi hem zahiri ilimleri hem de manevi ilimleri beraber tahsil etti. Bu arada manevi yolda da babasının talimatlarını titizlikle yerine getirdi, günden güne halini terakki ettirdi. Şeyh Muhammed el-Haznevî 1992'de babası ve şeyhi Şeyh İzzeddin Haznevî'nin vefatından sonra, okunan vasiyet üzerine Nakşibendi tarikatında halifelik unvanını alıp Haznevî dergahının başına geçti. Kendi ahiret yolculuğuna kadar sürecek olan mürşitlik görevini kesintisiz bir şekilde yerine getirdi (Salih, 2013: 26).

Şeyh Muhammed el-Haznevî kısa ömrünü birçok hayırlı hizmetle geçirdi. Dinî müesseselerin imarına çok önem veren Şeyh Muhammed birçok yerde cami, medrese, tekke ve dergâh gibi mekânların inşasına önyak olmuştur. Hatta birçok dinden uzak yaşayan insanların bulunduğu yere onlara dinlerini öğretecek âlimler gönderir ve onların masraflarını da kendi imkânları ile tedarik ederlerdi.

Şeyh Muhammed yüce İslam dinini her yerde yaymak için gecesini gündüzüne katarak çalıştı; insanların aklını ilim ve marifetle besledi, kalplerinde takvanın oturmasını sağladı. Vakitlerini insanların ihtiyaçlarını karşılamak onları Allah'ın muhabbetine erdirmek için harcadı. O yüzden kısa bir zaman geçmeden tarikatının adabı yakın ve uzak yerlere yayıldı. Birçok yerde adı duyulmaya başlandı. Hatta sadece bir ülke ve kıta seviyesinde değil, kendisi hayatta iken tarikatının daveti dünya sathına yayıldı. İnsanları Allah'a yönlendirmede büyük bir hikmet ve faraset sahibi idi (Haşimoğlu, 2013: 28).

Şeyh Muhammed el-Haznevî, ahlakının yüceliği sebebi ile birçok avam ve havas tabakasından insanın gönlünde taht kurmuştu. Hatta öyle ki Suriye'de yaşayan Hıristiyanların birçoğunun da sevgisini kazanmıştı. Buna saik ise, Müslümanları Hıristiyanlara zulmetmekten ve onlara haksızlık yapmalarından men etmeleri idi. İnsanlara karşı son derece mütevazı ve müşfik iken İslam'ın herhangi bir prensibine ya da tarikatın adabına muhalif hareket edenlere karşı ise son derece vakur ve şiddetli idi (Gökçe, 2014: 31).

Şeyh Arabi Kabbani, Lübnan müftüsü ve Lübnan'ın ileri gelen âlimleri, Suriye Diyanet İşleri Başkanı, Türkiye, Mısır, Kuveyt, Arap Emirlikleri ve Sudan'dan gelen âlimler ve yazarlar Şeyh Muhammed'i ziyaretlerinde ve katıldıkları programlarda Şeyh Muhammed'den ve Haznevî mürşitlerinden her zaman büyük üstatlar, saygı değer âlimler, muttaki önderler olarak övgüyle bahsetmişlerdir. Bu sadece onlarla sınırlı bir olay değildir. Kuveyt'in ve diğer beldelerin selefi itikadından olan âlimler bile tasavvufa karşı olmalarına rağmen Şeyh Muhammed'i tanıdıkları zaman onun değerini hemen anlamakta, ona ve fikirlerine büyük bir saygı göstermekte, tasavvufi anlayışına ve izledikleri yola büyük değer vermekteydiler (Yad Bülteni, 2007: 41).

Şeyh Muhammed el-Haznevî 1426/2005 yılının Ramazan ayında umre seyahati için gitmiş olduğu kutsal topraklarda, Mekke'de umresini eda ettikten sonra dönmekte

oldukları Medine'ye varmadan yaklaşık 100-150 km önce geçirmiş oldukları trafik kazası sonucunda kendisi, eşi, oğlu, kızı ve valideleri Ramazan'ın 19'unda, 22 Ekim 2005 tarihinde vefat etmişlerdir. Naaşları ailelelerinin talebi üzerine Tel-maruf'a getirilip oraya defnedilmiştir.

Şeyh Muhammed el-Haznevî yazmış olduğu vasiyetinde yerine oğlu ve tek halifesi olan Şeyh Muhammed Muta' el-Haznevî'yi bırakmıştır. Kendisinin bu yolu sürdürmeye en ehil, en layık kişi olduğunu açıkça işaret etmiştir (Uzunyol, 2014: 29).

3.4.3.5. Şeyh Muhammed Muta' el-Haznevî

Haznevî müşitlerinin sonuncusu, Şeyh Muhammed el-Haznevî'nin oğlu ve tek halifesi olan Şeyh Muhammed Muta' el-Haznevî 1977 yılında Tel-maruf'ta dünyaya geldi. Küçük yaştan itibaren babalarına ait olan medresede ilim tahsiline başlayan Muhammed Muta' el-Haznevî usulüne göre medrese eğitimini tamamladı. Ardından babası Şeyh Muhammed Haznevî'nin elinden icazetini aldı. Şeyh Muhammed Haznevî sarıklarını kendi elleri ile sarmış ve "Sana öyle bir sarık giydireceğim ki benimkinden daha büyük olacak" demiştir. Müridan tarafından bu sözleri hilafeti döneminde yapacağı irşadın ve hizmetlerin büyüklüğüne işaret olduğu yönünde yorumlanmıştır (Yâd Bülteni, 2010: 60).

Daha sonra ilme olan iştiyakı onun daha fazla ilim talep etmesine vesile oldu ve bunun üzerine Beyrut Üniversitesi Davet Fakültesi'nde eğitim almaya başladı ve burayı da büyük bir başarı ile ikmal eyledi. Şeyh Muhammed Muta' ilmî icazetini babasından aldıktan sonra tasavvuf eğitimini de babasının yanında gördü ve babasından Nakşibendî tarikatında hilafet aldı (Yâd Bülteni, 2007: 81).

Şeyh Muhammed yurtiçi ve yurt dışında katıldığı tüm etkinlik ve münasebetlerde önemli bir gerekçe olmadıkça Şeyh Muhammed Muta'ı yanından ayırmazdı. Onu her gittiği yere götürür, onunla istişare eder ve bu yolun tüm inceliklerini, Haznevî müşidlerinin tüm prensiplerini ve hikmetlerini kendisine gösterirlerdi (Yâd bülteni, 2007: 85; Yâd bülteni, 2010: 58).

Şeyh Muhammed, hayatlarının son demlerine doğru, tarikatın pek çok önemli işlerinin yürütülmesini Şeyh Muhammed Muta'a devretmişlerdi. Öyle ki kendisine danışmaya

gelen pek çok kişiyi Şeyh Muhammed Muta'a gönderiyorlardı. Onun yeteneğinden kuşkuda bulunanlara bir defasında şöyle söylemişlerdi: “O başındaki saçtan ayağındaki tırnağa kadar akıl doludur.” Bu en yetkin bir makamdan, Şeyh Muhammed Muta'nın ne kadar ferasetli, ince görüşlü, hikmetli, tedbir sahibi, zeki, olgun ve ileri görüşlü bir zat olduğunun beyanıdır.

Şeyh Muhammed Haznevî dini ihya etme, tasavvuf, irşad ve irfani ilimler alanında tam bir otorite olarak vasiyetlerinde, kendilerinden sonra bu vazifeleri yapabilecek zatı Şeyh Muhammed Muta olarak göstermişler ve onu halifelik ile görevlendirmişlerdir. Onu yani Şeyh Muhammed Muta'ı son derece vakur, tevazu sahibi, sabırlı, halim, müritlere ve tüm Müslümanlara karşı son derece şefkatli, onları korumaya çalışan, kâmil ve mükemmel bir şahıs olarak beyan etmişlerdir (Yâd bülteni, 2007: 83).

Şeyh Muhammed'in 2005 yılındaki vefatının ardından çıkan bazı ailevi meselelerden ötürü Şeyh Muhammed Muta', Şeyh Ahmed'ten beri Haznevî şeyhlerinin hizmetlerini yürüttüğü Tel-maruf tekkesini terk etmiş ve Tel-irfan adlı köyü inşa etmiştir. Şu anda Tel-irfan'daki medresede hala yüzlerce talebe eğitim almakta olup aynı zamanda tekke ve cami de faal durumdadır.

3.4.4. Hazneviye Tarikatının Günümüzdeki Durumu

Haznevîye tarikatının mürşitleri hizmetlerini, 1949 yılına kadar Suriye'nin Haseki-Kamışlı kentine bağlı Hazne beldesinde sürdürmüş, daha sonra ise tarikatın merkezi aynı kentin Tel-maruf beldesi olmuştur. Burada (Tel-maruf) talebelerin okuyabileceği bir medrese ve misafirlerinde ağırlanabileceği bir tekke inşa edilmiştir. Haznevî mürşitleri bu belde de 2005 yılına kadar ilmî ve irşadî hizmetlerini sürdürmüşler, fakat bu yıl içerisinde vefat eden o günün Haznevî Şeyhi, Şeyh Muhammed el-Haznevî'nin vefatının ardından akrabalar arasında bazı ailevi problemler ortaya çıkmış ve bunun neticesinde Haznevî Tarikatı'nın yeni mürşidi Şeyh Muhammed Muta' el-Haznevî, Tel-maruf'tan ayrılmış ve Haseki iline yaklaşık 25 km. uzaklıkta bulunan Tel-irfan'a (Bu isim Şeyh Muhammed Muta' Haznevî tarafından konulmuştur) yerleşmiştir. Burada da Şeyh Muhammed Muta' el-Haznevî tarafından, Tel-maruf'un medrese, camii ve tekkesinden daha büyük medrese, cami ve tekke inşa edilmiştir. Ve o günden itibaren Haznevî tarikatının merkezi Tel-irfan olmuştur.

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaşla beraber Şeyh Muhammed Muta Türkiye’ye gelmiş ve yerleşmiştir. Daha ziyade Adana’da kendilerine ait tekkede halkla buluşmalarını gerçekleştiren Şeyh Muhammed Muta, birçok defa Türkiye’nin farklı vilayetlerinde bulunan tekke ve dergâhlarında da sevenleriyle bir araya gelmektedir.

Haznevî mürşitleri, dünyanın birçok yerine (ya bizzat kendileri veyahut talebe ve hocaları yoluyla) irşat amaçlı gitmişler böylelikle sadece buldukları muhitteki insanlara değil, belki çok uzaktaki insanlara da faydalı olmaya çalışmışlardır.

Haznevî mürşitleri, hemen hemen gittikleri her yerde iki husustan uzak olduklarını dile getirmişlerdir. Bunlardan bir tanesi siyasetle uğraşmadıkları hatta siyasî konulara girmekten dahi sakındıkları hususu olup diğeri ise insanların malını toplamadıklarını hatta verilse dahi reddettikleridir. Ve bunun sebebini de şu şekilde açıklamaya çalışmışlardır. “Eğer bir insan irşat makamında bulunuyor ise o kişinin her kesimden şahıslara hitap edebilmesi gerekmektedir. Bu sebep ile bir davetçi siyasî meselelerle ilgileniyorsa sözü hak da olsa, onun siyasî görüşünü benimsemeyen insanlar tarafından sözü birçok defa dinlenilmez. Ve aynı şekilde insanları irşat etmekte olan bir kişi insanların malını topluyorsa, bu da bazen malını aldığı kişi karşısında hakkı söyleyemez duruma onu düşürebilecektir. Bu mülahazalar doğrultusunda irşat makamında bulunan bir kişinin bu iki hasletten uzak durması isabetli olacaktır.”

Hazneviyye’nin en temel özelliklerinden bir tanesi de seleflerinin yoluna ve adaplarına çok sıkı bir şekilde bağlı bulunmalarıdır. Nakşî yolunda bulunan adapların değiştirilmesine veya bu adaplarla oynanmasına son derece karşı duran Haznevî mürşitleri bu hususu vefat etmeden önce yazdıkları vasiyetname ile kendilerinden sonra makamlarına geçecek olan halifelerine tavsiye etmişlerdir.

Haznevî tarikatının birçok İslam ülkesinde mensupları bulunmakla beraber tarikat daha ziyade Suriye ve Türkiye’de yaygınlık kazanmıştır. Bu iki ülkenin farklı bölgelerinde medrese, tekke ve dergâh gibi değişik müesseseleri mevcuttur. Önceleri daha ziyade Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin bir kısmında tanınan tarikat Şeyh İzzeddin el-Haznevî’nin (ö.1992) döneminden itibaren artık Batı’da da bilinen bir Nakşi-Halidî kolu olmuştur. Bugün Türkiye’de mevcut olan ve özellikle Doğu’da bulunan birçok Nakşibendî şeyhinin silsilesi bu kola ulaşmaktadır.

SONUÇ

Yaptığı hizmetlerle İslam dinine bir neşve kazandırmış olan Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin müslümanların ilme ve irfana yönelmelerinde ciddi katkıları olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle yaşadığı XIX. asrın buhranlı günlerinde büyük sıkıntılara katlanarak İslam dininin ve sünneti seniyyenin farklı milletlere mensup Müslümanlar arasında en berrak şekliyle yayılmasına vesile olmuştur. Yaptığı hizmetler sadece kendi devriyle kalmadığı görülen Şeyh Ahmed Haznevî yetiştirdiği talebeler vasıtasıyla hizmetleri günümüze kadar gelmiştir.

Siyasetten uzak durma ve dünya malı toplamama konusunda aşırı bir hassasiyet gösteren Şeyh Ahmed el-Haznevî, Nakşibendî tarikatının en pak haliyle günümüze ulaşmasına öncülük etmiştir. Tarikatın esasının sünnete bağlılık olduğunu herdaim vurgulayan Şeyh Ahmed el-Haznevî, müritlerin tarikatta mevcut olan edep ve adaplara sınıksız sarılması hususu üzerinde ehemmiyetle durmuştur. Şeyh Ahmed el-Haznevî ve tarikatı üzerine yapılan bu çalışmadan, ele alınan konunun günümüzde ehemmiyeti devam eden pek önemli bir mesele olduğu görülmekle birlikte gerek müridlerini ve halifelerini gerekse Hazneviyye tarikatının ilme ve tasavvufa olan katkılarını ele alan müstakil çalışmaların yapılması zarureti bulunduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Saadettin; (2004), “Şeyh İzzeddin el-Haznevî”, *Milli Gazete*, 05 Kasım, s. 7.
- AKDENİZ, Hidayet; (2013), “Şah-ı Hazne’nin Vefatı”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 7, Mart, s. 4.
- AKYÜZ, Kutbeddin; (2014), “Şeyh Muhammed Diyaüddin”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 26, Ekim, ss. 34-36.
- AKYÜZ, Kutbeddin; (2015), “Allah’ı Zikretmek Gafletten Korur”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 35, Temmuz, s. 13.
- AKYÜZ, Kutbeddin; (2015), “Tasavvuf Sözlüğü”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 38, Ekim, s. 44.
- ALGAR, Hamdi; (1991), “Bahaeddin Nakşibend”, *DİA*, c. 4, İstanbul.
- ALGAR, Hamdi; (1997a), “Hâlid el-Bağdâdî”, *DİA*, c. 15, İstanbul.
- ALGAR, Hamdi; (1997b), “Hâlidiyye”, *DİA*, c. 15, İstanbul.
- ALGAR, Hamdi; (2006), “Nakşibendiyye”, *DİA*, c. 32, İstanbul.
- ANSARI, A. S. Bazmee; (1995), “Eşref Ali”, *DİA*, c. 11, İstanbul.
- ARVÂSÎ, Abdülhakim; (1994), *Râbita-i Şerife*, Sad., Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK, M. Kemal; (2001), *Nutuk (Vesikalar)*, MEB Yayınları, İstanbul.
- BAĞDÂDÎ, Halid; (2010), *Risale-i Hâlidiyye*, Çev., İsmail Fakirullah, Yasin Yayınevi, İstanbul.
- BAZ, İbrahim; (2012), “Cumhuriyetin ilk Yıllarında Irak ve Suriye’ye Göçen Cizreli Âlim ve Sûfîler”, *Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul.
- BAZ, İbrahim; (2015), “Gaflet Yaradılış Gayesini Unutmaktır”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 35, Temmuz, s. 8.
- BILEC, Haşim; (2015), *Es-Sadatu’l Haznevîye*, Yayınlanmamış çalışma, Fotokopi nüshası kişisel kütüphanemizde mevcuttur.

- CEBECİOĞLU, Ethem; (2014), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara.
- CEYHAN, Semih; (2009), “Semâ”, *DİA*, c. 36, İstanbul.
- CEYHAN, Semih; (2013), “Zühd”, *DİA*, c. 44, İstanbul.
- ÇAĞLAYAN, Mehmet; (1996), *Şark Uleması*, Çağlayan Yayınları, İstanbul.
- ÇİÇEK, Mehmet; (2009), “Seyda Molla Hüseyin Küçük’ün Hayatı ve İlmi Kişiliği”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, Kasım, s. 126-135-136.
- DAĞISTANÎ, Ömer Ziyâuddin; (1982), *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, 1. Baskı, Çev. İrfan Gündüz-Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, İstanbul.
- DEMİRCİ, Mehmet; (1998), “Himmet”, *DİA*, c. 18, İstanbul.
- DURMUŞ, İsmail; (2001), “İstidrâc”, *DİA*, c. 11, İstanbul.
- EL-HÜSEYNÎ, Seyyid Abdulhâkim; (2006), *Sohbetler*, Sey-Tac Yayınları, İstanbul.
- EL-MALİKÎ, Hâce Ahmed b. İbrahim b. Allân es-Siddikî; (2014), *Şah-ı Nakşibend Sohbetlerinden Bir Gül Deste*, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- ERBİLÎ, Muhammed Emin; (2005), *Tenvîru’l Kulûb*, el-Mektebetu’l ‘Asriyye, Beyrut.
- ESVED, Ali; (2015), *Menakıb Sadatu’l Hazneviyyin*, Yayınlanmamış Çalışma, Fotokopi nüshası kişisel kütüphanemizde mevcuttur.
- GEÇER, Hüsnü; (2013), “Büyük Meşale Şeyh Ahmed el-Haznevî”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:8, Nisan, s. 28.
- GÖKÇE, Cüneyt; (2014), “Şehidü’l-Haremeyn”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 26, Ekim, s. 31.
- GÜNDÜZ, İrfan; (2007), “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbita”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 8, Sayı 19, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Tufan; (2010), “Şah”, *DİA*, c. 38, İstanbul.
- HALİD, Abdülkadir; (2014), “Güzel Söz Meyveleri: Mâ‘rifetullah ve Muhabbetullah”, *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı 106, Yıl 26, İstanbul.

- HANÎ, Abdulmecid b. Muhammed; (2010), *Hadâiku'l-Verdiyye fi Ecillâi's-Sâdeti'n-Nakşibendiye*, Daru'l-kutubu'l-ilmîyye, Beyrut.
- HAŞİMÎ, M. Saki; (2014), *Arifler Yolunun Edepleri*, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- HAŞİMOĞLU, Selim; (2013, “Şeyh Muhammed Haznevî'nin Ardından”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 14, Ekim, s. 28.
- HATTAR MUHAMMED, Yusuf; (2003), *el-Mevsû'atu'l-Yûsufiyye fi Beyâni Edilleti's-Sûfiyye*, Daru't-Takvâ, Suriye.
- HAZNEVÎ, Abdülkadir; (trs), *Şeyh Ahmet Haznevî'nin Hayatı*, Kişisel kütüphanemizde mevcut olan yazma ve bilgisayar hatlı kitabın fotokopisi.
- HAZNEVÎ, Ahmed; (1982), *Mektubat*, Çev. Hasip Seven, Seriyeye Kitabevi, İstanbul.
- HAZNEVÎ, Alaeddin; (1983), *Nakşibendi Şeyhlerinin Mukaddes Sözleri*, Çev. Salih Uçan, Huzur Yayınevi, İstanbul.
- HAZNEVÎ, Alaeddin; (2012), *Hazret ve Şah-ı Hazne*, Çev. Abdullah Demiray, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- ILDIRAR, Mehmet; (2013), *Mürşid ve Mürid Hukuku*, Semerkand Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- İBN ACİBE, Ahmed b. Muhammed; (2004), *Mi'racu't-Teşevvuf ila Hakaiki't-Tasavvuf*, Daru'l-Beyrûtî, Dimaşk/Suriye.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem el-Mısrî; (1990), *Lisânu'l-Arab, Dâru's- Sâdir*, Beyrut.
- İDİZ, Ferzende; (2000), *Van ve Çevresinde Yaşamış Mutasavvıflar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İSA, Abdulkadir; (1993), *Hakâik 'ani't-Tasavvuf*, Müessesetü's-Şâm li't-Tibâ'a ve't-Teclid, Dimaşk/Suriye.
- KADİRÎ, İbrahim Hilmi; (1962), *Medâricü'l-Hakîka fi'r-Râbita*, İskenderiyye.
- KARA, Mustafa; (1995), “Evrâd”, *DİA*, c. 11, İstanbul.
- KARA, Mustafa; (2010), *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- KARAÇAM, İsmail; (2009), *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 16. Baskı, İstanbul.
- KARTAL, Abdullah; (2009), "Sekr", *DİA*, c. 36, İstanbul.
- KELÂBÂZÎ, Muhammed b. İshak; (2011), *Ta'arruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut.
- KILIÇ, Rüya; (2006), "Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşbendi İlişkinine Farklı Bir Bakış: Hâlidî Sürgünleri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 17, ss. 103-104.
- KINACI, Selahaddin; (2013), *İşaretler*, Sey-tac Yayınları, Ankara.
- KOMİSYON; (2007), *Yad Bülteni*, Şahsi Basım, Basım yeri ?.
- KOMİSYON; (2010), *Yad Bülteni*, Şahsi Basım, Basım yeri ?.
- KORKUSUZ, M. Şefik; (1997), *Tezkire-i Meşayihî Amid*, Melissa Matbaası, İstanbul.
- KÖSE, Saffet; (2011), "Teheccüd", *DİA*, c. 40, İstanbul.
- KÜÇÜKKAŞCI, Mustafa Sabri; (2009), "Seyyid", *DİA*, c.37, İstanbul.
- KÜÇÜKKAYA, Mahmut Askeri; (2011), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Tasavvuf*, Mostar Yayınları, İstanbul.
- MEÇİN, Mehmet Mekin; (trs.), *Haznevîlik*, Yayınlanmamış çalışma, Kişisel kütüphanemizde mevcuttur.
- MEMİŞ, Abdurrahman; (2011), *Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- MERT, Mehmet Hanefi; (2003), *Ariflerden İnciler*, Sey-tac yayınları, İstanbul.
- NAKŞİBENDÎ, Necmeddin; (2013), *Altın Silsile*, Haz., İbrahim Tozlu, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- ORHAN, Davut; (2015), "İbn Side ve el-Muhassas Adlı Eseri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Yıl: 3, Sayı: 5, Bahar, s. 64.
- ORHAN, Davut; (2015), *Midyat Yöresel Arapçası (Muhalleme) ve Sözlü Edebiyatı*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul.
- ÖNGÖREN, Reşat; (2011a), "Tarikat", *DİA*, c. 40, İstanbul.

- ÖNGÖREN, Reşat; (2011b), “Tasavvuf”, *DİA*, c. 40, İstanbul.
- ÖNGÖREN, Reşat; (2011c), “Teveccüh”, *DİA*, c. 40, İstanbul.
- ÖNGÖREN, Reşat; (2004), “Mektup”, *DİA*, c.29, Ankara.
- ÖNGÖREN, Reşat; (2010), “Şeyh”, *DİA*, c. 39, İstanbul.
- ÖZAYDIN, Murat; (2009), Şeyh Abdurrahman Aktepe, Cihan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÖZŞİMŞEKLER, Mustafa; (2015), *Altın Silsile*, Tuana Basın Yayın, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; (1982), *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, Yeni Boyut Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- PESEN, Mustafa Nezihi; (2012), “Velayet Semasının Kutup Yıldızı Şah-ı Nakşibend”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, Eylül, s. 33.
- SALİH, Mazhar; (2013), “Şeyh Muhammed Haznevî”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 14, Ekim, s. 26.
- SELVİ, Dilaver; (1995), *Mürşidi Kamil, İntisab ve Cemaat*, 1. Baskı, Umran yayınları, İstanbul.
- SELVİ, Dilaver; (2014), *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, 17. Baskı, Semerkand, İstanbul.
- SERHENDÎ, Ahmed Faruk; (2014), *Mektubât-ı Rabbanî*, Çev., Alp, Tokat ve Ahmet Hamdi Yıldırım, Semerkand Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- SERRAC, Ebû Nasr Tûsî; (2009), *el-Lüma‘*, Mektebetu’s-Sakâfati’d-Diniyye, Kâhire.
- SÜHREVERDÎ, Ömer b. Muhammed; (2014), *Avârifü’l-Maarif*, Çev., Dilaver Selvi, 10. Baskı, Semerkand, İstanbul.
- ŞEŞEN, Ramazan; (1992), “Buhara”, *DİA*, c. 6, İstanbul.
- ŞÜKRÜ, el-Hac Hasan; (2012), *Şemsü’ş Şumus*, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- TANEVÎ, Eşref Ali; (1995), *Hadislerle Tasavvuf*, Haz., Zaferullah Daudî ve Ahmet Yıldırım, 1. Baskı, Sey-tac Yayınları, İstanbul.

- TAŞKESEN, Metin; (2007), *Seyyid Abdulhakîm el-Hüseyînî'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOSUN, Necdet; (2007), “Rabıta”, *DİA*, c. 34, İstanbul.
- TOSUN, Necdet; (2012), “Üveysilik”, *DİA*, c. 42, İstanbul.
- TOSUN, Necdet; (2015), “Nakşibendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Ed. Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul.
- TOSUN, Necdet; (2014), “İlim ve İrfan Kaynağı Bahaeddin Nakşibend”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 17, Ocak, s. 8.
- TÜLEK, Vehbi; (2012), “Şeyh Halid Cezerî”, *Türkiye Gazetesi*, 25 Ağustos.
- TÜRER, Osman; (1992), “Biat”, *DİA*, c. 6, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman; (1997a), “Halvet”, *DİA*, c. 15, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman; (1997b), “Hâlidîyye”, *DİA*, c. 15, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman; (2002), “Kerâmet”, *DİA*, c. 25, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman; (2006), “Murakabe”, *DİA*, c. 31, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman; (2009), “Sohbet”, *DİA*, c. 37, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman; (2012), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman; (2014), “Nakşibendiliğin Kutsal Kelimeleri”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 17, Ocak, s. 13.
- UZUNYOL, Ahmet Hamdi; (2012), “Şeyh Muhammed el-Haznevî”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, Ekim, s. 21.
- UZUNYOL, Ahmet Hamdi; (2014), “Koklasam, Ellerinizden Esen Bahar Yellerini”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 26, Ekim, s. 29.
- YAVUZ, K., R. Ayvallı, E. Levent, A. Kara, A. Yılmaz, B. Apak, B. Kılıç, E. Sevim, M. Durgut, S. Kökçü, ve Y. Taşdemir; (1992), “Ahmed Haznevî”, *Evlialar Ansiklopedisi*, c.1, Türkiye Gazetesi, İstanbul.
- YILDIRIM, Ahmet; (2009), *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 2. Baskı, T DV. Yayınları, Ankara.

YILDIZ, Kemal; (2005), “Zâhir-Bâtın Dayanışması: Mutasavvıf Mevlânâ Hâlid ile Fakîh İbn Âbidîn Örneği”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 15, s. 126-127.

YILMAZ, Hasan Kamil; (1993), “Cezbe”, *DİA*, c. 7, İstanbul.

YURTGEZEN, Ali; (2014), “Şah-ı Hazne Ahmed Haznevî”, *Semer kand Dergisi*, Yıl: 16, Sayı:182, Şubat, ss. 17-18.

YURTGEZEN, Ali; (2013), *Hacegan Sultanları*, Semer kand Yayınları, İstanbul.

<http://www.myheritage.com.tr/FP/newsItem.php?s=9221271&newsID=91&sourceList=dir>. 26.12.2014.

EKLER

EK1: Şeyh Ahmed Haznevî

EK 2: Şeyh Ahmed Haznevî'den Sonra Günümüze Kadar Hazneviyye Tarikatını Devam Ettiren Şeyhler

Şeyh Muhammed Masum Haznevî
(1915-1958)

Şeyh Alaeddin Haznevî
(1919-1969)

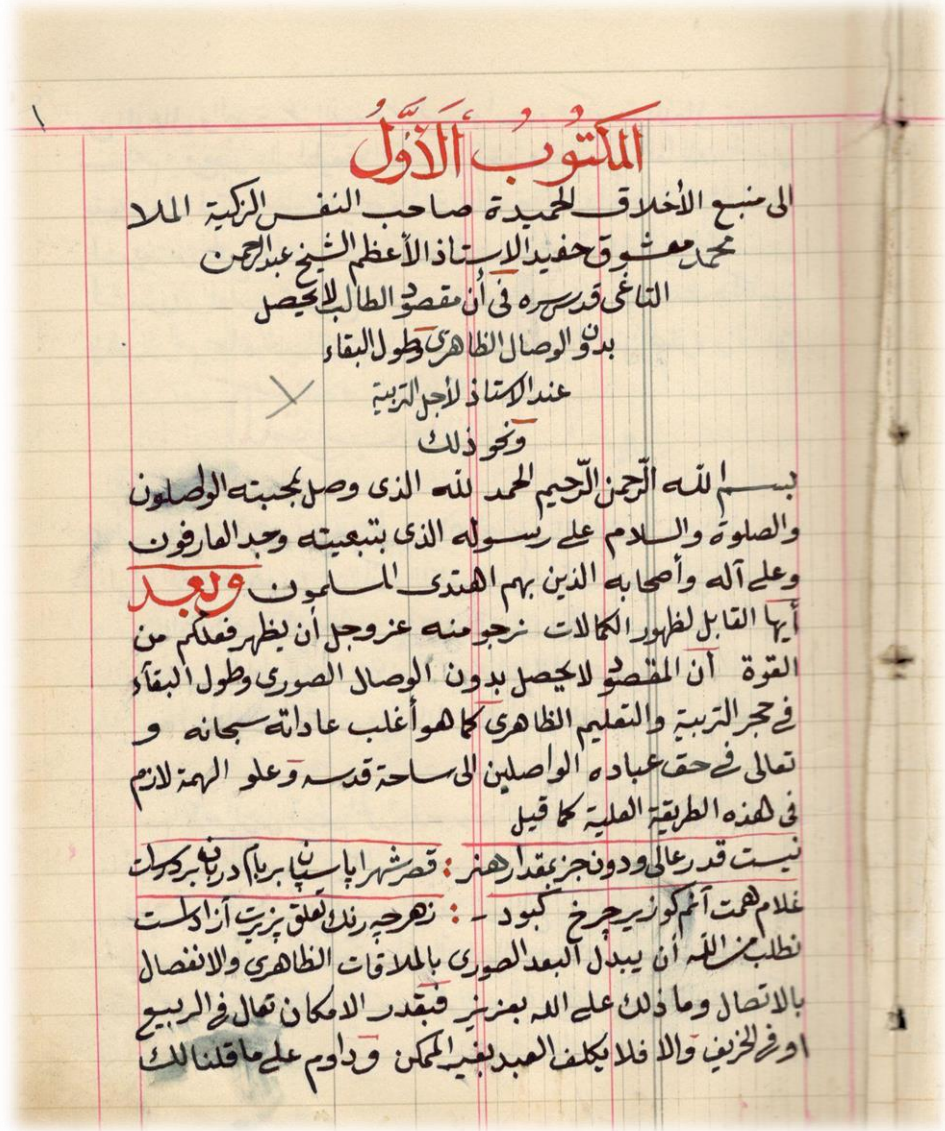
Şeyh İzzeddin Haznevî
(1922-1992)

Şeyh Muhammed Haznevî
(1949-2005)

Şeyh Muhammed Muta Haznevî
(d. 1977)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنَ التَّوْفِيقِ وَالْعَوْنِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد المرسلين سيدنا محمد وعلى
آله وأصحابه وأتباعه إلى يوم الدين
أما بعد فهذه محاسن سنية وفقرات عسجرية بل عقود جوهريّة نظرها
عين الأختيار ومخزن الأسرار ذوالنقى والدين سيدى ونور عيني محمد محمد علاء الدين
استخرجها من بيم علوم والده شيخى وسيدى غوث الانام وركن الإسلام سراج الواصلين
وقطب الكاملين مرّج الشرح النبوي والخازن للمصنوي مولانا وسيلتنا الى الله حضرة
الشيخ أحمد الخزنوي النقشبندى نفعنا الله تعالى بأسراره وبتعنا والمحبين
بفيضاته وأنواره آمين يارب العالمين .

قال رضي الله عنه يجيب على كل أحد أن يتعلم أمور دينه إن لم يكن علماً بأن يسأل أهل
العلم إذا عرضت له حاجة أو أشكلت عليه سألته حتى يجيب على الزوج أن يسأل العلماء
عن أحوال حيض زوجته ونفاسها أو يأذن لها بالخروج لتسأل بنفسها فإنه لا حياء في الدين
ولذلك كانت النسوة في زمنه صلى الله عليه وسلم يذهبن الى حضرتته صلى الله عليه وسلم
ويسألن أمور دينهن قالت ولحرة له صلى الله عليه وسلم هل تحتم المرأة
وأماناً وهذه الزمان فيكره الاحتلام ويعدن السؤال عنه من العار وكان سيدنا علي كرم الله
ورضيه عنه متبلياً بالمذي وكان يستحي أن يسأله صلى الله عليه وسلم بنفسه فأخبر أحد الصحابة
رضوان الله تعالى عليهم أجمعين يسأل له عن حكمه صلى الله عليه وسلم في ذلك
وتعلم أمور الدين كان صعباً في ذلك الوقت لأنها ما كانت تعلم الا منه صلى الله عليه وسلم
بخلافه الآن فان العلماء بينوها وألفوا فيها التأليف المبسوطه حتى ما بقيت سأل
من غير بيان .

قال

ÖZGEÇMİŞ

Kutbeddin AKYÜZ 1988 yılında Mardin ilinin Midyat ilçesinde doğdu. Adana’da başladığı İlk, orta ve lise öğreniminin ardından Arapça ve diğer İslamî İlimleri tahsil için iki yıl kadar yurtdışında (Suriye/Haseki Haznevi Şer’i İlimler Enstitüsü) özel olarak eğitim aldı. 2012 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2013 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Ana Bilim Dalında Yüksek lisans eğitimine başladı. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak Bursa’nın Gürsu ilçesinin Ensar Camiinde İmam-Hatip olarak görevine devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.